

OKTA RUOKTU, GUOKTE KULTUVRRA

Et hjem, to kulturer
Akte hiejme, göökte kultuvrh

Et kunnskapsgrunnlag om hva som kan støtte og hindre ivaretagelsen av rettigheter til samiske barn i fosterhjem.

Velg språk	Side
NORSK:	3
DÁVVISÁMEGILLI:	32
ÅARJELSAEMIEN:	62

Design: Árvu

Alle foto tatt av
Árvu for NASAK

1. Bakgrunn	4
2. Noen ord fra prosjektleder	5
3. Takk	6
4. Sammendrag	7
5. Kontekst	10
Samenes rettsvern	10
Den samiske befolkningen	12
Begivenheter i prosjektperioden	14
Begrepsavklaring: Kultursensitiv kompetanse	15
6. Kartlegging og innhenting av kunnskap	16
Eksisterende kunnskap om samiske barn i fosterhjem	16
Referansegruppe	17
Workshops	17
Samtaler og møter	19
Barn, foreldre og fosterforeldre	20
7. Prosjektets funn og anbefalinger	23
«Politics of distraction»	23
Hvem skal definere om barnet er samisk?	23
Verktøy for systematisk barnevernsarbeid	24
Vurderinger og beslutninger i barneverns- og helsenemnda	24
Behov for mer forskning og faglitteratur	25
Samarbeid og tillit må gå begge veier	25
Satsing på kompetanseheving	26
Samiske barns beste - jobbe mot et harmoniserende perspektiv	27
Samarbeid mellom fosterforeldre og foreldre	28
Rekruttering av samiske fosterhjem- ansvar på nasjonalt nivå	28
Behov for oversikt over samiske fosterhjem	28
Nettverk og møtepunkter	29
8. Referanser	30

1. Bakgrunn

I juni 2022 inngikk Norsk Fosterhjemsforening og Sametinget en avtale om å samarbeide om utviklingen av fosterhjemsomsorgen for samiske barn og unge. I den forbindelse har Norsk Fosterhjemsforening, med støtte fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), gjennomført dette prosjektet. Hensikten har vært å skaffe innsikt om hva som fremmer og hva som hemmer at samiske barn i fosterhjem får sine rettigheter ivaretatt når det gjelder opprettholdelse og utvikling av samisk språk og kultur. Prosjektet har hatt som intensjon å få en status på situasjonen i dag gjennom samtaler med berørte parter, det vil si samiske barn i fosterhjem, foreldre, fosterforeldre og barnevernsansatte.

Norsk Fosterhjemsforening har som mål å være en aktiv pådriver for å heve kvaliteten på alle plan innen fosterhjemsomsorgen. Foreningen er en landsdekkende og uavhengig bruker- og interesseorganisasjon i forhold til politiske partier og trossamfunn. Til å lede prosjektet har Norsk Fosterhjemsforening engasjert Anna Carlström fra Atlas Kompetanse.

Atlas Kompetanse er en ideell bedrift som jobber for å forebygge utenforskap blant barn og unge. De har spisskompetanse innen sosialfaglig, kultursensitivt arbeid med barn og familier med minoritetsbakgrunn. De leverer blant annet hjelpetiltak til kommunale barnevern- og flyktningtjenester.

Carlström har barnevernsfaglig bakgrunn. Hun kjenner barnevernsfeltet og fosterhjemsomsorgen godt, og har bred kompetanse innen barnevernsfaglig arbeid med etniske minoriteter generelt. Prosjektleder har samarbeidet med generalsekretær i Norsk Fosterhjemsforening, Tone Granaas, som har vært en viktig bidragsyter i prosjektet.

2. Noen ord fra prosjektleder

Før prosjektet hadde jeg generell kunnskap om det samiske. Jeg har selv ikke samisk bakgrunn. Gjennom prosjektperioden har jeg hatt et bevisst forhold til hvordan min personlige og faglige bakgrunn kan være til hinder og styrke i prosjektet. De viktigste verktøyene jeg har hatt med meg gjennom arbeidet er min kultursensitive kompetanse, og den uvurderlige støtten og kompetansen jeg har hatt i referansegruppen.

I prosjektperioden har jeg hatt base i Oslo. I tillegg har jeg vært på besøk i Karasjok, Porsanger og Tromsø. Jeg har satt meg inn i fornorskningen og arbeidet til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Jeg har blitt kjent med samisk språk, litteratur, musikk, kultur og håndverk. Underveis har jeg møtt mange mennesker med viktig kunnskap og nyttige innspill og refleksjoner som har blitt delt gjennom gode samtaler. Jeg har satt meg inn i samiske spørsmål generelt og samisk barnevernsarbeid spesielt. Jeg har blitt kjent med ungdomskulturen og samisk hus i Oslo, fulgt debatter og temaer knyttet til samiske spørsmål, vært på konserter, foredrag og boklanseringer. Etter alt dette sitter jeg igjen med en dypere forståelse og respekt for kompleksiteten av virkelighetsbildet som finnes i den samiske befolkningen i dag.

5

Prosjektet har vist seg å bli en start på noe mye større. Mitt håp er at rapporten kan vekke et engasjement for videreutvikling av dette feltet, samt bidra til økt forståelse for alvor og viktigheten av å sikre ivaretagelsen av rettighetene til barn med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem. Videre håper jeg at prosjektet kan være en liten puslebit i det større arbeidet med forsoning og gjenoppbygning av tillit mellom det offentlige hjelpeapparatet og den samiske befolkningen. Det er mange puslebiter som må legges i tiden fremover. Vi har alle et ansvar for at det blir gjort.

Tusen takk for tilliten.

Anna Carlström
Atlas Kompetanse

Oslo, februar 2024

3. Takk

Jeg ønsker å rette en hjertelig takk til alle som har bidratt til prosjektet. Deres kunnskap og engasjement har vært uvurderlige, og hver og en av dere har vært betydningsfulle for arbeidet. Vi møtes ved neste korsvei.

Tusen takk til prosjektets referansegruppe for et veldig godt samarbeid. Deres kompetanse og bidrag har hatt enorm verdi. Takk Norsk Fosterhjemsforening og Norsk Fosterhjemsforening avdeling Finnmark, NASAK (Nasjonalt samisk kompetansesenter), Sametinget, barneverntjenesten Nesseby/Tana kommune, barneverntjenesten Kautokeino kommune og barneverntjenesten Karasjok kommune.

Tusen takk til Sametinget som har bidratt til å sette samiske barns rettigheter i barnevernet på dagsorden. Takk for alt det faglige og politiske engasjementet for tema, og for all støtten i prosjektet.

Tusen takk til NASAK som på alle mulige måter har bidratt inn i prosjektet, først og fremst med solid kunnskap, men også med gjennomføring av workshop, nettverkstilgang, og ikke minst innspill til rapporten.

6

Tusen takk til ansatte i kommunale barneverntjenester som har engasjert seg i prosjektet på ulike måter. Dere står i en presset arbeidshverdag med mange hensyn og behov å ivareta, men har tatt dere tid til å dele erfaring og å delta i fruktbare workshops for videre arbeid. Det er en stor glede å se deres genuine engasjement for å utvikle dette feltet.

Tusen takk til Tone i Norsk Fosterhjemsforening som tok initiativ til prosjektet. Du har vært en uvurderlig inspirator og bidragsyter hele veien.

Tusen takk til gode kollegaer i Atlas Kompetanse som har bidratt med kunnskap, innspill og refleksjoner gjennom hele prosjektperioden.

Sist, men ikke minst, tusen takk til Bufdir som trodde på prosjektet og bevilget midler til gjennomføring.

4. Sammendrag

Målet med prosjektet har vært å bidra med kunnskap og innsikt om hva som hemmer og hva som fremmer at samiske barns rettigheter blir ivaretatt når de bor i fosterhjem.

Rapporten belyser kunnskapsgrunnlaget og kunnskapshullet som finnes på dette området i dag. Gjennom arbeidet har det blitt tydelig at manglende eller tilfeldig kunnskap, samt mangelen på konkrete verktøy for barnevern og fosterhjem, hemmer at barn med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem, får sine rettigheter ivaretatt. Med dette grunnlaget mener vi at det er en stor risiko for at barn med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem i dag, er utsatt for brudd på sine urfolksrettigheter.

Kanskje er dette kunnskapshullet i fagfeltet og hos offentlige myndigheter delvis en konsekvens av forforskningen. Vår vurdering er at det uansett kreves et krafttak for økt kunnskap i samfunnet generelt, og i barneverntjenestene og fosterhjemsomsorgen spesielt, for å kunne sikre ivaretagelsen av rettighetene. Videre er det vår vurdering at det bør settes av tid og ressurser til utvikling av konkrete metoder og verktøy for denne delen av fosterhjemsarbeidet. Da vil vi kunne nærme oss en mer strukturert og mindre tilfeldig ivaretagelse av rettighetene til barn med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem.

Med utgangspunkt i dette presenterer rapporten en rekke konkrete anbefalinger til tiltak.

Anbefalinger

1. Bufdir og Barne- og familiedepartementet (BFD) må være årvåkne, ambisiøse og modige. De må se utover symbolske tiltak og rette oppmerksomheten mot faktiske beslutninger og handlingsplaner som kan styrke praktisk arbeid med ivaretagelsen av rettighetene til samiske barn i fosterhjem.
2. Bufdir bør få ansvaret for at det utvikles kartleggingsverktøy for språk/religion/kultur som gjør at barnevernet kan få innsikt i hvilke barn som har rettigheter i kraft av å tilhøre et urfolk. Verktøyet må implementeres i systemene barnevernet bruker i sitt daglige arbeid.
3. Bufdir bør implementere verktøy for systematisk arbeid med samiske barns særskilte rettigheter gjennom hele barnevernssaken, i barnevernets saksbehandlingssystem.
4. Barneverns- og helsenemnda bør implementere rutiner for å systematisk vurdere om barnet har rettigheter knyttet til språk/religion/kultur og eventuelt fastsette hvordan de skal ivaretas, ved en beslutning om omsorgsovertakelse.
5. Bufdir og BFD bør satse på forskning som utvikler og gir dybdekunnskap om samiske barn i fosterhjem.
6. Bufdir og BFD bør utarbeide en overordnet handlingsplan for hvordan barnevernet skal øke gjensidig tillit mellom det samiske folket og barnevernet.
7. BFD og Bufdir bør etablere kompetansehevingstiltak om samiske rettigheter i teori og praksis for barnevernstjenester, fosterhjem og på universitets- og høghskolenivå. Tiltakene bør være statlig finansiert.
8. Bufdir bør opprette en arbeidsgruppe for et harmoniserende perspektiv som forener samiske barns urfolksrettigheter med deres rett til trygghet og beskyttelse.
9. Ansvaret for rekruttering av fosterhjem fra samiske miljøer bør ligge på et nasjonalt plan, hos Bufdir.
10. Bufdir bør utvikle en nasjonal oversikt over fosterhjem som anser seg spesielt godt egnet til å ta imot et samisk barn.
11. Bufdir bør utvikle og implementere metoder og verktøy for samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre til samiske barn i fosterhjem.
12. Bufdir bør tilrettelegge for årlige samlinger for ansatte i barneverntjenestene rundt om i landet, med mål om erfaringsutveksling og kunnskapsbygging om arbeid med samiske barn i fosterhjem.
13. Bufdir bør tilrettelegge for årlige, nasjonale samlinger for samiske barn som bor i fosterhjem med hensikt å bidra til positive opplevelser og erfaringer med samisk språk og kultur.
14. Bufdir bør tilrettelegge for årlige, nasjonale samlinger for fosterforeldre til samiske barn, med hensikt å bidra til læring, nettverksbygging og utveksling av kunnskap og erfaringer.

5. Kontekst

Samenes rettsvern

For å kunne forstå rettsvernet til samiske barn i fosterhjem, vil vi presentere et overordnet bilde av relevant nasjonalt og internasjonalt lovverk.

Samene er et urfolk. Når kongen talte ved åpningen av det tredje Sameting i 1997 sa han de berømte ordene «Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk - nordmenn og samer» (Kongehuset, 1997). Det finnes ingen internasjonalt akseptert felles definisjon av begrepet urfolk. Men et vanlig kjennetegn er at det er et folk som har bodd i området fra før statens grenser ble fastlagt. Urfolk er ofte en minoritet i landet de bor i. Videre har urfolk som regel en kultur basert på naturressurser, og de har ofte språk og kultur som skiller seg fra den dominerende befolkningen. Ut fra disse kriteriene har samene i Norge uten tvil status som urfolk (Regjeringen, 2023).

Lovgivningen i Norge

I Norge er samenes rettigheter nedfelt i Grunnlovens § 108:

«Det pålegger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» (Grunnloven, 1814, § 108).

Ordlyden i paragrafen ble endret i mai 2023 fra «den samiske folkegruppe» til «det samiske folk, som urfolk» (Lovdata, 2023).

Samiske barn står juridisk sett i en særstilling i Norge. De har rettigheter i kraft av å tilhøre urbefolkningen, men også i kraft av å være barn. ILO-konvensjonen 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater ble ratifisert av Norge i 1990. Året etter ble barnekonvensjonen inkorporert.

Barnekonvensjonens artikkel 30 slår fast at urfolksbarn ikke skal nektes retten til kultur, språk og religion.

Artikkel 30 i barnekonvensjonen

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk. (Barnekonvensjonen, 1989, art. 30)

Barnekonvensjonens artikkel 3 slår fast at barnets beste alltid skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn.

Artikkel 3 i barnekonvensjonen

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.

3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn. (Barnekonvensjonen, 1989, art. 3)

Barnekonvensjonens artikkel 20 slår fast at hensyn til etnisitet, språk, religion og kultur skal ivaretas ved plassering utenfor hjemmet.

Artikkel 20 i barnekonvensjonen

1. Et barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, eller som i egen interesse ikke kan tillates å bli værende i et slikt miljø, skal ha rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.

2. I samsvar med sin nasjonale lovgivning skal partene sikre alternativ omsorg for et slikt barn.

3. Slik omsorg kan f.eks. omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i institusjon egnet for omsorg for barn. Når mulige løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. (Barnekonvensjonen, 1989, art. 20)

1. januar 2023 trådte ny barnevernlov i kraft. Lovens § 1-8 tydeliggjør barnevernets plikt til å ivareta barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn.

Barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas. (Barnevernsloven, 2023, § 1-8)

Menon Economics sin analyse av rettsikkerheten til samiske barn i barnevernet

Menon Economics leverte i januar 2023 første evaluering av barnevernsreformen. Kapittel 18 i rapporten handler om rettsikkerheten til barn og foreldre i barnevernet. De skriver at rettsikkerhet er et begrep som er vanskelig å definere, men at det i sin kjerne handler om at innbyggere skal beskyttes mot overgrep og vilkårlighet fra myndigheter (Menon Economics, 2022, s. 261). I kapitlet ser de blant annet på hvordan samiske barns særskilte rettigheter ift. språk og kultur, blir ivaretatt i barnevernsarbeidet. De oppsummerer sine funn rundt dette tema slik:

«Mellom 7 og 27 prosent av barnevernledere, uavhengig av kommunestørrelse, oppgir at de har rutiner for å ivareta samiske barn sine språklige og kulturelle rettigheter. Det er flest barnevernledere i store kommuner som oppgir at de har slike rutiner (27 prosent). Over halvparten av barnevernledere i små og mellomstore kommuner oppgir derimot at de ikke har slike rutiner (51 og 61 prosent), med en overrepresentasjon av mellomstore kommuner. Rundt en fjerdedel av barnevernledere opplever at rutiner for å ivareta samiske barn og unge sine rettigheter (innenfor språk og kultur) i barnevernet ikke er relevant, uavhengig av kommunestørrelse. Barnevernledere i små kommuner oppgir i noe større grad at de ikke vet om de har slike rutiner (13 prosent).» (Menon Economics, 2022, s. 246)

De har også spurt barnevernlederne helt konkret hvorvidt de er i stand til å ivareta samiske barns særskilte rettigheter ved plassering av barn utenfor hjemmet. Til tross for at en stor andel av barnevernlederne svarte at de mangler rutiner for å ivareta samiske barns særskilte rettigheter generelt, svarer en større andel at de er i stand til å ivareta deres rettigheter ved en omsorgsovertakelse.

«Nærmere en tredjedel, uavhengig av kommunestørrelse, oppgir at barnevernstjenesten er i stand til å ivareta disse rettighetene. Flertallet i store kommuner oppgir at de er i stand til å ivareta barns særskilte rettigheter (38 prosent). Det er likevel et flertall av barnevernledere i små og mellomstore kommuner som oppgir at de ikke vet om barnevernstjenesten kan ivareta barnets særskilte samiske rettigheter (46 og 59 prosent). Blant barnevernledere i store kommuner er det 36 prosent som svarer at de ikke vet.» (Menon Economics, 2022, s. 257)

Menon Economics avslutter kapitlet med drøfting av funnene. Der skriver de blant annet følgende:

«Funnene våre tyder på at kommunene har størst potensial i å forbedre rutiner som skal sikre samiske barn sine rettigheter til samisk kultur og språk»

(Menon Economics, 2022, s. 262).

Den samiske befolkningen

Historisk sammendrag

Samer og nordmenn har en historisk lang tilstedeværelse sammen i Norge. Det finnes ikke et offisielt register over samer. Derfor vet man ikke hvor mange samer det bor i Norge (Meld. St. 13 (2022-2023)). I juni 2023 er 23.488 personer registrert i Sametingets valgmanntall (Sametinget, 2023). Mange anslår dog at det bor 40-60.000 samer i Norge (Samiske veivisere, 2023). Det bor samer over hele landet, men tradisjonelt har samene vært bosatt fra Finnmark i nord til Engerdal i sørøst og Trollheimen i sørvest. Det bor også samer i Sverige, Finland og Russland. Det tradisjonelle bosettingsområdet for samer kalles Sápmi (sameland) på nordsamisk. I 1989 ble det norske Sametinget (Sámediggi) grunnlagt. Sametinget er en nasjonal, representativ folkevalgt forsamling for samer i Norge, og styres etter parlamentariske prinsipper. Sametinget jobber for å styrke samenes politiske stilling i Norge og jobber for at samenes rettigheter blir ivaretatt. Samene har et eget flagg som ble offisielt anerkjent i Norge i 2003.

Det finnes tradisjonelt sett elleve samiske språk. I Norge snakkes (eller har blitt snakket) seks av dem; sørsamisk, pitesamisk, umesamisk, lulesamisk, skoltesamisk og nordsamisk (Sannhet- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 142). I Norge er tre av de samiske språkene offisielle språk: sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Nordsamisk er det største samiske språket i Norge og på verdensbasis. I Norge har vi samiske språkforvaltningsområder. Det betyr at i disse områdene er de norske og de samiske språkene likestilte i offisielle sammenhenger. Per i dag gjelder dette for kommuner i Troms og Finnmark fylke (Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana, Kåfjord, Lavangen og Tjeldsund), Nordland fylke (Hattfjelldal og Hamarøy) og Trøndelag fylke (Snåsa, Røyrvik og Rørås). Frem til ca. midten av 1800-tallet var norske myndigheters holdninger til samer stort sett positive (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 17). Fra ca. midten av 1800-tallet ble det å ha et felles språk og felles kultur sett på som det viktigste grunnlaget for en nasjon. Slike holdninger utviklet seg i Norge og i Europa. Utfallet av dette ble at man utviklet en fornorskningsspolitikk. Flerspråklighet ble ansett som en trussel mot utviklingen av en felles nasjonal identitet. Dette legitimerte systematiske fornorskningstiltak, som også inkluderte samisk språk. Dette har resultert i såkalt «språktap» (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 386-387).

I årene 1860-1883 bevilget stortinget penger

for å plassere samiske barn i Røros hos norske fosterforeldre, med målsetning om full kulturell og språklig fornorskning. Videre brukte man både skolen og kirken som aktive aktører i fornorskningen. Man begynte med det man kaller for «fysisk antropologi», der man blant annet målte hodeskaller og skjelett av samer, og mente at man på den måten kunne si noe om samenes mentale egenskaper. I begynnelsen av 1900-tallet trappet man opp fornorskningen, spesielt i Finnmark der man mente den hadde kommet kortest. Et ledd i dette var internatskoler der man blandet norske, samiske og kvenske barn. Man ønsket å få full kontroll på både skolefravær og fornorskningssprosessen. I 1940 hadde man nærmere 50 internater i drift i Finnmark. Internatskolene var en viktig del av skolestrukturen i Finnmark helt frem til årtusenskiftet (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 17-19). Det samiske folket har på ulike måter kjempet og vist motstand mot fornorskningsspolitikken. På 1900-tallet ble motstanden mer organisert. Rundt 1960 var fornorskningsspolitikken formelt sett avvirket, men i praksis ble den videreført frem til midten av 1980-tallet. I 1987 fikk Norge sameloven og i 1989 ble Sametinget opprettet. Ved inngangen til 2000-tallet hadde det blitt tatt et oppgjør med fornorskningsspolitikken, men den har fått alvorlige konsekvenser i samfunnet som vi ser den dag i dag (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 20-23).

Konsekvenser av fornorskningen i barnevernet

Sannhets- og forsoningskommisjonen beskriver at de har tatt imot personlige fortellinger om hvordan barnevernets tiltak gjorde samiske barn fremmede for egen kultur og språk. Samtidig skriver de at fosterhjems plasseringer i nærmiljøet skjedde unntaksvis, og det kunne bidra til at språk og kultur ble opprettholdt (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 376). Barnevernet har ikke blitt brukt direkte og målbevisst for å fornorske samiske barn, men man har i stor grad plassert barn i norske fosterhjem og norsktalende institusjoner. Dette har bidratt til å usynlig gjøre samiske barn, og dermed har barnevernet i praksis virket fornorskende (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023 s. 23).

Fornorskningen av samer har hatt alvorlige og langsiktige konsekvenser på flere områder. Den samiske befolkningen har lidd stort tap av språk og av kulturell identitet, men også tap av landområder og ressurser. Fornorskningen har også hatt store psykologiske konsekvenser. Begrepet «kollektivt traume» er relevant og viktig å kjenne til i denne sammenheng. Et kollektivt traume er et traume som går utover den individuelle erfaringen, men beskriver konsekvensen når en større gruppe erfarer

et traume. Et slikt traume påvirker samfunnets identitet, verdier og kollektive minner. NASAK skriver at internasjonal forskning viser at kolonialisering av et urfolk kan gi kollektive traumer som gir utslag i flere generasjoner etterpå (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023).

Sannhets- og forsoningskommisjonen skriver om det de kaller for «fornorskningssår». De beskriver det som en fellesbetegnelse for psykologiske skadevirkninger som henger sammen med historiske traumer fra fornorskningen. Skam og undertrykkelse som foreldre eller besteforeldre opplevde kan arves og bæres dermed videre som sår den dag i dag. Sårene kan ta form som indre konflikter, mistillit til myndigheter, en følelse av maktesløshet, og en overveldende følelse av ansvar for å ta vare på språk, kultur og identitet (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 369). Kommisjonen skriver at det er behov for økt kunnskap om hvordan historiske og kollektive traumer fremdeles kan påvirke helse, levekår og identitet hos den samiske befolkningen (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 381).

Konkret kulturkunnskap - «Same, men ikke det samme»

Det samiske samfunnet er mangfoldig. Det er mange måter å være samisk på. Dette ligger bak NASAK sitt uttrykk «Same, men ikke det samme». En bevissthet om mangfoldet som eksisterer i den samiske befolkningen er svært viktig å ha med seg. Vi ser en stor verdi i at man øker kunnskap om samiske tradisjoner og kulturelle uttrykk. Mye av denne kunnskapen har blitt borte hos majoritetsbefolkningen, som en konsekvens av fornorskningen.

Vi vil her gi noen små innblikk i kulturelle uttrykk slik de tradisjonelt har blitt beskrevet, som kan være relevante å kjenne til i denne sammenhengen. Samtidig understreker vi viktigheten av å ikke forstå dette som «sannheter» som gjelder for alle med samisk bakgrunn.

Folketro

Kristendommen fikk feste i Sápmi rundt 1700-tallet. Tradisjonelt sett har samene en folketro som er tett knyttet til naturen. Ånder og guder påvirker naturen og livet, de kan være til stede i fjell, skoger, vann, eller andre steder i naturen. I samisk tradisjon ser man på naturen som et eget subjekt der det også er plass til mange andre skapninger. Mennesket skal være reflektert i forhold til naturen og alltid be om lov før man bruker naturen, og alltid takke naturen etterpå (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023, s. 499). Joiken var sjamanens musikk i den

gamle troen. Trommen har også stor betydning i samisk folketro. Den brukes i sjamanistiske ritualer og anses som et verktøy for å komme i kontakt med ånder.

Kommunikasjon og uttryksmåter

Hvordan vi kommuniserer er preget av kulturen vår. Kommunikasjon kan være verbal (vi snakker), non-verbal (kroppsspråk) og den kan uttrykkes gjennom handlinger (hva vi gjør). All kommunikasjon må forstås i den sammenhengen den foregår. I samisk kultur bruker man ofte metaforer for å beskrive noe (Kemi, 1998, s. 116–119). Taushet og indirekte, sirkulær kommunikasjon har også en viktig plass i den samiske kulturen (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023). Mange samer snakker ikke samisk, men har norsk som foretrukket språk.

Samisk familieliv

Tradisjonell samisk barneoppdragelse foregår i et så kalt «flerforeldresystem». Sagt på en annen måte så har storfamilien stor betydning i samisk familieliv. Både biologisk slekt og slekt basert på sosiale relasjoner er viktige. Det er vanlig at det er flere voksne enn foreldrene som står barnet nært og som er viktig i forhold til omsorg og oppdragelse. Dette kalles også «flerforeldreprinsippet» (Nergård, 2011, s. 30).

Samisk barneoppdragelse

Tilknytning mellom barn og foreldre er ikke avhengig av kultur, den er et grunnleggende instinkt hos både dyr og mennesker. Kjærlighet og omsorg finnes i alle kulturer. Hvordan tilknytningen og omsorgen praktiseres og vises kan derimot være forskjellig i ulike kulturer (Jávo, 2015, s. 87–88). I eldre litteratur blir samisk barneoppdragelse beskrevet som å være basert på barnets selvstendighet og frihet, fra tidlig alder. Barna hadde stor grad av selvbestemmelse når det gjaldt mat og søvn. De styrte i stor grad selv når de skulle spise eller sove. Det at foreldre og barn sov sammen var også vanlig (Jávo, 2015, s. 75–76). NASAK forklarer at man kan se på samisk barneoppdragelse som «learning by doing»:

«Samiske barn blir fulgt opp i nær relasjon med sine omsorgspersoner. De får frihet, veiledning og oppmuntring til å prøve og øve selv. Omsorgspersonene bruker mye tid sammen med barna når de skal øve nye ferdigheter. De støtter, veileder og modellerer barnet indirekte med å vise tålmodighet til barnet, og samtaler med barnet når det ikke går som tenkt. Når det ikke går som tenkt blir det sett på som en erfaring til ny lærdom og fortellingene veileder barnet til hva som kan være lurt å gjøre neste gang.» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023 (2))

NASAK beskriver også hvordan fortellinger og historier blir brukt for å videreføre kunnskap, for grensesetting og formidling av ønsket oppførsel til barn. For eksempel er «Stallo» en mytisk figur som opptrer i ulike roller i samisk folketro, og som ofte brukes som et verktøy i oppdragelsen av barn (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023 (3)).

Begivenheter i prosjektperioden

I prosjektperioden har det vært en rekke begivenheter i det samiske miljøet, i barnevernsfeltet og i samfunnet generelt, som har vært et viktig bakteppe for prosjektet.

NASAK

I samme tid som dette prosjektet ble søkt om og opprettet, ble NASAK (Nasjonalt Samisk Kompetansesenter) opprettet, som en videreutvikling av RESAK (Regionalt Samisk Kompetansesenter). NASAK er organisert under Barne-, ungdoms- og familieetaten region nord, og har som mandat å sikre et mer likeverdig tjenestetilbud til den samiske befolkningen. De skal bistå familieverket, kommunalt barnevern, statlig barnevern og krisesentre, om samiske forhold i hele Norge. NASAK har vært en viktig samarbeidspartner i prosjektet, og vil være en viktig stemme for samiske spørsmål i barnevernsfeltet fremover.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) sin rapport om holdninger til samer kom i august 2022

NIM har gjennomført en undersøkelse om holdninger til samer og nasjonale minoriteter (jøder, kvener/norskfinner, skogfinner, romer og romani/tatere). Undersøkelsen viser blant annet at majoritetsbefolkningen har lite eller ingen kunnskap om samer, og at mange har observert hets og hatprat mot eller om samer (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2022).

Sametingets engasjement i barnevernsfeltet

Sametinget har vært aktive på barnevernsfeltet i denne perioden. De har blant annet jobbet med innspill knyttet til ny barnevernslov, deltatt aktivt i referansegruppen til prosjektet og i november 2022 inviterte de til en barnevernskonferanse med fokus på barnevern og samiske spørsmål.

Ny barnevernlov

I januar 2023 trådte ny barnevernlov i kraft. Det er viktig å nevne at den nye § 1-8 veldig tydelig understreker at samiske barns rettigheter skal ivaretas. Juridisk sett er ikke rettighetene noe nytt.

Det nye er at de kommer oversiktlig og tydelig frem i den nye barnevernloven. Loven er et verktøy som brukes i det daglige arbeidet av ansatte i barnevernet, og det kan antas at denne tydeligheten i lovteksten dermed vil kunne gjøre en forskjell for praksisfeltet på dette området fremover.

§ 1-8. Barns kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn

Barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas.

(Barnevernsloven, 2023, § 1-8)

Barnevernsutvalget NOU, mars 2023

I mars 2023 la Barnevernsutvalget frem sin rapport NOU 2023: 7, *Trygg barndom, sikker fremtid – Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet*.

Utvalget har hatt som mandat å vurdere tiltak for å styrke rettssikkerheten i alle ledd av barnevernets arbeid.

Rapportens kapittel 9 handler om innvandrere, nasjonale minoriteter og urfolk i barnevernet. Avsnitt 9.3 handler om samiske barn i barnevernet. Utvalget skriver blant annet at det foreligger svært lite forskning på den samiske befolkningen i barnevernssammenheng. De referer også til en kunnskapsoppsummering på oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet fra 2021, som viser at den samiske befolkningen er mindre tilfreds med det offentlige helse- og omsorgstilbudet sammenlignet med majoritetsbefolkningen. De skriver at dette blant annet skyldes språklige og kulturelle utfordringer (NOU 2023: 7, s. 140).

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport i juni 2023

Sannhets- og forsoningskommisjonens avga sin rapport «*Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*» 1. juni 2023. Rapporten er omfattende og gir et svært godt innblikk i samenes historie og nåtidssituasjon i Norge. Kommisjonen skriver at barnevernet ikke har blitt brukt bevisst for å fornorske barn, men at barnevernet har bidratt til fornorskningen gjennom å usynlig gjøre etnisk og kulturell tilhørighet. Dette kommer spesielt godt fram i kapittel 12.6 om barnevern: Usynliggjøringen av samiske barn har funnet sted gjennom en majoritetsnormativ tilnærming der barn som har blitt flyttet fra sine foreldre, ikke har fått tilgang til samisk språk eller kultur i fosterhjem eller institusjon. Kommisjonen

beskriver at de har møtt utfordringer i kartleggingen av hvordan barnevernet har behandlet samiske barn, nettopp fordi barna har blitt usynliggjort og det ikke har vært noe form for registrering av etnisk tilhørighet i saksbehandlingen. Med rapportens kapittel 17 om den såkalte «Tysfjordsaken» får vi et godt innblikk i hvordan fornorskningspolitikken har fått alvorlige konsekvenser for generasjoner helt frem til i dag. Kommisjonen påpeker at fornorskningspolitikken også har hatt negative konsekvenser for majoritetsbefolkningen, i form av at befolkningen har fått lite kunnskap, negative holdninger og stereotypisk oppfatning av urfolk og minoriteter i Norge. Kommisjonen mener at et forsonet samfunn er kjennetegnet av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom majoritetsbefolkning og samer, kvener og skogfinner. De foreslår en rekke tiltak for å få til dette. Etter vår mening er rapporten i sin helhet viktig lesning for barnevernsansatte og for fosterforeldre som tar imot samiske barn.

Samfunnsdebatten

Det har vært flere politisk viktige hendelser som har preget samfunnsdebatten knyttet opp mot samiske spørsmål i prosjektperioden. Blant annet skapte den såkalte «Fosen-saken» et stort engasjement blant spesielt unge samer, men også i majoritetsbefolkningen generelt. Samiske ungdommer demonstrerte i og utenfor Stortinget februar 2023, med hensikt å sette fokus på at det var gått 500 dager etter at Høyesterett avgjorde at vindkraftanleggene på Fosen strider mot urfolksrettigheter og menneskerettigheter, uten at noen endringer var gjort i saken. Demonstrasjonene fikk stor omtale i riksdekkende medier og satte temaet om samiske spørsmål og urfolksrettigheter på den nasjonale dagsorden.

Begrepsavklaring: Kultursensitiv kompetanse

En betegnelse som har vært gjennomgående i prosjektet er *kultursensitivitet* og/eller *kultursensitiv kompetanse*. I denne sammenheng forstås kultursensitivitet som en bevissthet om at det finnes kulturelle forskjeller og likheter, og at de kan påvirke hvordan vi tenker og handler (Jávo, 2015, s. 26–28). Kultursensitivitet er en ikke-dømmende holdning der en anerkjenner og er åpen for forskjeller, samtidig som en ser etter likheter. En forsøker å forstå kulturer og mennesker ut fra deres respektive verdier, bakgrunn og perspektiver, og ikke ut fra de en har selv. Man reflekterer over eget ståsted og er bevisst på hvordan det kan påvirke samhandlingskontekster (Bunkholdt & Kvaran, 2018; Qureshi 2009). Ut fra dette kan kultursensitiv kompetanse enkelt forstås som evnen til å samhandle effektivt med mennesker fra ulike kulturer på en respektfull måte.

6. Kartlegging og innhenting av kunnskap

Prosjektet har innhentet kunnskap gjennom en kartlegging av eksisterende kunnskap om samiske barn i fosterhjem, innspill fra prosjektets referansegruppe, to workshops samt samtaler og møter med relevante instanser.

Eksisterende kunnskap om samiske barn i fosterhjem

Kartleggingen av det eksisterende kunnskapsgrunnlaget er basert på informasjonsinnhenting om eksisterende forskning. Det har i prosjektet blitt tydelig at det per i dag finnes lite kunnskap og forskning om forholdene knyttet til ivaretagelse av rettighetene til språk og kultur for samiske barn i fosterhjem. Det finnes noe kunnskap og forskning knyttet til generelt barnevernsarbeid med samiske barn og familier, men det er ikke mye. Den kunnskap som finnes om fosterhjemsarbeid og etniske- og kulturelle minoriteter i Norge generelt vil være verdifull i dette arbeidet, men vi vurderer at det i tillegg er behov for mer presis kunnskap og kompetanse knyttet opp mot det samiske. Dette fordi samene som urfolk har særskilte rettigheter, men også fordi Norge har en historie der den samiske befolkningen har vært utsatt for en urett og fornorskning som har gjort mye av samisk kultur og historie usynlig i Norge i dag. Mange har mistet samisk språk og kultur i denne prosessen, og tilliten til offentlige myndigheter, også barnevernet, er generelt lav. Samene som folk bærer på et historisk traume, og det bør barnevernet og fosterhjemmene ha kunnskap om og ta i betraktning, i det barnevernsfaglige arbeidet og i omsorgen og oppfølgingen i fosterhjemmet.

Det finnes forskning om urfolk og fosterhjemsarbeid fra andre steder i verden, noe som er interessant å se på og lære fra, selv om forholdene og historien er annerledes enn her. I Canada har de blant annet utviklet en metode de kaller «Inclusive foster care» som innebærer en tilnærming til fosterhjemsoppdraget som krever at fosterfamilien engasjerer seg og involverer seg i barnets kultur, gjennom kontakt med barnets opprinnelige familie og nettverk (Oliver, 2020).

I 2017 utgav PROBA samfunnsanalyse en rapport om barn med minoritetsbakgrunn som bor i fosterhjem. I avsnitt 6.2 presenterer de synet på fosterhjemsomsorgen fra blant annet et samisk perspektiv. De avslutter avsnittet med å skrive at det ikke i tilstrekkelig grad tas hensyn til behovet for kontinuitet i kulturell tilknytning for fosterbarn, og at fosterbarn bør få hjelp til å integrere sin familie-/etniske gruppes historie som en del av seg selv (Proba Samfunnsanalyse, 2017, s. 43–44).

I 2018 utga RKBU Nord (Regionalt kunnskapsenter for barn og unges psykiske helse og barnevern - Nord) en utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. I denne rapporten ser de blant annet nærmere på samiske barns særskilte rettigheter i barnevernsinstitusjon. Der foreslås flere konkrete tiltak for å styrke feltet, og det er noen punkter som blir trukket frem der vi ser likheter med behovene som vi i dette prosjektet ser på fosterhjemfeltet (Saus et al, 2018).

Noen av forslagene deres fra 2018 er det i dag gjort noe med, blant annet ble det foreslått en gjennomgang av barnevernsloven på dette området (noe som nå er gjort), og en styrking av RESAK (som nå har blitt til NASAK) (Saus et al, 2018). Andre forslag er fremdeles aktuelle å belyse, da de per dags dato fremdeles ikke er satt i verk. I denne rapporten vil vi sette lys på noen av de punktene igjen, da de vurderes å også være aktuelle for samiske barn i fosterhjem, slik vi ser det.

I NOU 2023: 7 skriver barnevernsutvalget at det finnes enkelte indikasjoner på at barn med samisk bakgrunn er overrepresentert i barnevernet. Dette baserer de på SSB sine tall om hvor mange barn som har tiltak fra barnevernet. Tallene viser at det er flere barn i samiske områder som mottar tiltak fra barnevernet, enn i resten av landet. Videre peker de på at i andre land som har en urbefolkning, som Canada og USA, så har man lignende tall. De peker på mulige forklaringer på dette med forskning som viser at det er større forekomst av vold og dårlig helse og levekår i den samiske befolkningen enn i den øvrige befolkningen. De henviser blant annet til fornorskningen og assimileringen av samene som en mulig årsak til dette (NOU 2023: 7, s. 139–140). Barnevernsutvalget slår også fast at det finnes lite forskning på opplevelsene og erfaringene til samiske barn i fosterhjem (NOU 2023: 7, s. 140).

Referansegruppe

Det ble tidlig etablert en referansegruppe som har hatt stor betydning for prosjektet. Referansegruppen har bestått av medlemmer fra Norsk Fosterhjemsforening og Norsk Fosterhjemsforening Finnmark, Sametinget, flere barneverntjenester i samiske områder (Karasjok, Kautokeino og Nesseby/Tana), og ansatte i NASAK. Referansegruppen har hatt en aktiv rolle i prosjektet gjennom løpende dialog med prosjektleder. De har bidratt med spisskompetanse og erfaringer rundt eksisterende kunnskap om temaet, innspill, nettverkstilgang samt kunnskap og erfaringer av stor betydning. NASAK har vært en svært viktig og kunnskapsrik samarbeidspartner og kilde til informasjon. De har bidratt med innsikt om samiske tradisjoner, kulturelle normer og kommunikasjon, og vært viktige sparringspartnere om faglige problemstillinger og vurderinger underveis. NASAK har bidratt inn i begge workshopene vi har hatt, den første ved å delta og i den andre ved å holde et innlegg for deltakerne. NASAK har også holdt innlegg på Norsk Fosterhjemsforening sin årlige fosterhjemskonferanse, som et resultat av dette samarbeidet.

Sametinget og Norsk Fosterhjemsforening har en samarbeidsavtale, som er utspringet til dette prosjektet. I tillegg til bidrag i referansegruppen, har Sametinget bidratt inn i prosjektet på flere måter. De har tatt oss imot på Sametinget i Karasjok hvor vi har drøftet politikken på feltet. De har delt viktig faglig kunnskap om sosialt arbeid og barnevernsarbeid med samisk befolkning. Samarbeidet har også resultert i flere felles intervjuer og skriv, der Norsk Fosterhjemsforening og Sametinget sammen belyser behovet av å kunne registrere om et barn i barnevernet har samisk bakgrunn for å kunne ivareta barnets særskilte rettigheter. Vi ble invitert inn til Sametingets barnevernskonferanse, der Norsk Fosterhjemsforening også holdt et innlegg.

Workshops

Workshop i Tromsø

I forbindelse med Sametinget sin barnevernkonferanse høsten 2022 gjennomførte prosjektet en workshop sammen med ansatte fra kommunal barneverntjeneste (Karasjok, Kautokeino, Nesseby/Tana og Tromsø), ansatte fra Sametinget, Norsk Fosterhjemsforening, Bufdir og NASAK. Det ble svært fruktbare samtaler om barnevernfaglige vurderinger, om hva som er til barnets beste, og hvilke hensyn som veier tyngst ved barnets beste vurderinger. Er det å ikke gi tilgang til språk og kultur omsorgssvikt? Hvem er samisk, og hvem skal definere det? Det ble tydelig for alle parter at disse diskusjonene og drøftingene var viktige og nyttige. Med dette ble det også tydelig at det per i dag ikke finnes arenaer og plattformer for å snakke sammen om disse temaene.

Spørsmål som kom opp under diskusjonene var hvordan man vektlegger betydningen og konsekvensene av å flytte et barn ut av det samiske og inn i det norske, opp mot barnets behov for hjelp og beskyttelse. Her kom det flere perspektiver inn, deriblant det at historien om fornorskning av samer er viktig å kunne noe om, også i dagens fosterhjemsarbeid. Konsekvensene av fornorskningen er store. På mange områder mener flere at den fremdeles pågår. For eksempel ved at barn med samisk opphav blir flyttet ut av samisk kultur, språk og miljø. Et eksempel som ble løftet frem var når et barn fra en reindriftsfamilie ikke kan bo hjemme og flyttes til en familie som ikke driver med reindrift. Da mister barnet muligheten til å vokse opp med og lære å utøve reindrift. Dette anses å være svært alvorlig og noe som har store konsekvenser i flere generasjoner frem.

Videre ble det drøftet at kanskje ikke alle forteller at de har samisk bakgrunn hvis det ikke blir spurt om det. Hvordan skal barnevernet jobbe da? Og hvor ligger ansvaret? Vi lærte at innad i det samiske miljøet er det også diskusjoner og forskjellige meninger om nettopp hvem som er samisk. Fornorskingen har spilt en rolle også her: Flere samer, spesielt sørsamer, blir ikke nødvendigvis ansett eller forstått som samer. De anser heller ikke alltid seg selv som samer.

Etter workshopen var det enighet i gruppen om at temaer knyttet til samiske barn i fosterhjem, er viktige og relevante. Og at det er spesielt nyttig å jobbe sammen på tvers av fagfelt, meninger og tjenester, for å utvikle kunnskap, holdninger og rutiner knyttet til arbeid med samiske barn i fosterhjem.

Workshop i Karasjok

I september 2023 avholdt vi en ny workshop, denne gangen i Karasjok, med deltakere fra barneverntjenestene i Tromsø, Midt-Finnmark og Kautokeino. I denne workshopen jobbet vi med å se fremover og tenke konkrete tiltak: Hva trenger barnevernet og fosterhjemmene for å jobbe godt innen dette feltet og for å klare å ivareta rettighetene til barn med samisk bakgrunn i fosterhjem. Deltakerne bidro med erfaringer, refleksjoner og spørsmål og vi jobbet med hvilke behov de har i deres praktiske utførelse av fosterhjemsarbeidet. Det ble fremmet konkrete forslag om tiltak direkte rettet mot ansatte som jobber i barneverntjenestene, men også tiltak rettet mot fosterforeldre og barn.

- Vi snakket om ønsket om å få økt teoretisk kunnskap om kultursensitivt barnevernsarbeid generelt, men også om samiske forhold spesielt i de kommunale barneverntjenestene over hele landet.
- Det kom frem eksempler fra praksis der mangel på rutiner og verktøy for å spørre om etnisk og kulturell bakgrunn gjorde at dette ikke alltid ble tematisert med barn og foreldre. Det kom opp forslag om en rutine på å alltid lage nettverkskart eller familietre med alle barn og foreldre, slik at det på den måten ble mulig å fange opp om barnet har urfolksrettigheter som skal ivaretas. Vi lærte at NASAK jobber med utviklingen av et digitalt familiekart som barnevernet kan ta i bruk (NASAK, 2023).
- Videre kom det et forslag om informasjonsmateriell der man kunne lære om hvordan man kan definere eller forstå om et barn er samisk. Det ble foreslått å lage en brosjyre som forklarer kompleksiteten rundt dette og som gir innblikk i de forskjellige perspektivene.

- Det kom frem ønsker om et fagnettverk på tvers av barneverntjenester, med fokus på samiske barn i barnevernet, og med jevnlig treff.
- Det kom frem et ønske om statlig støtte til reiser til samiske områder, der barn og fosterforeldre kan oppleve den samiske kulturen sammen.
- Det ble foreslått statlig støtte til organiserte sommerleir og vinterleir i samiske områder, for barn som bor i fosterhjem over hele landet.
- Det kom opp ønske om rutiner og ordninger for å kunne tilby fosterbarna språkopplæring. Det ble diskutert retten til språk og at den bør ivaretas selv om barnet kanskje ikke har snakket samisk hjemme. Forslag om at det utvikles digitale språkkurs som barn og fosterforeldre kan ta sammen. Det kom frem et behov for konkrete ressurser og steder å henvende seg for å kunne opprettholde og videreutvikle barnets samiske språk. Det ble drøftet at å ivareta språk også er omsorg, og at språk mange ganger er inngangsporten til kultur og familierelasjoner. Det ble også løftet et behov for å møte foreldrene på samisk, både muntlig og skriftlig.
- Det ble også uttalt ønske om at ivaretagelse av språk og kultur må inn i alle maler for tilsynsbesøk.
- Det kom forslag om praktiske kurs til fosterforeldre, der man for eksempel lager samisk mat, møter eller besøker samiske foreninger, samisk kulturliv og lignende. Kursene skal ha fokus på at fosterhjemmet tar del i den konkrete kulturen.
- Det ble foreslått å gjøre kulturelle ressurspersoner tilgjengelige for barna, som for eksempel støttekontakter eller miljøterapeuter med samisk bakgrunn.
- Rekruttering av fosterhjem i samiske miljøer ble også løftet som svært viktig. Hvordan kan man få opp antallet? Det ble foreslått bedre kompensasjon og økt informasjon om viktigheten av dette innad i det samiske miljøet.
- Det kom forslag om at samiske fosterhjem skal kunne krysse av et sted at de er samiske, slik at det kan finnes en nasjonal "bank" med hjem som kan ta imot samiske barn som må flytte.

Funnene fra begge disse workshopene dannet et viktig grunnlag for våre anbefalinger som presenteres nærmere i neste kapittel.

Samtaler og møter

Ansatte i barnevernet

Ut over workshopene har det vært avholdt flere samtaler med barnevernsansatte. Disse har funnet sted via telefon eller digitalt. Vi har også blitt tatt imot til faglige gruppesamtaler der vi har møttes fysisk, med ansatte ved Karasjok barneverntjeneste og ved Porsanger barneverntjeneste.

De barnevernsansatte har bidratt med uvurderlig kunnskap, erfaringer, refleksjoner og innspill. Blant annet har vi snakket mye om hva kultursensitivt barnevernsarbeid betyr i praktisk arbeid med samiske barn og familier i fosterhjemsomsorgen. Det har kommet frem eksempler som handler om samisk syn på barn og barndom, på foreldreskap, om kommunikasjon, verdier og identitet.

Det har blitt tydelig at flere av de barnevernsansatte i de samiske områder har god samisk kulturforståelse og -kompetanse, men at dette stort sett er taus kunnskap eller kunnskap som er opparbeidet gjennom levd erfaring og/eller tilknytning til samisk kultur. Denne kunnskapen læres ikke nødvendigvis videre, og blir heller ikke drøftet fram i klartekst i tjenestene. Det blir dermed fort til at tilfeldighetene råder om hvorvidt kunnskapen kommer brukerne til gode eller ei.

Under følger et eksempel som ble delt.

En barnevernsansatt forteller at kommunikasjonen med barn er ganske annerledes i den samiske kulturen enn i den norske. Man snakker mer sirkulært og stoler mer på barnas egne evne til å forstå og vurdere situasjoner. Hun forklarer at hvis man i norsk kultur vil sette en grense og si til et barn at det ikke kan sparke ball inne, så sier man det rett frem: «Du har ikke lov å sparke ball inne, stopp med det med en gang.» Den samiske måten å si det samme på kan være mye mer indirekte: Man tar barnet opp på fanget og forteller en historie om en gang når man selv var barn og sparket ball inne slik at et vindu knuste. Så sier man ikke noe mer, og stoler på at barnet forstår essensen av fortellingen og dermed slutter å sparke ball inne.

Vi har drøftet at forskjeller i kommunikasjon er av vesentlig betydning, og at man kan tenke seg at det kan skape store utfordringer i møte med det offentlige systemet hvis det ikke finnes kunnskap og kompetanse rundt dette i tjenestene. Referansegruppen har kommet med flere eksempler der samiske foreldre ikke blir forstått i rettsvesen eller i barneverntjenesten, fordi de snakker mer sirkulært med bruk av mange symbolske historier

og eksempler. Man går ofte ikke rett på sak, slik det norske offentlige systemet forventer at folk flest gjør. Videre er det viktig å reflektere rundt at forskjeller i kommunikasjon kan bidra til at samiske barn i norske fosterhjem risikerer å ikke bli forstått når de forteller om hendelser eller erfaringer, samt at de i forlengelse av dette også risikerer å miste den «samiske måten» å kommunisere på og bli møtt på.

Samtaler med NIM

NIM har bidratt med perspektiver og innspill knyttet til flere juridiske spørsmål som har kommet frem i arbeidet. Vi har blant annet drøftet personvern, registrering av etnisitet og samiske barns særskilte rettigheter i kraft av å være urfolk.

Samtale med SANKS (Samisk nasjonal kompetansetjeneste - psykisk helsevern og rus)

SANKS har møtt oss til samtale om deres erfaringer, kunnskaper og perspektiver om hvordan det offentlige hjelpeapparatet på en god og kultursensitiv måte kan møte brukere med samisk bakgrunn. Det anbefales at alle som jobber i barnevernsfeltet med samiske barn, også setter seg inn i SANKS sitt arbeid og tilbud.

Samisk hus Oslo

Vi har hatt møte med Samisk hus Oslo. Her samlet vi innsikt i hvordan det kan oppleves å være samisk i Oslo og om erfaringer Samisk hus har fra sitt arbeid med blant annet språkundervisning. De har et rikt tilbud av aktiviteter på huset, som vil kunne være til glede for barn som bor i Oslo og omegn.

Bufetat, spisskompetansemiljøet for opplæring fosterhjem

I slutten av prosjektperioden hadde vi møte med Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat), spisskompetansemiljøet for opplæring fosterhjem. Her fikk vi innsikt i hvordan de jobber med en modul til SOLID (Opplæringsprogrammet for fosterhjem), som retter seg til fosterforeldre som tar imot samiske barn. De gjør et godt arbeid med dette, og det var nyttig å utveksle erfaringer og refleksjoner rundt tematikken.

Barn, foreldre og fosterforeldre

Klar ambisjon

Prosjektet hadde en klar ambisjon om å innhente ny kunnskap om personlige erfaringer fra barn og unge med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem i dag.

Det var også et ønske om å ha samtaler med foreldre til barna i fosterhjem, og med fosterforeldrene.

Dette viste seg å bli en ambisjon som prosjektet ikke klarte å innfri. Dette er en svakhet ved rapporten, da erfaringer og perspektiver fra nettopp denne gruppen kan være av spesielt stor betydning for å kunne forstå hva som kan hemme/fremme ivaretagelse av samiske barns rettigheter i fosterhjem i dag. Det at prosjektet ikke klarte å komme i posisjon hos noen aktuelle informanter, kan likevel anses som et verdifullt funn i seg selv, da det kan gi en indikasjon på hvordan utfordringsbildet for kunnskapsinnhenting om temaet er i dag.

Dermed anbefaler vi at det avsettes egne ressurser til videre fokusert arbeid med innsamling av erfaringer, perspektiver og anbefalinger fra samiske familier og fosterforeldre i fosterhjemssystemet. Her presenteres prosjektets fremgangsmåte for rekruttering, med hensikt om å gi et grunnlag for videre arbeid.

Rekruttering av informanter

Gjennom prosjektperioden har vi bygget opp et nettverk av kontakter både i de samiske miljøene og i kommunale barneverntjenester. Vi har også fått et nettverk av engasjerte ansatte i ulike andre offentlige instanser enn barneverntjenestene. Vi har jevnt og trutt oppmuntret nettverket til å spre informasjon om prosjektet og gi aktuelle kandidater i deres utvidede nettverk mulighet til å ta uforpliktende kontakt. Det har vi også oppfattet at de har gjort.

Vi forberedte oss gjennom drøfting i referansegruppen om hvordan vi kunne gjøre samtaleene trygge og kultursensitive, og vi la en plan for dette. For eksempel forberedte vi oss på at informantene skulle få snakke med noen de selv opplevde som trygge, og at samtalen skulle foregå på det språket de selv foretrekker. Vi har drøftet personvern med flere instanser, blant annet NIM, for å sikre dette i samtaleene og i rapporten.

Tidlig i prosjektperioden hadde vi informasjon om prosjektet på trykk i medlemsbladet til Norsk Fosterhjemsforening «Fosterhjemskontakt». I tillegg til at bladet blir sendt til alle medlemmer i Norsk Fosterhjemsforening, har vi sendt ut skrevet til et stort antall barneverntjenester nasjonalt. Senere i prosjektet lagde vi en informasjonsplakat som vi sendte ut til et stort antall kommunale barneverntjenester, til BUP, til universitet, til våre

kontakter i ulike samiske sammenheng, som de kunne spre videre i sine nettverk. Denne ble sendt både i papirform med post og digitalt med epost. I tillegg har vi lagt ut informasjon i sosiale medier og i Norsk Fosterhjemsforening sitt nyhetsbrev. Prosjektet har også blitt nevnt i flere artikler der samarbeidet mellom Norsk Fosterhjemsforening og Sametinget har blitt presentert.

Vi opplever at prosjektet har blitt tatt godt imot i fagfeltet og at den har blitt delt av det samiske miljøet der vi har hatt kontakter. Vi har fått bekreftet at dette er et viktig område å se nærmere på. Vi har blitt kontaktet av flere fagpersoner som har vært interesserte og ønsket å høre mer. Vi har hatt kontakt med både studenter og ansatte ved universitet, og med andre fagpersoner som jobber med lignende prosjekter.

Til tross for våre ulike tilnærminger, lyktes vi ikke med å få kontakt med noen barn, foreldre eller fosterforeldre som ønsket å snakke med oss om tema. De få som har vært aktuelle for oss å prate med, har gitt uttrykk for at de ikke ønsker å snakke, da det ikke har følt relevant for dem.

Refleksjoner til ettertanke

Vi har gjort oss flere tanker om årsaker til dette basert på funnene fra prosjektet. Vi vet ikke svaret, men vil dele noen refleksjoner.

Jo mer kunnskap og innsikt vi har fått om dette feltet, jo større forståelse har vi fått for innvirkningen fornorskningen ser ut til å ha hatt på alle samfunnsområder. Det er nærliggende å stille spørsmålet om hvorvidt fornorskningen i seg selv kan være en av årsakene til at barn/unge med samiske røtter oppfatter samiske spørsmål som irrelevante for deres liv.

Vi ser at det er en stor utfordring med at barneverntjenester ikke har oversikt over hvilke barn som har denne rettigheten. Det kan ha påvirket denne fasen av prosjektet. Det kan tenkes at terskelen for barnevernet er større når de skal ta kontakt med barn og spørre om deltakelse, når man ikke har snakket med barna om temaet tidligere.

Det har blitt kjent for oss at tilliten til det offentlige systemet ofte er lav i det samiske miljøet. Det tar tid å bygge tillit. Dette prosjektets begrensede tidsramme har kanskje ikke vært tilstrekkelig for tiden som kreves for slik omfattende tillitsbygging.

Vi har videre reflektert rundt kommunikasjon og hvor krevende det kan være å snakke om svært vanskelige eller utfordrende opplevelser, som det å miste omsorgen for et barn. Når du historisk sett ikke har blitt hørt eller respektert, er det ikke uten videre enkelt å dele dine meninger og opplevelser om et belastende tema som dette. Det kan kanskje virke både rart og uvant, til og med kanskje provoserende, at noen plutselig skal være interessert i denne rettigheten som over generasjoner har blitt forsømt og ignorert.

Det er alltid viktig å reflektere over hva man kunne gjort annerledes. Det kan tenkes at man hadde nådd fram til familier hvis dette hadde vært et større forskningsprosjekt som gikk over lengre tid. I så fall ville det vært relevant å bruke urfolksmetodologi i arbeidet med å få frem stemmene til foreldre og barn. Det kan også tenkes at forskerens personlige tilknytningsgrad til det samiske miljøet kan ha en innvirkning på for eksempel informantens tillit.

Vi ser en bevegelse og et engasjement rundt dette temaet og det gleder oss. Vi håper at en økt bevissthet vil bidra til at stemmene til de det gjelder også kan komme frem etter hvert. Det fordrer et fortsatt fokus og videre forskning.

7. Prosjektets funn og anbefalinger

«Politics of distraction»

Innledningsvis vil vi redegjøre for begrepet «politics of distraction» (avledningsstrategier) som vi har blitt oppmerksomme på i prosjektperioden. I arbeid med urfolk og minoriteter er dette et viktig begrep. Myndigheter kan fort rette oppmerksomheten mot symbolske handlinger knyttet til urfolk, og dermed flytte fokuset vekk fra reelle politiske handlinger. Konkrete eksempel på avledningsstrategier knyttet til samiske spørsmål kan for eksempel være opprettelsen av NASAK eller rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. NASAK er et svært godt tiltak, hvis de får myndighet, autonomi og reell innflytelse over tjenesteapparatet. Rapporten til Sannhets- og forsoningskommisjonen er en gullgrube, hvis den brukes som et verktøy for å få til reelle endringer i samfunnet.

Vår oppfordring til Bufdir og BFD (barne- og familiedepartementet) er å være årvåkne, ambisiøse og modige: Se utover symbolske tiltak og rett oppmerksomheten mot faktiske beslutninger og handlingsplaner som kan styrke praktisk arbeid med ivaretagelsen av rettighetene til samiske barn i fosterhjem.

23

Hvem skal definere om barnet er samisk?

Det finnes ingen oversikt over hvor mange barn med samisk bakgrunn som bor i fosterhjem i dag. Dette har forklaring i at norske myndigheter ikke registrerer mennesker etter etnisk tilhørighet, da dette anses å være personvernsensitive opplysninger. Paradokset med dette er at det blir vanskelig å sikre at samiske barn får oppfylt sine rettigheter knyttet til ivaretagelse av språk og kultur når de flytter i fosterhjem. Slik det ser ut i dag er det tilfeldig om barnevernet og rettsvesenet egentlig vet om barnet som skal flytte inn i et fosterhjem har samisk bakgrunn eller ikke.

Dette har vært et tilbakevendende tema gjennom hele prosjektet, som vi anser som viktig å belyse og problematisere. Hvem definerer egentlig om barnet som skal flytte i fosterhjem er samisk? Hvem har ansvar for å finne det ut? I dette arbeidet har vi fått eksempler på at mange ikke vil fortelle at de er samiske når de møter offentlige myndigheter, eller at de kanskje ikke anser sitt samiske opphav som relevant, eller for den saks skyld sant. Vi har fått

høre et eksempel på en forelder til et samisk barn som barnevernet overtok omsorgen for, som mente at hen selv slett ikke var samisk (selv om resten av familien var det) og dermed var det heller ikke viktig med tanke på barnet.

Hos mange kan den samiske tilhørigheten altså være ønsket eller uønsket usynlig. Gjennom å se på historien vet vi at enkelte geografiske områder ble hardt rammet av fornorskningen. I Norge gjelder dette spesielt sør- og lulesamiske områder og språk. Det har resultert i forlatt samisk identitet. Sannsynligheten er dermed også stor for at mange heller ikke vet at de kommer fra en samisk familie. Vi har også lært at det innad i det samiske miljøet, finnes ulikt syn på og forståelse av hvem som er same og ikke.

Vi anerkjenner at dette er en stor og krevende diskusjon. Vi mener at det er viktig at tematikken belyses og at den blir tatt tak i. I en situasjon der et barn ikke lenger kan bo med sine foreldre og

skal flytte i fosterhjem og det offentlige må overta omsorgen av barnet, er det ekstra viktig at barnets rettigheter til språk og kultur identifiseres og ivaretas, uavhengig av hvor viktige eller uviktige de har blitt vurdert i barnets hjem. I slike tilfeller blir det barnevernets ansvar som offentlig omsorgsgiver å sikre at barn som har denne rettigheten, får rettigheten ivaretatt. Vår vurdering er altså at når det offentlige overtar omsorgen av et barn med samisk bakgrunn, så må tilbud om tilgang til utøvelse og opplæring av kultur og språk iverksettes uavhengig av i hvilken grad dette ble praktisert eller ivaretatt hjemme.

Med tanke på Norges historie med assimilering og fornorskning av samer, mener vi at det kreves en ekstra innsats for å sikre at assimileringen fra norske myndigheter ikke fortsetter. I dette prosjektet har temaet om hvordan man kan vite hvem som er samisk og ikke, vært en engasjerende problemstilling. Det er stort sett enighet om at det er nødvendig å utrede hvordan dette skal angripes, slik at barnevernet i fremtiden lettere kan vite om de jobber med et samisk barn eller ikke.

Vi er kjent med at Sametinget nylig har bedt NIM se nærmere på personvernloven knyttet til hvilke spørsmål myndigheter kan stille om samisk identitet. Dette ønsker vi velkommen.

Bufdir bør få ansvaret for at det utvikles kartleggingsverktøy for språk/religion/kultur som gjør at barnevernet kan få innsikt i hvilke barn som har rettigheter i kraft av å tilhøre et urfolk. Verktøyet må implementeres i systemene barnevernet bruker i sitt daglige arbeid.

Verktøy for systematisk barnevernsarbeid

Det har blitt veldig tydelig gjennom prosjektet at det er mangel på systemer, veiledere, retningslinjer og rutiner for systematisk arbeid med ivaretagelse av rettighetene til samiske barn i fosterhjem. Rettighetene er forankret i et tydelig lovverk. Det er usikkert hvorfor det er såpass stor mangel på veiledning for den praktiske implementeringen av rettighetene. Slik situasjonen er i dag virker det vilkårlig og personavhengig om samiske barn i fosterhjem får sine rettigheter ivaretatt.

Gjennom prosjektet har vi blitt gjort oppmerksom på *Kulturell støtteplan* som psykologspesialist Judith Van der Weele utviklet i 2019 (Van der Weele, 2019). Dette er et verktøy som barnevernsansatte kan bruke

for å bidra til at barn som vokser opp utenfor familien får en trygg flerkulturell identitet. Vi anbefaler at verktøyet implementeres i barnevernets fagsystem nasjonalt og at man vurderer behovet for å lage en utgave som helt spesifikt retter seg mot samiske barn, og dermed inkluderer et urfolksperspektiv.

Vi oppfordrer Bufdir til å implementere verktøy for systematisk arbeid med samiske barns rettigheter i barnevernets saksbehandlingssystem, slik at det ikke lenger blir vilkårlig om barnas rettigheter ivaretas eller ikke.

Vurderinger og beslutninger i barneverns- og helsenemnda

Når Barneverns- og helsenemnda fatter vedtak om omsorgsovertakelse for et barn, fastsetter de også hyppighet og omfang av samvær. Den nye barnevernloven er tydelig på at barnevernet også må vurdere og hensynta barnets rett til språk, religion og kultur.

Vår oppfordring til Barneverns- og helsenemnda er at de implementerer rutiner for å alltid vurdere hvordan barnets eventuelle rettigheter til språk, religion og kultur skal ivaretas i praksis.

Behov for mer forskning og faglitteratur

Det finnes lite forskning og faglitteratur om samiske barn i fosterhjem. Som vi har erfart og problematisert kan dette være et utfordrende felt å forske i. Vi anbefaler allikevel at det satses på forskning knyttet til samiske barn i fosterhjem, da vi vurderer at det er nødvendig med mer kunnskap.

Videre er det et behov for moderne og oppdatert faglitteratur knyttet til oppvekst, oppdragelse og foreldreskap i den samiske kulturen. Dette kommer i tillegg til faglitteratur om barnevernsfaglig arbeid med samiske barn og familier. Slik kulturspesifikk kunnskap kan risikere å bidra til stereotypisering av samisk familieliv og kultur, og det må selvfølgelig tas i betraktning. Vi mener allikevel at kunnskap som er nyansert og fra en moderne kontekst, kan være viktig for fagfeltet. Forskningen til Jávo med flere fra 2003, om samisk barneoppdragelse (Jávo et al, 2003) er interessant, og vi tenker at slik generell kulturell kunnskap om samisk barneoppdragelse og familieliv kan være nyttig å ha en viss kjennskap til når et samisk barn flyttes fra den samiske familien inn i et fosterhjem.

Vår oppfordring til Bufdir og BFD er å satse på faglitteratur og forskning som utvikler og gir dybdekunnskap om samiske barn i fosterhjem.

25

Samarbeid og tillit må gå begge veier

Barnevernet

I dette arbeidet har begrepet tillit kommet opp mange ganger. Barnevernet må jobbe med å øke tilliten i den samiske befolkningen for å kunne få til godt barnevernsfaglig arbeid som sikrer barnets rettigheter i fosterhjem.

Vi vil her påpeke at tillit også er like viktig andre vei. Barnevernet og andre offentlige myndigheter må vende blikket innover og vurdere om de selv faktisk har tillit til den samiske befolkningen. Har man tillit til at den samiske kulturen og synet på barn og barndom er like bra som den majoritetsnorske? Har man tillit til at foreldre vil sine barn vel og gjør det de tenker er til det beste for dem, kanskje bare utfra litt andre normer og verdier enn de som råder i majoritetskulturen? Har man tillit til at utvikling og ivaretagelse av samisk språk og kultur er til det beste for barnet?

Barnevernsfaget er normativt. Det er i hovedsak majoritetsnorske og vestlige verdier og normer som ligger til grunn for synet på familieliv, foreldreskap og barndom. Etter vår mening er det viktig at barnevernet har et bevisst forhold til dette slik at det barnevernsfaglige normsettet og perspektivet ikke uten videre blir definert som «sannheten» i arbeid med samiske barn i fosterhjem. Ett ledd i dette arbeidet kan handle om å øke barnevernssektorens kultursensitive kompetanse. Dette diskuteres nærmere under kompetanseheving. Else Målfrid Boine (1998) har forklart dette godt. Hun beskriver at den samiske kulturen har vært undertrykt den norske, og at samer har måttet lære å beherske to kulturelle koder for å kunne bli godtatt i begge leirer. Hun forklarer også at når det offentlige hjelpeapparatet ble opprettet, ble dette basert på storsamfunnets (norske) ideer om hva befolkningen trengte hjelp til, og på hvilken måte hjelpen skulle gis. På den måten ble det offentlige hjelpeapparatet enda et ledd i fornorskningen og et system som understreket fremmedgjøringen av den samiske kulturen og levemåten. Hun beskriver videre at selv om sosialarbeideren kanskje har samisk bakgrunn som klienten, må hen likevel jobbe med det samiske barnet innenfor et system som er tuftet på andre kulturelle normer og verdier enn de samiske (Boine, 1998, s. 63–65). Merete Saus (1998) skriver om det hun kaller for kontekstuel barnevernsarbeid, noe som innebærer at man ser barnet og familien i lys av sin egen livsverden, man forstår barnet og familien utfra den kulturelle og samfunnsmessige sammenhengen de er en del av (Saus, 1998, s. 126).

Et annet viktig verktøy for tillitsbygging er språk. Det kan det være nyttig for ansatte i det offentlig å ha en bevissthet rundt samisk språk og hvilket språk man bruker i møte med samiske familier. Det kan være at noen familier ikke ønsker at den samiske tilhørigheten skal vektlegges i møte med offentlige tjenester, og at man derfor foretrekker å snakke norsk og ikke samisk i møte med barneverntjenesten. Dette må forstås i sammenheng med fornorskningen og det kollektive traumat den har årsaket (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023).

Offentlig forvaltning og barneverntjenesten etterstreber å ha en direkte og tydelig kommunikasjonsstil. Det er viktig å reflektere over effekten dette kan ha i møte med samisk kommunikasjonsstil som ofte er mer sirkulær og indirekte. Sirkulær kommunikasjon kan lett misforstås av de som foretrekker en mer direkte kommunikasjon. Omstendelige svar kan for eksempel oppfattes som kognitive vansker eller løgn. Det er som alltid viktig å holde flere hypoteser oppe om hvorfor man får de svarene man får (Van der Weele & Fiecko, 2020, s. 129).

Vår oppfordring til Bufdir er at det utarbeides en overordnet handlingsplan for hvordan barnevernet skal øke gjensidig tillit mellom det samiske folket og barnevernet.

Satsing på kompetanseheving

Norske offentlige myndigheter har et særskilt ansvar for å sikre at assimilering av den samiske befolkningen ikke fortsetter. Dette blir spesielt viktig å holde høyt når det offentlige skal overta omsorgen for et samisk barn. En omsorgsovertakelse av et samisk barn kan trigge historiske traumer og overgrep, noe som legger en ekstra dimensjon på en allerede krevende myndighetsutøvelse. Kompetanse er dermed svært viktig. Etter vår mening er det et stort behov for kompetanseheving som treffer bredt, men også spisset og målrettet. Det blir viktig å sikre at en slik kompetanseheving treffer i kommuner over hele landet. Altså ikke bare i så kalte samiske områder.

Generelt i samfunnet

Gjennom prosjektperioden har vi erfart at det er behov for en kompetanseheving i samfunnet generelt om samisk historie, samiske forhold og samisk kultur. Økt fokus på samisk historie og kultur i for eksempel barnehage og skole, i politikken, hos offentlige myndigheter, i media, i underholdningsbransjen osv., vil kunne bidra til økt kunnskap i befolkningen generelt. Et arbeid med økt oppmerksomhet og kompetanse om samiske forhold på et generelt samfunnsnivå kan potensielt styrke kunnskapen og interessen om samiske rettigheter og forhold, også i dette mer smale feltet, som handler om ivaretagelse av rettighetene til samiske barn som bor i fosterhjem.

Spesielt i barnevernsfeltet

Vi anbefaler en obligatorisk kompetanseheving i barneverntjenestene, dvs. kompetanseheving

innen barnevernsarbeid med samiske barn og familier. Det vurderes som særdeles viktig da myndigheter med så mye makt bør ha en høy årvåkenhet knyttet til ivaretagelse av det særstilte rettsvernet samiske familier har i kraft av å være et urfolk. Denne kompetansehevingen kan gjøres gjennom fagdager, konferanser og kurs samt at man gir barnevernsansatte rett til videreutdanning på området. En slik kompetanseheving bør innbefatte flere relevante områder, som faktisk kunnskap om samisk historie, samiske forhold og kultur, og kunnskap om kultursensitivt barnevernsarbeid generelt. Vi vil understreke viktigheten bevissthet rundt egne holdninger og verdier, samt kraften i egen bakgrunn og kultur i møte med minoriteter i barnevernsarbeidet. Kompetansehevingen bør dermed også inneholde kunnskap om maktteorier, noe vi vurderer som ekstra viktig tatt den samiske historien i betraktning. Dette kan for eksempel gjøres gjennom innføring i et interseksjonelt perspektiv.

Det blir viktig å jobbe for at økt kunnskap og kompetanse på dette området hos ansatte i barnevernet, kan omsettes til handling i det daglige arbeidet.

Som et ledd i dette kompetansehevende arbeidet i barnevernet generelt, anbefales et særskilt fokus på arbeid med samiske barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, og som nå vokser opp i fosterhjem. Fosterhjemsomsorgen er et spesielt viktig felt, da en omsorgsovertakelse av et samisk barn kan trigge det samiske kollektive traumet. I slike tilfeller kan barnevernet risikere å videreføre den historiske assimileringen av det samiske folket, hvis ikke kompetanse og kunnskap er på plass.

For fosterhjemmene

Vi anbefaler at det i grunnopplæringen av fosterhjem (SOLID) er et spesielt fokus på gleden og ressursene som ligger i tokulturell oppvekst og oppdragelse. Vi anbefaler at opplæringen har fokus på holdninger, kunnskap og ferdigheter knyttet til et tokulturelt familieliv, samt et spesielt fokus på samiske barns særskilte rettigheter. Uavhengig av om man vet at man skal ta imot et samisk barn, eller ikke. Også her er kunnskap om samisk/norsk historie et viktig element å få kjennskap til for å kunne ivareta et samisk barn i fosterhjem. Vi anbefaler også at alle fosterforeldre under opplæring får en innføring i samisk kultur knyttet til kommunikasjon, familieliv, syn på barn og barndom og foreldreskap.

Vi anbefaler at det etableres en videreopplæring for fosterforeldre som gjøres obligatorisk for fosterfamilier som skal ta imot et barn med samisk bakgrunn, uavhengig av hvilken bakgrunn de selv har. Vi tenker at også samiske fosterhjem kan ha

nytte av en bevisstgjøring om barnets rettigheter og behov knyttet til ivaretagelse av språk og kultur, og tenker at de også bør gjennomgå en slik videreopplæring, selv om mye kan være kjent for dem. I videreopplæringen anbefaler vi at man går nærmere inn på kunnskap som finnes om barneoppdragelse i et samisk perspektiv, samt samisk etnisk identitet og utvikling av denne (Jávo et al, 2003).

Høyere utdanning

Vi anbefaler at kunnskap om barnevernsarbeid/ sosialt arbeid med samiske barn og familier gjøres obligatorisk og legges inn i alle barnevern- og sosionomutdanninger, uavhengig av hvor i landet utdanningsstedet ligger. I den anledningen vil vi fremheve viktigheten av å også øke kunnskap om kultursensitivt barnevernsarbeid generelt, da slik kompetanse vil kunne gagne alle barn i barnevernet.

I tillegg til økt fokus i grunnutdanningene, anbefaler vi at det opprettes muligheter for fordypning i barnevernsarbeid med samiske barn og familier, gjennom videreutdanninger på masternivå. Vi anbefaler at det opprettes en egen videreutdanning som det er mulig å kombinere med fulltidsjobb med hensikt å gi spisskompetanse om rettighetene til samiske barn i fosterhjem.

frem til et harmoniserende perspektiv, hvor samiske barns beste både handler om å ivareta barnas rettigheter som urfolk og barnas rett til gode og virkningsfulle tjenester fra barnevernet (Saus et al, 2018, s. 135).

Vi støtter denne anbefalingen og tenker at også flere kunnskapsmiljøer bør inviteres inn i dette arbeidet, deriblant NASAK og NIM. Vi anbefaler at barnevernet stiller med fagpersoner fra Bufdir og Bufetat, samt fra den kommunale førstelinjetjenesten. Å jobbe sammen for å oppnå et harmoniserende perspektiv vil være en prosess som krever at arbeidsgruppen treffes jevnlig og over tid. Arbeidsgruppen bør på forhånd bli enige om hva man konkret ønsker å oppnå, og på hvilke områder man tenker at harmonisering er mulig å oppnå.

Parallelt med at en slik arbeidsgruppe jobber, anbefaler vi at det legges til rette for flere aktiviteter som kan bygge bro mellom forskjellige ståsted og perspektiver knyttet til samiske barns rettigheter. Barnevernskonferansen som ble organisert av Sametinget i november 2022 i Tromsø understreket viktigheten av å flette sammen ulike perspektiver i barnevernsarbeid med samiske barn. Vi anbefaler at en slik konferanse blir organisert årlig, og det kan vurderes om ansvaret kan legges hos Bufdir.

27

Vi oppfordrer BFD og Bufdir til å etablere kompetansehevingstiltak om samiske rettigheter i teori og praksis for barnevernstjenester, fosterhjem og på universitets- og høgskolenivå. Tiltakene bør være statlig finansiert.

Vår oppfordring til Bufdir er å opprette en arbeidsgruppe for et harmoniserende perspektiv som forener samiske barns urfolksrettigheter med deres rett til trygghet og beskyttelse.

Samiske barns beste - jobbe mot et harmoniserende perspektiv

I vårt arbeid har vi blitt bevisste på at det råder ulike perspektiver på hva som er barnets beste i fagfeltet. Der mange anser at barnets rett til trygghet og beskyttelse veier tyngre enn barnets rett til språk og kultur, mener andre at det å bli fjernet fra samisk språk og kultur ved en omsorgsovertakelse er offentlig omsorgssvikt og brudd på menneskerettighetene.

Vi stiller oss spørsmålet; kan man tenke seg disse to perspektivene sammen, og hvordan kunne man fått det til i praksis?

Rapporten til RKBU Nord fra 2018 anbefaler at barnevernet tar initiativ til et samarbeid med Sametinget der man jobber sammen for å komme

Samarbeid mellom fosterforeldre og foreldre

Videre anbefaler vi at det jobbes bevisst med å skape tillit mellom foreldre og fosterforeldre, der forholdene ligger til rette for det. Norsk Fosterhjemsforening har et prosjekt som har fokus på dette. Prosjektet heter «Kulturell brobygging for barn og unge i fosterhjem». Vi vurderer at et barn som får muligheten til å vokse opp med foreldre og fosterforeldre som kan samarbeide og vise tillit til hverandre, har større sjanser for å lykkes enn et barn som opplever konflikt og motsetninger i denne relasjonen. For samiske barn i fosterhjem vil et godt samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre kunne være med å styrke barnets tilgang til språk og kultur. Her anbefales det også å se nærmere på kunnskap og metoder utviklet andre steder i verden der man har urfolk, som blant annet prosjektet «Inclusive foster care» i Canada (Oliver, 2020).

Vår oppfordring til Bufdir er å utvikle og implementere metoder og verktøy for samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre til samiske barn i fosterhjem.

Rekruttering av samiske fosterhjem-ansvar på nasjonalt nivå

Det kan se ut som at det er forskjellige grunner til at rekruttering av samiske fosterhjem er vanskelig. Vi vet at tilliten til det offentlige systemet generelt og barnevernet spesielt, er forholdsvis lav i samiske miljøer. Vi anbefaler at man ser igjennom metoder og rutiner for rekruttering av fosterhjem. Kan de gjøres mer kultursensitive generelt og tilpassede til samiske forholdene spesielt? Her kan man for eksempel se på hvilke forventninger og verdier man formidler som viktige, indirekte og direkte, og hvordan man kommuniserer i rekrutteringsprosessen. Som et ledd i dette arbeidet mener vi at det kan være hensiktsmessig for barnevernet å anerkjenne sin rolle i et historisk perspektiv, og at de er bevisst på hvordan denne kan ha en innvirkning på den samiske befolkningen fremdeles i dag. Ut over dette kan det være klokt å se på kompensasjonsordningene til fosterhjem og vurdere om en styrking av denne kan bidra positivt i rekruttering av samiske fosterhjem.

Med bakgrunn i samiske barns særskilte rettigheter oppfordrer vi Bufdir til å ta et nasjonalt ansvar for rekruttering av fosterhjem i de samiske miljøene, slik at dette ikke kun blir opp til den enkelte kommune.

Behov for oversikt over samiske fosterhjem

I dette arbeidet har vi lært at ingen egentlig vet hvor mange av fosterhjemmene som finnes i dag som ville definert seg som samiske. Her mangler det etter vår mening en oversikt. Slik vi ser det ville det vært en fordel med en nasjonal oversikt, slik at det er mulig å matche samiske barn med samiske fosterhjem, når det finnes. Dette kunne for eksempel vært løst ved at fosterhjemmet selv svarer på spørsmål der de kan velge om de vil definere seg som et samisk hjem eller om de anser seg å ha særskilt god kompetanse på området som gjør at de spesielt gjerne ønsker å ta imot et samisk barn.

Barnevernet er i dag bevisst på fordelene det kan ha for barnet at man rekrutterer fosterhjem i barnets slekt og nettverk. For barn med minoritetsspråklig og -kulturell bakgrunn kan dette synes å være ekstra viktig, da det kan være større sjanse for at barnets språk og kultur blir ivaretatt i en slik familie når de må flyttes. Dette kan også være tilfellet for samiske barn. I denne sammenheng vil vi understreke at barnevernet ikke må ta det for gitt at samiske barnets rettigheter til språkopplæring og kultur blir ivaretatt når det blir plassert i et samisk fosterhjem. Kanskje snakker man ikke samisk i fosterhjemmet, kanskje er man ikke klar over rettigheten og betydningen av denne, kanskje kommer man fra et annet samisk miljø med andre tradisjoner og språk enn det barnet har opprinnelse fra. Barnevernet må dermed være bevisst mangfoldet som eksisterer i den samiske befolkningen, og de må sikre barnets særskilte samiske rettigheter også ved plassering i en samisk familie.

Vår oppfordring til Bufdir til å utvikle en nasjonal oversikt over fosterhjem som anser seg spesielt godt egnet til å ta imot et samisk barn.

Nettverk og møtepunkter

Ansatte i barnevernet

Barnevern er et fagfelt der man utøver både hjelp og tvang overfor brukere. Barnevernsarbeid med barn i fosterhjem er særdeles komplekst og krever bred kompetanse og erfaring hos barnevernsansatte. I dette prosjektet har vi truffet barnevernsmiljøer som har satt pris på og sett verdien av å møtes på tvers av tjenester for å utveksle kunnskap, erfaringer og å dele nye tanker med hverandre knyttet til fosterhjemsarbeid med samiske barn. Vi har sett et stort engasjement og behov for denne type møtearenaer.

Barnevernsansatte er en yrkesgruppe som jobber under stort press med tanke på tid og ressurser. Å rydde plass til, og å prioritere denne type arbeid kan være utfordrende. Det har vi sett og erfart i dette prosjektet. Vår anbefaling er derfor at ansvaret for organisering og finansiering av slike møtearenaer legges utenfor de kommunale barneverntjenestene.

Nettopp fordi fosterhjemsarbeid er faglig sett et særdeles komplekst arbeid, anser vi det som ekstra viktig at det opprettes faglige nettverk med jevnlig møtepunkt, der man har et spisset fokus på samiske spørsmål i fosterhjemsarbeidet.

29

Vi oppfordrer Bufdir til å legge til rette for årlige samlinger for ansatte i barneverntjenestene rundt om i landet, med mål om erfaringsutveksling og kunnskapsbygging om arbeid med samiske barn i fosterhjem.

Barn med samisk bakgrunn i fosterhjem

Det finnes fine lokale initiativ til treff og samlinger med fokus på den samiske kulturen for barn. Blant annet har Norsk Fosterhjemsforening avdeling Finnmark jobbet med dette. Vi ser at det er behov for et nasjonalt tilbud som kan samle barn som bor i fosterhjem rundt om i hele landet til samlinger og aktiviteter der man lærer og erfarer ulike sider av samisk kultur.

Vi oppfordrer Bufdir til å legge til rette for årlige samlinger for samiske barn rundt om i landet som bor i fosterhjem. Samlingene skal ha fokus på samisk kultur og språk, og foregå i ulike samiske områder. Samlingene kan ha form av sommerleir, vinterferieleir og lignende. Samlingene har til hensikt å bidra til positive opplevelser med samisk språk og kultur.

Fosterforeldre til barn med samisk bakgrunn

Det mangler et nasjonalt tilbud til fosterforeldre som trenger hjelp i den daglige ivaretagelsen av barnets samiske språk og kultur. Vi mener at fosterhjemmene vil kunne ha stor nytte av å møte andre som har samiske barn hos seg, samtidig som de lærer mer om barnets språk og kultur.

Vi oppfordrer Bufdir til å tilrettelegge og finansiere årlige, nasjonale samlinger for fosterforeldre til samiske barn, med hensikt å bidra til læring, nettverksbygging og utveksling av kunnskap og erfaringer. Samlingene har fokus på samisk kultur og språk, og foregår i ulike samiske områder.

Referanser

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). *Samisk kultur, historie og befolkning*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/samisk-kultur-historie-og-befolkning/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (2). *Samer og barneoppdragelse*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/samer-og-barneoppdragelse/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (3). *Et språk av handlinger – forskjellen på samisk og norsk kommunikasjon*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/aktuelt/forskjellen-samisk-og-norsk-kommunikasjon/>
- Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter (20-11-1989)*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8
- Barnevernsloven. (2023). *Lov om barnevern (LOV 2023-06-16-42)*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97>
- Bunkholdt, V., & Kvaran, I. (2018). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal.
- Boine, E. M. (1998). Den kulturelle kontekstens betydning i sosialt arbeid i Sápmi. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kulturmøte og terapi i Sápmi* (63–82). Kárášjohka: Davvi Girji.
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges grunnlov (LOV-1814-05-17)*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1814-05-17-bm>
- Jávo, C., Alapack, R., Heyerdahl, S. & Rønning, J. A. (2003). Parental Values and Ethnic Identity in Indigenous Sami Families: A Qualitative Study. *Family Process*, vol 42 (1), 151–164.
- Jávo, C. (2015). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kemi, R. R. (1998). Om å være profesjonell i lokalsamfunn. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kulturmøte og terapi i Sápmi* (107–125). Kárášjohka: Davvi Girji.
- Kongehuset. (1997, 7. oktober). *Sametinget 1997 Åpningstale*. [Sametinget 1997: Åpningstale - Det norske kongehus \(kongehuset.no\)](https://www.kongehuset.no/sametinget-1997-aa-pningstale-det-norske-kongehus)
- Lovdata. (2023, 26. mai). *Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven*. [Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven - Lovdata](https://lovdata.no/lov/2023-05-26-15)
- Meld. St. 13. (2022–2023). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv — Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20222023/id2967904/>
- Menon Economics. (2022). *Evalueringsrapport av barnevernsreformen, oppstartsmåling i 2022, rett etter at reformen trådte i kraft (MENON-PUBLIKASJON NR. 169/2022)*. Menon Economics. [2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf \(menon.no\)](https://www.menon.no/2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf)
- NASAK. (2023). *NASAK familiekart*. <https://nasakfamiliekart.no/>
- Nergård, V. (2011). Fler-foreldre-systemet i samisk barneoppdragelse. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 95 (1), 30–42.
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*.
- NOU 2023: 7. (2023). *Trygg barndom, sikker fremtid— Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet*. [NOU 2023: 7 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no/nou/2023/7)

Oliver, C. (2020). Inclusive foster care: How foster parents support cultural and relational connections for Indigenous children. *Child and Family Social Work*. Vol 25 (3).

Proba samfunnsanalyse. (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. Rapport 2017 (3). Proba samfunnsanalyse. [barn_med_minoritetsbakgrunn_i_fosterhjem.pdf \(proba.no\)](#)

Qureshi, N. A. (2009). *Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse*. I K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa & H. Vike (Red.), *Over profesjonelle barrierer – Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge* (206–230). Oslo: Gyldendal akademisk.

Regjeringen. (2023). Hva er urfolk?

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/>

Saus, M. (1998). Kontekstuelt barnevern. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (126–145). Kárášjohka: Davvi Girji.

Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L. & Thode, S. K. (2018). *Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. (Rapport 2 2018). RKBU Nord – UiT.

Sametinget. (2023, 1. juni). Sametingets valgmanntall 1989-2023.

<https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2023/>

Samiske veivisere. (2023, 18. desember). *Samene i Norge – 40 000 i 40 år?*

<https://samiskeveivisere.no/article/samene-i-norge-40-000-i-40-ar/>

Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget. Dokument 19.

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets-og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets-og-forsoningskommisjonen.pdf>

Van der Weele, J. (2019). Kulturell støtteplan.

<https://static1.squarespace.com/static/5f3a6224e8f50270c65c63f4/t/5f5cf35388ce6e3f575b6280/1599927123971/Kulturell+st%C3%B8tteplan.pdf>

Van der Weele, J. & Fiencko, E. M. (2020). Kulturelle fallgruver i vurderinger av foreldrenes omsorgsevne. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 18 (2), 126–147.

1. Duogáš	33
2. Moadde sáni prošeaktajodiheaddjis	34
3. Giitosat	35
4. Čoahkkáigeassu	36
5. Konteaksta	39
Sápmelaččaid riektesuodjalus	39
Sámi álbmot	41
Dáhpáhusat prošeaktaáigodagas	43
Doabačielggadeapmi: Kultursensitiivva gelbbolašvuhta	44
6. Kártet ja čohkket dieđuid	45
Dálá máhttu sámi mánáid birra biebmoruovttuin	45
Referánsajoavku	46
Bargobájit	46
Ságastallamat ja deaivvadeamit	48
Mánát, váhnemat ja biebmováhnemat	49
7. Prošeavtta gávdnosat ja ávžžuhusat	52
«Politics of distraction»	52
Gii galgá mearridit lea go mánná sápmelaš?	52
Systemáhtalaš mánáidsuodjalusbarggu reaidut	53
Mánáidsuodjalus- ja dearvvašvuodalávdegotti árvvoštallamat ja mearrádusat	54
Dárbašuvvo eanet dutkan ja fágagirjjálašvuhta	54
Ovttasbargu ja luohttámuš ferte mannat goappašiid guvlui	54
Gelbbolašvuodaloktema áŋgiruššan	55
Sámi mánáide buoremussan – bargat harmoniserejeaddji perspektiivva várás	56
Biebmováhnemiid ja váhnemiid ovttasbargu	57
Sámi biebmoruovttuid rekrutteren – ovddasvástádus nationála dásis	58
Dárbašuvvo bajilgovva sámi biebmoruovttuin	58
Fierpmádat ja deaivvadanbáikkít	58
Gáldut	60

1. Duogáš

Geassemánus 2022:s vuolláičálle Norgga biebmoruovttuidsearvi (Norsk Fosterhjemsforening) ja Sámediggi šiehtadusa ovttasbarggu birra ovddidit sámi mánáid ja nuoraid biebmoruovttufuolahusa. Dan oktavuodas lea Norgga biebmoruovttuidsearvi čadahán dán prošeavtta Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhta (Bufdir) doarjagiin. Ulbmilin lea leamaš háhkát dieđuid das mii ovddida ja mii heađušta ahte sámi mánáid vuoigatvuodaid sámegiela ja kultuvrra bisuheapmái ja ovddideapmái áimmahuššojuvvojit biebmoruovttuin. Prošeavtta áigumuššan lea leamaš oažžut gova otnáš dilis ságastallamiid bokte guoskevaš belliiguin, namalassii sámi mánáiguin biebmoruovttuin, váhnemiiguin, biebmováhnemiiguin ja mánáidsuodjalusbargiiguin.

Norgga biebmoruovttuidsearvis lea áigumuš doaibmat árjjalaš váikkuheaddjin buoridit kvalitehta biebmoruovttufuolahusa buot dásiin. Searvi lea riikkaviidosas geavaheaddji- ja beroštusorganisašuvdna mii lea sorjjasmeahtun politihkalaš bellodagaid ja oskuservodagaid ektui. Norgga biebmoruovttuidsearvi lea bálkahan Anna Carlströma Atlas kompetanses jodihit prošeavtta. Atlas Kompetanse lea ideála fitnodat mii bargá eastadit olggobealvuoda mánáid ja nuoraid gaskkas. Fitnodagas lea njunušgelbbolašvuolta sosiálafágalaš, kultursensitiivva barggus mánáiguin ja bearrašiiguin main lea minoritehtaduogáš. Fitnodat doaimmaha earret eará veahkkedoaimmaid suohkanlaš mánáidsuodjalus- ja báhtareddjiidbálvalusaide.

Carlströmas lea mánáidsuodjalusfágalaš duogáš. Son dovdá bures mánáidsuodjalussuorggi ja biebmoruovttufuolahusa, ja sus lea viiddis gelbbolašvuolta mánáidsuodjalusfágalaš barggus čearddalaš minoritehtaiguin oppalaččat. Prošeaktajodiheadji lea ovttasbargan Norgga biebmoruovttuidsearvi váldočálliin, Tone Granaasain, gii lea leamaš dehálaš veahkkin prošeavttas.

2. Moadde sáni prošeaktajodiheaddjis

Ovdal prošeavtta lei mus oppalaš máhttu sámi áššiin. Mus alddán ii leat sámi duogáš. Prošeaktaáigodagas lea mus leamaš dihtomielašvuohta das mo mu persovnnalaš ja fágalaš duogáš sáhtta leat hehttehussan ja ávkin prošeavttas. Deháleamos veahkkeneavvut mat mus leat leamaš barggus, lea mu kultursensitiivva gelbbolašvuohta ja refereansajoavkku árvvolaš doarjja ja gelbbolašvuohta.

Prošeaktaáigodagas lea mus leamaš bargobáiki Oslos. Dasa lassin lean fitnan Kárášjogas, Porsáנגgus ja Romssas. Mun lean oahpásnuvvan dáruiduhttimii ja duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna bargui. Lean oahpásnuvvan sámegillii, sámi girjjálašvuhtii, musihkkii, kultuvrii ja duodjái. Lean deaivvadan ollu olbmuiquin geain lea dehálaš máhttu ja ávkkálaš cealkámušat ja smiehttamušat maid muinna leat juogadan buriid ságastallamiid bokte. Lean čiekrudan sámi áššiide oppalaččat ja sámi mánáidsuodjalusbargui erenoamážit. Lean oahpásnuvvan nuoraidkultuvrii ja Oslo sámi vissui, čuvvon ságastallamiid ja fáttáid mat gusket sámi áššiide, oassálastán konsearttaide, logaldallamiidda ja girjealmmuhemiide. Dán maŋŋá lean ges ožžon čiekradet ipmárdusa ja árvvusatnima dan maŋŋgabealat duohtavuodas mii sámi álbmogis lea odne.

Čájehuvvo ahte dát prošeakta lei álgu mihá stuorát bargui. Mu sávaldat lea ahte raporta bokta ángiruššama ovddidit dán suorggi viidáseappot, ja váikkuhit buoret áddejupmái das man duodalaš ja dehálaš lea áimmahuššat daid mánáid vuoigatvuodaid geain lea sámi duogáš ja geat orrot biebmoruovttuin. Sávan maiddái ahte prošeakta sáhtta leat oassin stuorát barggus soabahit ja fas hukset luohttámuša almmolaš veahkkeapparáhta ja sámi álbmoga gaskkas. Leat ollu bihtát mat galget bordojuvvot boahhteáiggis. Mis lea buohkain ovddasvástádus ahte nu dahkkojuvvo.

Giitu luohttámušas.

Anna Carlström
Atlas Kompetanse

Oslo, guovvamánnu, 2024

3. Giitosat

Háliidan váimmolaččat giitit buohkaid geat leat searvan prošehtii. Din máhttu ja áŋgiruššan lea leamaš vearditmeahtun, ja juohkehaš dis lea leamaš hui mávssolaš dán barggus. Mii deaivvadit fas boahhte luoddaearus.

Giittán prošeavtta referánsajoavkku hirbmat buori ovttasbarggu ovddas. Din gelbbolašvuohta ja veahkki lea leamaš hui mávssolaš. Giitu Norgga biebmoruovttuidsearvái ja Norgga biebmoruovttuidsearvvi Finnmárkku ossodahkii, NASÁG:i (Nationála sámi gealboguovddáš), Sámediggái, Unjárgga/Deanu gieldda mánáidsuodjalusbálvalussii, Guovdageainnu suohkana mánáidsuodjalusbálvalussii ja Kárášjoga gieldda mánáidsuodjalusbálvalussii.

Giittán Sámedikki mii lea váikkuhan lohtet sámi mánáid vuoigatvuodaid mánáidsuodjalusas áššin. Giitu buot fágalaš ja politihkalaš áŋgiruššamis fáttá ektui, ja buot doarjaga ovddas prošehtii.

Giittán NASÁG mii juohke láhkai lea veahkehan prošeavtta, vuosttažettiin nana máhtuin, muhto maiddái bargobájiid čadaheamiin, fierpmádatoktavuodaiguin ja erenoamážit cealkámušaiguin maid lea buktán raportii.

35

Giittán suohkanaš mánáidsuodjalusbálvalusaid bargiid, geat leat áŋgiruššan prošehtii iešgudet ládje. Dis leat lossa bargobeavvit, ja ollu beroštumit ja dárbbut maid fertebehtet vuhtiiváldit, muhto dii lehpēt váldán áiggi vásáhusaid juogadit ja searvat šattolaš bargobájiide viidáset barggu várás. Lea stuora illu oaidnit din duohta áŋgiruššama dán suorggi ovddidit.

Giittán Tone gii bargá Norgga biebmoruovttuidsearvvis mii lea vuolggahan dán prošeavtta. Don leat čadat leamaš árvvolaš movttiideaddjin ja veahkkin.

Giittán iežan buriid bargoustibiid Atlas Kompetanses geat olles prošeaktaáigodaga leat veahkehan máhtuin, cealkámušaiguin ja smiehttamušaiguin.

Loahpas vel duhát giitosat Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhttii mii jáhkii prošehtii ja juolludii ruđaid prošeavtta čadahepmái.

4. Čeahkkáigeassu

Proševtta ulbmilin lea leamaš lasihit máhtu ja ipmárdusa das mii hehte ja mii ovddida ahte sámi mánáid vuoigatvuodát áimmahuššojuvvojit go sii orrot biebmoruovttuin.

Raporta čuvgeha máhtovuodu ja máhtováilevašvuoda mii dán suorggis lea dál. Barggu bokte lea čielggasmuvvan ahte váilevaš dahje soaittátmáhttu, ja mánáidsuodjalusa ja biebmoruovttuid konkrehta reaidduid váilun, hehte ahte biebmoruovttuid sámi mánáid vuoigatvuodát áimmahuššojuvvojit. Dán vuodul oaivvildit mii ahte lea stuora várra ahte biebmoruovttuid sámi mánáid álgoálbmotvuoigatvuodaid rihkkojuvvojit.

Fágasuorggi ja almmolaš eiseválddiid váilevaš máhttu soaitá muhtun muddui leat dáruiduhttima čuovvumuš. Mii árvvoštallat ahte goitge gáibiduvvo áŋgiruššan lasihit máhtu servodagas oppalaččat, ja mánáidsuodjalusbálvalusain ja biebmoruovttufuolahusas erenoamážit, vai sihkkarastit ahte dát vuoigatvuodát áimmahuššojuvvojit. Mii árvvoštallat maiddái ahte berre várrejuvot áigi ja resurssat ovddidit konkrehta metodaid ja reaidduid dán oassái biebmoruovttubarggus. Dalle lahkoniččimmet ahte eanet struktuvrralaččat ja unnit soaittáhagas áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuodaid biebmoruovttuin.

Dán vuodul ovdanbuktá raporta máŋga konkrehta doaibmabijuid ávžžuhusaid.

Ávžžuhusat

1. Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta (Bufdir) ja Mánáid- ja bearašdepartemeanta fertejit leat gozuid alde, gudneáŋgirat ja duostilat. Sii fertejit geahččat guhkkelii go dušše symbolalaš doaibmabijuide ja bidjat fuomášumi duohta mearrádusaide ja doaibmaplánaide mat sáhttet nannet geavtlaš barggu sámi mánáid vuoigatvuodaid áimmahuššamis biebmoruovttuin.
2. Bufdir berre oažžut ovddasvástádusa das ahte ráhkaduvvojit giela/oskkoldaga/ kultuvrra kártenreaidut maid vuodul mánáidsuodjalus sáhtta oažžut dieduid gudiin mánáin leat vuoigatvuodát go gullet álgoálbmogii. Reaiddu ferte heivehit vuogádagaide maid mánáidsuodjalus geavaha beaivválaš barggustis.
3. Bufdir berre heivehit reaidduid sámi mánáid sierra vuoigatvuodaid systemáhtalaš bargui olles mánáidsuodjalusášši čađa, mánáidsuodjalusa áššemeannudanvuogádagas.
4. Mánáidsuodjalus- ja dearvvašvuodalávdegoddi berre ásahit bargovugiid maiguin systemáhtalaččat árvoštallá leat go mánás vuoigatvuodát mat leat čadnon gillii/ oskkoldahkii/kultuvrii ja vejolaččat mearridit mo daid galgá áimmahuššat, go fuolahussirdinmearrádus dahkkojuvvo.
5. Bufdir ja Mánáid- ja bearašdepartemeanta berrejit vuoruhit dutkamiid mat ovddidit ja addet vuđolaš máhtu sámi mánáid birra biebmoruovttuin.
6. Bufdir ja Mánáid- ja bearašdepartemeanta berrejit ráhkadit bajitdási doaibmaplána das mo mánáidsuodjalus galgá nannet guovttebealat luohttámuša gaskal sámi álbmoga ja mánáidsuodjalusa.
7. Mánáid- ja bearašdepartemeanta ja Bufdir berrejit álggahit gelbbolašvuodalohtendoaibmabijuid sámi vuoigatvuodaid birra teoriijas ja geavadis mánáidsuodjalusbálvalusaide ja biebmoruovttuide universitehta- ja allaskuvladásis. Doaibmabijuid berre stáhta ruhtadit.
8. Bufdir berre ásahit bargojoavkku harmoniserejeaddji geahččanguovllu várás mii ovttastahtá sámi mánáid álgoálbmotvuoigatvuodaid sin vuoigatvuodaiguin oadjebasvuhtii ja suodjalussii.
9. Ovddasvástádus rekrutteret biebmoruovttuid sámi birrasis berre leat nationála dásis, Bufdir:s.
10. Bufdir berre ráhkadit nationála bajilgova dain biebmoruovttuin mat leat erenoamáš heivvolaččat váldit vuostá sámi máná.
11. Bufdir berre ovddidit ja implementeret vugiid ja reaidduid ovttasbargui gaskal biebmoruovttuid sámi mánáid váhnemiid ja biebmováhnemiid.
12. Bufdir berre lágidit jahkásaš čoagganemiid mánáidsuodjalusbálvalusa bargiide miehtá riikka, dainna ulbmilin ahte lonohallat vásáhusaid ja hukset máhtu barggu birra sámi mánáiguin biebmoruovttuin.
13. Bufdir berre lágidit jahkásaš, nationála čoagganemiid daidda sámi mánáide geat orrot biebmoruovttuin dainna ulbmiliin ahte addit buriid vásáhusaid sámi gielas ja kultuvrras.
14. Bufdir berre lágidit jahkásaš, nationála čoagganemiid sámi mánáid biebmováhnemiidda, dainna ulbmiliin ahte váikkuhit oahppama, fierpmádathuksema ja máhtolašvuoda ja vásáhusaid lonohallama.

5. Konteaksta

Sápmelaččaid riektesuodjalus

Vai mii ipmirdit sámi mánáid riektesuodjalusa biebmoruovttuin, de ovdanbuktit guoskevaš nationála ja riikkaidgaskasaš lágaid oppalaš gova.

Sápmelaččat leat álgoálbmot. Go Gonagas sártnui goalmát Sámedikki rahpamis 1997:s, de son dajai daid dovddus sániid «Norgga stáhta lea vuodduvuvon guovtti álbmoga eatnamiidda - dážaid ja sápmelaččaid» (Gonagasviessu, 1997). Ii gávdno oktasaš riikkaidgaskasaččat dohkkehuvvon definišuvdna mii meroštallá doahpaga álgoálbmot. Dábalaš dovdomearka lea ahte dát álbmot lea ássan guovllus ovdal go stáhta rájít biddjojuvvojedje. Álgoálbmogat leat dávjá unnitloguálbmot dan riikkas gos ássat. Dasto lea dábalaččat álgoálbmogiin kultuvra mii lea vuodduvuvon luondduriggodagaide, ja dain lea dávjá giella ja kultuvra mii lea earálágan go váldoálbmogis. Dáid eavttuid vuodul lea sápmelaččain Norggas eahpitkeahttá álgoálbmotstáhtus (Ráđdehus, 2023).

Norgga lágat

Vuoddolága § 108 nanne sámiid vuoigatvuodaid Norggas:

«Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láchit diliid nu ahte sámi álbmot, álgoálbmogin, sáhtta seailuhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima» (Vuoddoláhka, 1814, § 108).

Paragrafa sátnádeapmi rievdaduvvui miessemánus 2023:s, ja «sámi álbmotjoavku» lea dál «sámi álbmot, álgoálbmogin» (Lovdata, 2023).

Sámi mánát leat juridihkalaččat sierradilis Norggas. Sis leat vuoigatvuodat go gullet álgoálbmogii, muhto maiddá dan dihte go leat mánát. Norga ratifiserii 1990:s ILO-konvenšuvvna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain. Jagi maŋŋil ovttahttojuvui mánáidkonvenšuvdna.

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 30 nanne ahte álgoálbmotmánáide ii galgga biehttaluvvot vuoigatvuohta kultuvrii, gillii ja oskkoldahkii.

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 30

Riikkain gos gávdnojit čearddalaš, oskkoldatlaš dahje gielalaš unnitlogut dahje olbmot geat gullet eamiálbmogii, de mánás, gii gullá dáidda unnitloguide dahje eamiálbmogii, ii galgga gieldit vuoigatvuođa ovtta eará miellahtuiguin geat gullet su jovkui, eallit nu ahte dat dávista sin kultuvrii, dovddastit gullevašvuođa iežaset oskkoldahkii, eallit oskkoldaga mielde dahje geavahit iežaset giela. (Mánáidkonvenšuvdna, 1989, art. 30)

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 3 nanne ahte dat mii lea buoremus mánái, galgá álohii leat vuodduvot buot doaimmain mat gusket mánáide.

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 3

1. Buotlágán doaimmain mat gusket mánái, dahkkojuvoš dat almmolaš dahje priváhta čálgandilleovddideaddji organisašuvnnain, duopmostuoluin, hálddahuslaš eiseválddiin dahje láhkaaddi orgánain, de galgá dat mii mánái lea buoremus, leat vuhtiiváldima vuodduvot.

2. Áššebealit váldet badjelaset sihkkarastit mánái dan suodjaleami ja áittardeami mii su áigeloaktimii lea dárbbalaš, seammás go vuhtiiváldet vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid mat leat váhneamiin, suodjáriin dahje eará ovttaskas olbmui geain lea juridihkalaš ovddasvástádus mánái, ja galget fuolahit buot heivvolaš láhkaráhkadahtti ja hálddahuslaš doaimbajuid dán ulbmila várás.

3. Áššebealit galget sihkkarastit ahte dat ásašusat ja bálvalusat main lea ovddasvástádus máná áittardeamis dahje suodjaleamis, čuvvot daid standárdaid maid gelbbolaš eiseválddit leat mearridan, erenoamážit mii guoská sihkarvuhtii, dearvvašvuhtii, bargiidlohkui ja gelbbolašvuhtii ja maiddá dohkálaš bajitbearráigehčču. (Mánáidkonvenšuvdna, 1989, art. 3)

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 20 nanne ahte čearddalaš, gielalaš, oskkoldatlaš ja kultuvrralaš beroštumit galget vuhtiiváldojuvvot go máná sirdá ruovttus eret.

Mánáidkonvenšuvvna artihkal 20

1. Mánás, gii gaskaboddosaččat dahje bistevaččat lea eretdolvovuvvon su bearašberrasis, dahje gii iežas beroštumi mielde ii sáhte oazžut lobi joatkit orrut dán berrasis, sus galgá leat vuoigatvuohta sierranas suodjalussii ja doarjagii stáhta bealis.

2. Našuvnnalaš lágaid mielde galget áššebealit sihkkarastit eará vejolaš áittardeami dákkár mánái.

3. Dákkár áittardeapmi sáhtta omd. fátmastit saddjehuvvoma biebmoruktui, Kafalai islámalaš lága mielde, adopšuvvna dahje, jus dárbu, saddjehit máná ásašussii mii heive áttardit mánáid. Go iešguđetlágan čovdosat dárkkuhuvvojit, galgá dohkálaš láchkái vuhtii váldit sávaldaga ahte máná oazžu joatkevašvuođa bajásgeassimis ja vuhtii váldit máná čearddalaš, oskkoldatlaš, kultuvrralaš ja gielalaš duogáza. (Mánáidkonvenšuvdna, 1989, art. 20)

Oddajagimánu 1. b. 2023 bodii odda mánáidsuodjalusláhka fápmui. Lága § 1-8 čielggasmahtta mánáidsuodjalusa geatnegasvuoda vuhtiiváldit máná čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáza.

Mánáidsuodjalus galgá barggustis vuhtiiváldit máná čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáza buot muttuin áššis. Sámi mánáid sierra vuoigatvuodat galget áimmahuššojuvvot. (Mánáidsuodjalusláhka, 2023, § 1-8)

Menon Economicsa analisa sámi mánáid riektesihkarvuodas mánáidsuodjalusas

Menon Economics geigii oddajagimánus 2023 mánáidsuodjalusodastusa vuosttaš árvvoštallama. Raportta 18. kapihtal lea mánáid ja váhnemiid riektesihkarvuoda birra mánáidsuodjalusas. Sii čállet ahte riektesihkarvuoha lea doaba man lea váttis meroštallat, muhto dan sisdoallu lea ahte ássit galget suddjejuvvot eiseválddiid veareddaguid ja soaittáhagaid vuostá (Menon Economics, 2022, s. 261). Kapihtalis geahčadit earret eará mo sámi mánáid sierra vuoigatvuodat gillii ja kultuvrii vuhtii váldojuvvojit mánáidsuodjalusbarggus. Sii čeahkkáigesset gávdnosiiddiset dán fáttas ná:

«Gaskal 7 ja 27 proseantta mánáidsuodjalusjodiheddjiin, beroškeahhtá suohkana sturrodagas, diedihit ahte sis leat rutiinnat áimmahuššat sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid. Leat eanaš mánáidsuodjalusjodiheaddjit stuora suohkaniin geat almmuhit ahte sis leat dakkár rutiinnat (27 proseantta). Badjel bealli smávva ja gaskasturrosaš suohkaniid mánáidsuodjalusjodiheddjiin diedihit baicca ahte sis eai leat dakkár rutiinnat (51 ja 61 proseantta), ja eanetlogus leat gaskasturrosaš suohkanat. Sullii njealjádasoassi mánáidsuodjalusjodiheddjiin vásihit ahte rutiinnat mo áimmahuššat sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuodaid (gielalaš ja kultuvrralaš) mánáidsuodjalusas, eai leat áigeguovdilát, beroškeahhtá suohkana sturrodagas. Leat eanaš smávva suohkaniid mánáidsuodjalusjodiheaddjit geat vástidit ahte sii eai dieđe leat go sis dakkár rutiinnat (13 proseantta).» (Menon Economics, 2022, s. 256)

Sii leat maiddái jearran mánáidsuodjalusjodiheddjiin áibbas konkrehta nagodit go sii áimmahuššat sámi mánáid sierra vuoigatvuodaid go váldet mánáid eret ruovttus ja bidjet daid eará sadjái. Vaikko stuora oassi mánáidsuodjalusjodiheddjiin vástidii ahte sis váilot rutiinnat áimmahuššat sámi mánáid sierra vuoigatvuodaid oppalaččat, de vástidii stuorát oassi ahte sii nagodit áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuodaid fuolahussirdima oktavuodas.

«Goalmmádas oassi, beroškeahhtá suohkana sturrodagas, diediha ahte mánáidsuodjalusbálvalus nákke áimmahuššat dáid vuoigatvuodaid. Eanetlohku stuora suohkaniin diediha ahte nákke áimmahuššat máná sierra vuoigatvuodaid (38 proseantta). Goitge lea eanetlohku smávva ja gaskasturrosaš suohkaniid mánáidsuodjalusjodiheddjiin geat vástidit ahte sii eai dieđe nákke go mánáidsuodjalusbálvalus áimmahuššat sámi máná sierra vuoigatvuodaid (46 ja 59 proseantta). Stuora suohkaniid mánáidsuodjalusjodiheddjiid gaskkas vástidit 36 proseantta ahte sii eai dieđe.» (Menon Economics, 2022, s. 257)

Menon Economics loahpaha kapihttala gávdnosiid ságaškuššamiin. Sii čállet earret eará ná:

«Min gávdnosat orrot čájeheame ahte suohkaniin lea stuora vejolašvuoha buoridit rutiinnat mat galget sihkkarastit sámi mánáid vuoigatvuodaid sámi kultuvrii ja gillii» (Menon Economics, 2022, s. 262).

Sámi álbmot

Historjjálaš čeahkkáigeassu

Sápmelaččat ja dážat leat historjjálaččat guhká orron ovttas Norggas. Ii gávdno almmolaš registtar sápmelaččain. Danin eat dieđe galle sápmelačča orrot Norggas (Meld. St. 13 (2022–2023)). Geassemánus 2023 ledje 23.488 olbmo Sámedikki válgajienastuslogus (Sámediggi, 2023). Mánngas goitge navdet ahte leat 40–60.000 sápmelačča Norggas (Sámi ofelaččat, 2023). Sámit orrot miehtá riikka, muhto árbevirolaččat leat sámit ássan Finnmárkku rájes davvin gitta Engerdala rádjai nuortanlullin ja Trollheimena rádjai oarjinlullin. Sámit orrot maiddá Ruotas, Suomas ja Ruoššas. Sámiid árbevirolaš ássanguovlu gohčoduvvo Sápmiin. 1989:s vuodduvuvvui Norgga Sámediggi. Sámediggi lea Norgga sámiid nationála, ovddasteaddji álbmotválljen orgána, ja jodihuvvo parlamentáralaš prinsihpaid mielde. Sámediggi bargá nannet sápmelaččaid politihkalaš sajádaga Norggas ja bargá dan ala ahte sápmelaččaid vuoigatvuodát áimmahuššojuvvojit. Sápmelaččain lea sierra leavga maid Norga almmolaččat dohkkehi 2003:s.

Árbevirolaččat gávdnojit oktanuppelohkái sámegeiela. Norggas hupmet (dahje leat hupman) guhtta dain gielain: lullisámegeiela, bihtánsámegeiela, ubmisámegeiela, julevsámegeiela, nuortalašgeiela ja davvisámegeiela (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 142). Norggas leat golbma sámegeiela almmolaš gielat: lullisámegeiella, julevsámegeiella ja davvisámegeiella. Davvisámegeiella lea stuorimus sámegeiella Norggas ja muđui máilmmis. Norggas leat mis sámi giellahálddašanguovllut. Dát mearkaša ahte dain guovlluin leat dárogeiella ja sámegeiella ovttadássásaš gielat almmolaš oktavuodain. Dát guoská suohkaniidda Romssa ja Finnmárkku fylkkas (Karášjohka, Guovdageaidnu, Unjárga, Porsángu, Deatnu, Gáivuotna, Loabát ja Dielddanuorri), Nordlándda fylkkas (Aarborte ja Hábmmer) ja Trøndelága fylkkas (Snåase, Raarvihke ja Rosse). Gitta sullii 1800-logu gaskkamuddui Norgga eiseválddiid miellaguottut sápmelaččaide ledje eanaš positiivvat (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 17). Sullii 1800-logu gaskkamuttu rájes adnojuvui oktasaš giella ja oktasaš kultuvra deháleamos vuoddun našuvdnii. Dákkár miellaguottut ovdánedje sihke Norggas ja Eurohpás. Boadusin das lei dáruiduhttinpolitihka ovddideapmi. Mánngagielatvuohta adnojuvui áittan oktasaš nationála identitehtaovdaneapmái. Dát legitimerii systemáhtalaš dáruiduhttima, mii maiddá čuoza sámegeiellaide. Dat lea dagahan nu gohčoduvvon «giellamassima» (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 386–387).

Jagiid 1860–1883 juolludii Stuuradiggi ruđaid dasa ahte sámi mánát Rosses galge biddjot dáža biebmováhnemiid lusa, dainna áigumušain ahte ollásit dáruiduhttit sin giela ja kultuvrra. Sihke skuvla ja girku ledje aktiivvalaš oasálaččat dáruiduhttimis. Álge dainna maid gohčodedje «fysalaš antropologiijan», ja mihtidedje earret eará sápmelaččaid oaiveskálžžuid ja dákterikkiid, ja oaivvildedje ahte dainna lágiin sáhtii mitalit juoidá sápmelaččaid mentála iešvuođaid birra. 1900-logu álggus lassánii dáruiduhttin, erenoamážit Finnmárkkus gos oaivvildedje ahte dat ii lean lihkostuvvan. Oassin dás ledje internáhttaskuvllat gosa bidge seahkálagaid sihke dáža, sámi ja kveana mánáid. Sii háliidedje ollislaččat bearráigeahččat sihke skuvlajávkama ja dáruiduhttinproseassa. 1940:s ledje lagabui 50 internáhta doaimmas Finnmárkkus. Internáhttaskuvllat ledje dehálaš oassin Finnmárkku skuvlastruktuvrras duhátagimolsuma rádjai (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 17–19).

Sámi álbmot lea mánngga láhkai dáistalan ja vuostálastán dáruiduhttima. 1900-logus organiserejuvui vuostálastin. Birraiid 1960:s loahpahuuvui dáruiduhttinpolitihka formálalaččat, muhto duohtavuodas joatkašuvai dat gitta 1980-logu gaskkamuddui. 1987:s oaččui Norga sámelága ja 1989:s ásaheuvui Sámediggi. 2000-logu álggus lei dáruiduhttinpolitihka loahppameannuduvvon, muhto das leat duodalaš váikkuhusat servodahkii maid mii otná dan beaivve oaidnit (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 20–23).

Mánáidsuodjalusa dáruiduhttima váikkuhusat

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna čilge ahte kommišuvdna lea vuostáiváldán persovnnalaš mitalusaid dan birra mo mánáidsuodjalusa doaibmabijut amasmahtte sámi mánáid iežaset kultuvrii ja gillii. Sii čálet maiddá ahte muhtomin biddjojuvvojedje mánát biebmoruovttuide lagasbirrasis, ja dat sáhtii váikkuhit dasa ahte giella ja kultuvra doalahuvvojedje (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 376). Mánáidsuodjalus ii leat geavahuvvon njuolga ja ulbmillaččat dáruiduhttit sámi mánáid, muhto eanaš mánát biddjojuvvojedje dáža biebmoruovttuide ja dárogielat ásaheuvvoide. Dat lea váikkuhan dasa ahte sámi mánát leat šaddan oaidnemeahttumin, ja nu lea mánáidsuodjalus duohtavuodas váikkuhan dáruiduhttimii (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023 s. 23).

Sámiid dáruiduhttimis leat leamaš duodalaš ja guhkesáigásaš váikkuhusat ollu surggiide. Stuora oassi sámi álbmogis lea massán giela ja kultuvrralaš identitehta, ja maiddá massán eatnamiid ja resurssaid. Dáruiduhttimis leat maiddá leamaš stuora psykologalaš váikkuhusat. Doaba «kollektiiva trauma» lea dán oktavuodas relevánta ja dan lea dehálaš dovdat. Kollektiiva trauma lea trauma mii čuohcá viidábut go ovttaskas olbmuid vásáhusaide, ja čilge váikkuhusaid go stuorit joavku vásiha trauma. Dákkár trauma čuohcá servodaga identitehtii, árvvuide ja kollektiiva muittuide. NASÁG čállá ahte riikkaidgaskasaš dutkan čájeha ahte álgoálbmoga koloniseren sáhttá dagahit kollektiiva traumaid maid mánga maŋit buolvva maŋgil vásihit (Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta, 2023a).

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna čállá dan birra maid gohčodit «dáruiduhttinhávvín». Sii čilgejit ahte dát lea oktasašnamahus psykologalaš vahátváikkuhusaide mat čatnasit dáruiduhttima historjjálaš traumaide. Heahpat ja duolbman maid váhnemat dahje áhkut ja ádját vásihedje, sáhttet árbejuvvot ja bisuhuvvot ain otná dán beaivvi. Hávit sáhttet leat siskkáldas riiddu, eahpeluohttámuš eiseválddiide, fámuhisvuodadovdu, ja badjelmearálaš ovddasvástádus gozihit giela, kultuvrra ja identitehta (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 369).

Kommišuvdna čállá ahte lea dárbu lasihit dieđu dan birra mo historjjálaš ja kollektiiva traumat ain sáhttet váikkuhit sápmelaččaid dearvvašvuhtii, eallinláhkáii ja identitehtii (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 381).

Konkrehta kultur máhttu - «Sápmelaš, muhto ii seamma»

Sámi servodat lea mánggabealat. Leat mánga vuogi leat sápmelaš. Dat lea duogábealde NASÁG cealkaga «Same, men ikke det samme» (Sápmelaš, muhto ii seamma). Dihtomielašvuohta sámi álbmoga mánggabealatvuođa ektui lea hui dehálaš. Mii oaidnit stuora árvvu das go lassána máhttu sámi árbevieruid ja kultuvrralaš ovdanbuktimiid birra. Stuora oassi dán máhtus lea jávkan eanetlohkoálbmogis, dáruiduhttima geažil. Mii muitalit dás veaháš kultuvrralaš ovdanbuktimiid birra nugo dat árbevirolaččat leat čilgejuvvon, ja daid sáhttá leat áigequovdil dovdat dán oktavuodas. Seammás mii deattuhit ahte lea dehálaš ahte dát eai galgga áddejuvvot «duohtavuohtan» mat gusket buohkaide geain lea sámi duogáš.

Álbmotosku

Risttalašvuohta sajáiduvai Sápmái sullii 1700-logus. Árbevirolaččat lea sámiin álbmotosku mii lei čavgadit čadnojuvvon lundui. Vuoiŋjat ja ipmilat váikkuhit lundui ja eallimii, dat sáhttet leat meahcis, vuvddiin, jávrriin dahje eará sajiin luonddus. Sámi árbevierus luondu adnojuvvo sierra subjeaktan masa čáhket maiddá ollu eará sivdnádušat. Olmmoš galgá smiehttat luonddu ektui ja álohii jearrat lobi ovdalgu luonddu geavaha, ja álohii giitit luonddu maŋgá (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna, 2023, s. 499). Juoigan lei noaidi musihkka dološ oskkus. Goavddis lea maiddá dehálaš sámi álbmotoskkus. Dat adnojuvvo noaidi ritulain ja lea gaskaoapmin oazžut oktavuoda vuoiŋgaiguin.

Gulahallan ja ovdanbuktinvuogit

Min gulahallanvuohkáii váikkuha min kultuvra. Gulahallan sáhttá leat verbála (mii háleštit), non-verbála (gorutgiella), ja dan sáhttá ovdanbuktit daguid bokte (mii dahkat juoidá). Buot gulahallama ferte áddet dan oktavuodas gos dat dáhpáhuvvá. Sámi kultuvrras geavahuvvojit dávjá sátnegovat go galgá čilget juoidá (Kemi, 1998, s. 116–119). Jávohisvuodas ja eahpenjulges, jorba gulahallamis lea maiddá guovddáš sadji sámi kultuvrras (Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta, 2023a). Ollu sápmelaččat eai huma sámeigiela, muhto sis lea dárogiella oidojuvvon giellan.

Sámi bearašeallin

Árbevirolaš sámi mánáid bajásgeassin dáhpáhuvvá nu gohčoduvvon «mánggaváhnenuogádagas». Eará sániiguin daddjon, de lea stuorabearrašis stuora mearkkašupmi sámi bearašeallimis. Sihke biologalaš sohka ja sohka, mii vuodđuduvvá sosiála gaskavuodaide, leat dehálaččat. Lea dábálaš ahte leat eará rávesolbmot go dušše váhnemat geat leat máná lagasbirrasis ja geat leat dehálaččat fuolahusas ja bajásgeassimis. Dát gohčoduvvo maiddá «mánggaváhnennprinsihppan» (Nergård, 2011, s. 30).

Sámi mánáidbajásgeassin

Mánáid ja váhnemiid oktavuoha ii leat sorjavaš kultuvrras, dat lea sihke elliid ja olbmuid vuodđogapmu. Buot kultuvrrain lea ráhkisvuohta ja fuolahus. Mo gullevašvuohta ja fuolahus praktiserejuvvo ja čájehuvvo, sáhttá baicca leat iešgudetlágan kultuvrras kultuvrii (Jávo, 2015, s. 87–88).

Boarráset girjjálašvuodas čilgejuvvo sámi mánáid bajásgeassin dan láhkai, ahte lea vuodduuvvon máná iešrádálašvuhtii ja friddjavuhtii árra mánnávuoda rájes. Mánát ledje buori muddui iešrádálaččat borrama ja oadđima ektui. Sii eanaš ieža stivrejedje goas galge boradit dahje oadđit. Lei maiddá dábalaš ahte váhneamat ja mánát odde ovttas (Jávo, 2015, s. 75–76). NASÁG čilge ahte sáhtta geahččat sámi mánáid bajásgeassima «oahppamin vásáhusaid bokte»:

«Sámi mánát čuovvoluvvojit lagas oktavuodas fuolaheddjiiguin. Sii ožžot friddjavuoda, bagadeami ja movttiideami ieža geahččaladdat ja hárhjhallat. Fuolaheaddjit geavahit ollu áiggi ovttas mánáiguin go mánát galget hárhjhallat odđa gálggaid. Sii dorjot, láidestit ja hábmejit máná eahpenjulges vuogi mielde go čájehit gierdavašvuoda mánnái, ja ságastallet mánáin go ii mana nu go lei jurddašuvvon. Go ii mana nugo lei jurddašuvvon, de dat adnojuvvo vásáhussan mii oahpaha, ja muitalusat láidestit máná dasa, maid sáhtta leat vuogas dahkat boahte háve.»
(Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta, 2023b)

NASÁG čilge maid mo muitalusat ja fearánat geavahuvvojit gaskkustit máhtu, bidjat rájiid ja gaskkustit vurdojuvvon láhttema mánáide. Ovdamearkka dihte lea stállu myhtalaš figuvra mii neaktá iešguđetlágan rollaid sámi álbmotoskkus, ja mii dájvja geavahuvvo veahkkeneavvun mánáid bajásgeassimis (Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta, 2023c).

Dáhpáhusat prošeaktaáigodagas

Prošeaktaáigodagas leat leamaš ollu dáhpáhusat sámi birrasis, mánáidsuodjalussuorggis ja mudui servodagas, mat leat leamaš dehálaš duogážiin prošehtii.

NASÁG

Oktanaga dán prošeavtta ohcamušain ja ásehemiin, de NASÁG (Nasionála sámi gealboguovddáš) áshuvvui RESAG (Regionála sámi gealboguovddáš) viidásetovddideapmin. NASÁG lea organiserejuvvon Mánáid-, nuoraid- ja bearašetáhta davvi regiovna vuollásažžan, ja dan váldi lea sihkkarastit ovttárvosaš bálvalusfálaldaga sámi álbmogii. NASÁG galgá veahkehit bearašsuodjalusa, suohkanlaš mánáidsuodjalusa, stáhtalaš mánáidsuodjalusa ja heahteguovddážiid, sámi dilálašvuodaid ektui miehtá Norgga. NASÁG lea leamaš dehálaš ovttasbargoguoibmi prošeavttas, ja lea sámi áššiid dehálaš jietnan mánáidsuodjalussuorggis boahteáiggis.

Norgga olmmošvuoigatvuohtaásahusa (NIM) raporta miellaguottuid birra sápmelaččaid vuostá almmuhuvvui borgemánus 2022

NIM lea čadahan guorahallama makkár miellaguottut leat sápmelaččaid ja nationála minoritehtaid vuostá (juvddálaččat, kveanat/norggasuopmelaččat, vuovdesuopmelaččat, romat ja románit/taterat). Guorahallan čájeha earret eará ahte eanetlohkoálbmogis lea unnán dahje ii oppanassiige máhttu sápmelaččaid birra, ja ahte ollugat leat áican cielaheami ja vaššiságaid sápmelaččaid vuostá dahje sápmelaččaid birra (Norgga olmmošvuoigatvuohtaásahusa, 2022).

Sámedikki ángiruššan mánáidsuodjalussuorggis

Sámediggi lea leamaš árrjalaš mánáidsuodjalussuorggis dán áigodagas. Sii leat earret eará bargan cealkámušáiguin mat gusket odđa mánáidsuodjalusláhki, aktiivvalaččat oassálastán prošeavtta referánsajovkui ja skábmamánus 2022 bovdejedje sii mánáidsuodjaluskonferánsii gos mánáidsuodjalus ja sámi áššit ledje guovddážiis.

Odđa mánáidsuodjalusláhka

Odđajagimánus 2023 doaibmagodii odđa mánáidsuodjalusláhka. Lea dehálaš namuhit ahte odđa § 1-8 hui čielgasit deattuha ahte sámi mánáid vuoigatvuodat galget áimmahuššojuvvot. Juridihkalaččat eai leat dát vuoigatvuodat mahkkege odđasat. Odas lea ahte dat bohtet čielgasit ovdan odđa mánáidsuodjaluslágas. Láhka lea reaidu mii geavahuvvo mánáidsuodjalusa bargiid beaivválaš barggus, ja danne sáhtta jáhkkit ahte dát čielggasvuohta láhkateavsttas sáhtta rievdadit dán suorggi geavada boahteáiggis.

§ 1-8. Máná kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáš

Mánáidsuodjalus galgá barggustis vuhtiiváldit máná čearddalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkoldatlaš duogáza buot muttuin áššis. Sámi mánáid sierra vuoigatvuodat galget áimmahuššojuvvot. (Mánáidsuodjalusláhka, 2023, § 1-8)

Mánáidsuodjaluslávdegotti NOU, njukčamánus 2023

Njukčamánus 2023 geigii Mánáidsuodjaluslávdegoddi raporttas NOU 2023: 7, *Trygg barndom, sikker fremtid – Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet* (Oadjebas mánnávuolta, sihkkaris boahteáigi – Mánáid ja vanhemiid riektesihkarvuoda guorahallan mánáidsuodjalusas).

Lávdegotti mandáhtta lea leamaš árvoštallat doaimbajuid mat nannejit riektesihkarvuoda buot beliin mánáidsuodjalusa barggus.

Raportta 9. kapihtal lea sisafárrejedjiid, nationála minoritehtaid ja álgoálbmogiid birra mánáidsuodjalusas. Kapihtal 9.3 lea sámi mánáid birra mánáidsuodjalusas. Lávdegoddi čállá earret eará ahte lea hui unnán dutkan sámi álbmoga birra mánáidsuodjalusa oktavuodas. Sii čujuhit maiddá máhttočoahkkáigessui maid Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta lei bivdán 2021:s, ja mii čájeha ahte sámi álbmot lea unnit duhtavaš almmolaš dearvvašvuoda- ja fuolahusfálaldagaide go eanetlohkoálbmot. Sii čället ahte sivvan dása leat earret eará gielalaš ja kultuvrralaš hástalusat (NOU 2023: 7, s. 140).

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta geassemánus 2023

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna geigii raporttas «*Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot same, kvener/norskfinner og skogfinner*» (Duohtavuoda ja seanadeapmi – vuoddu njulget dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuoda sámiid, kveanaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá) geassemánu 1. b. 2023. Raporta lea viiddis ja addá hui buori gova sámiid historjjas ja dálá dilis Norggas. Kommišuvdna čállá ahte mánáidsuodjalus ii leat geavahuvvon dihtomielalaččat dáruiduhtit mánáid, muhto mánáidsuodjalus lea váikkuhan dáruiduhttimii go lea dahkan oaidnemeahttumin čearddalaš ja kultuvrralaš gullevašvuoda. Dát boahtá erenoamáš bures ovdan kapihtalis 12.6 mánáidsuodjalusa birra: Sámi mánáid oaidnemeahttumin dahkan lea dáhpáhuvvan majoritehtanormatiiva lahkoneami bokte ja mánát geat leat sirdojuvvon eret váhnemiin, eai leat beassan geavahit sámi giela ja kultuvrra biebmoruovttus dahje ásašusas. Kommišuvdna čilge ahte sii leat deaivan hástalusaid go galge kártet mo mánáidsuodjalus lea meannudan sámi mánáiguin, juste dannego mánát leat dahkkojuvvon oaidnemeahttumin ja go ii leat registrerejuvvon makkárga čearddalaš gullevašvuoda áššemeannudeamis. Raportta 17. kapihtal lea dan nu gohčoduvvon «Divttasvuona ášši» birra ja dat addá buori gova das mo dáruiduhttinpolitihkka lea garrasit váikkuhan buolvvaide gitta otnáži. Kommišuvdna čujuha ahte dáruiduhttinpolitihkka maiddá lea negatiivvalaččat váikkuhan majoritehtaálbmogiid, go álbmot lea ožžon unnán máhtu, negatiivva miellaguottuid ja stereotiippalaš áddejumi álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra Norggas. Kommišuvdna oaivvilda ahte seanadan servodaga dovdomearkan lea gielalaš, kultuvrralaš ja identitehtalaš ovtadássásašvuoda gaskal

majoritehtaálbmoga ja sámiid, kveanaid ja vuovdesuopmelaččaid. Sii árvalit ollu doaimbajuid maiguin dán sáhtta duohtan dahkat. Mii oaivvildit ahte olles raporta lea dehálaš lohkaš mánáidsuodjalusbargiide ja biebmováhnemiidda geat váldet vuostá sámi mánáid.

Servodatdigaštallan

Proseaktaáigodagas leat leamaš mánaga dehálaš politihkalaš dáhpáhusa mat leat báidnán sámi áššiid servodatdigaštallama. Earret eará bovttii nu gohčoduvvon «Fovse-ášši» stuora beroštumi erenoamážit nuorra sápmelaččaid gaskkas, muhto maiddá eanetlohkoálbmogiid oppalaččat. Sámi nuorat demonstrerejedje Stuoradikki siste ja olggobealde guovvamánus 2023, go áigo čalmmustahtit ahte leat vássán 500 beaivvi dan rájes go Alimusriekti mearridii ahte bieggafápmorusttegat Fovses rihkkot álgoálbmotvuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid, iige áššis lea mihkkege dahkon dan rájes. Miellačájehemat begge viidát riikkaviidosaš mediain ja loktejedje sámi áššiid ja álgoálbmotvuoigatvuodaid nationála áššin.

Doabačielggadeapmi: Kultursensitiivva gelbbolašvuoda

Doaba maid leat ollu geavahan proseavttas, lea *kultursensitivitehta* ja/dahje *kultursensitiivva gelbbolašvuoda*. Dán oktavuodas ipmirduvvo kultursensitivitehta nu ahte lea dihtomielalaš ahte leat kultuvrralaš erohusat ja ovttalárganvuodat, ja ahte dat sáhttet váikkuhit mo mii jurddašit ja meannudit (Jávo, 2015, s. 26–28). Kultursensitivitehta lea dakkár oaidnu mas olmmoš dohkkeha ja lea rabas erohusaide ja seammás ohcá ovttalárganvuodaid. Olmmoš viggá ipmirdit kultuvrraid ja olbmuid sin iešgudetlágan árvvuid, duogáza ja perspektiivvaid vuodul, iige iežas árvvuid, duogáza ja perspektiivvaid vuodul. Olmmoš smiehtta iežas vuolggasaji ja lea dihtomielalaš mo dat sáhtta váikkuhit ovttasdoaimbanteavsttaide (Bunkholdt & Kvaran, 2018; Qureshi 2009). Dán mielde sáhtta kultursensitiivva gelbbolašvuoda áddet dáidun vuohkkasit ovttasdoaimmat iešgudet kultuvrra olbmuiguin gudnevuollegašvuodain.

6. Kártet ja čohkket dieđuid

Prošeakta lea čohkken dieđuid go lea kárten dálá máhtu sámi mánáid birra biebmoruovttuin, ožžon cealkámušaid prošeavtta referánsajoavkkus ja guovtti bargobájis, ja go lea ságastallan ja čohkkinastán relevánta ášahusaiguin.

Dálá máhttu sámi mánáid birra biebmoruovttuin

Dálá máhttovuođu kárten lea vuodđuduvvon čohkkejuvvon dieđuide mat leat dálá dutkama birra. Prošeavttas lea bohtán čielgasit ovdan ahte dál gávdno unnán máhttu ja dutkan dilálašvuođaid birra mat čatnasit dasa mo áimmahuššat sámi mánáid giella- ja kulturvuoigatvuođaid biebmoruovttuin. Gávdno veahás máhttu ja dutkan oppalaččat mánáidsuodjalusbarggu birra sámi mánáiguin ja bearrašiiguin, muhto dat ii leat nu olu. Máhttu mii gávdno biebmoruovttubarggu ja čearddalaš ja kultuvrralaš minoritehtaid birra Norggas oppalaččat, lea hui mávssolaš dán barggus, muhto mii árvoštallat ahte dasa lassin dárbbášuvvo eanet aiddolaš máhttu ja gelbbolašvuohta mii čatnasa sámevuhtii. Ná lea dannego sámiin álgoálbmogin leat sierra vuoigatvuođat, muhto maiddá dannego Norggas lea historjá mas sámi álbmot lea gillán vearrivuoda ja dáruiduhttima mii lea dahkan stuora oasi sámi kultuvrras ja historjjás oaidnemeahtumin Norggas odne. Ollugat leat massán sámi giela ja kultuvrra dán proseassas, ja lea oppalaččat unnán luohhtámuš almmolaš eiseválddiide, maiddá mánáidsuodjalussii. Sápmeleččat gillájit historjjálaš traumaid, ja dan berrejit mánáidsuodjalus ja biebmoruovttut diehtit ja váldit vuhtii, mánáidsuodjalusfágalaš barggus ja biebmoruovttuid fuolahusas ja čuovvoleamis.

Gávdnojit dutkamat álgoálbmogiid ja biebmoruovttuid birra eará guovlluin máilmmis, ja lea beroštahtti daid geahččat ja dain oahppat, vaikko vel dilálašvuođat ja historjá leat earalárganat go dáppe. Kanadas leat earret eará ovdánahtán vuogi man gohčodit «Inclusive foster care», mii mearkkaša lahkoneami biebmoruovttubargui mii gáibida ahte biebmobearaš berošta máná kultuvrras ja searvá dasa, go lea oktavuohta máná álgovuolgalaš bearrašiin ja fierpmádagain (Oliver, 2020).

Jagi 2017 almmuhii PROBA servodatanalysa raportta daid mánáid birra geain lea unnitlohkoduogáš ja geat orrot biebmoruovttuin. Oasis 6.2 ovdanbuktet makkár oaidnu lea biebmoruovttufuolahussii earret eará sámi perspektiivvas. Sii loahpahit teakstaoasi dainna ahte ii doarvá bures váldojuvvo vuhtii biebmománáid dárbu kultuvrralaš čatnašumi jotkkolašvuhtii, ja ahte biebmománát berrejit oazžut veahki sajáiduhttit iežaset bearaš-/čearddalaš joavkku historjjá oassin alddiineaset (Proba Samfunnsanalyse, 2017, s. 43–44).

2018:s almmuhii RKBU Davvi (Mánáid ja nuoraid psyhkalaš dearvvašvuođa ja mánáidsuodjalusa regionála máhttuguovddáš - Davvi) čielggadusa mánáidsuodjalusa birra sámi álbmoga, sisafárrejedjiiid ja nationála minoritehtaid várás Norggas. Dán raporttas geahčadit earret eará dárkileappot sámi mánáid sierra vuoigatvuođaid mánáidsuodjalusásahusas. Raporta evttoha mánga konkrehta doaimbajiju nannet suorggi, ja leat muhtun čuoggát mat gessojuvvojit ovdan sulastahttet daid dárbbuid maid mii dán prošeavttas oaidnit biebmoruovttusuorggis (Saus ja earát, 2018).

Muhtun evttohusat mat bohte ovdan 2018 raporttas, lea dál čadahuvvon, earret eará evttohuvvui geahčadit mánáidsuodjaluslága dán suorggis (juoga mii dál lea dahkkojuvvon), ja nannet RESAG - Regionála sámi gealboguovddáža (mii dál lea šaddan Nationála sámi gealboguovddážin - NASÁG) (Saus ja earát, 2018). Eará evttohusaid lea ain áigegeuvdíl čuvgehit, go dat eai leat otná dán beaivvi vel álggahuvvon. Dán raporttas áigut ođđasit čuvgehit muhtun dáin čuoggáin, dannego mii árvvoštallat ahte dat gusket maiddá sámi mánáide geat leat biebmoruovttuin.

NOU 2023: 7 -čielggadeamis čállá mánáidsuodjaluslávdegoddi ahte gávdnojit muhtun mearkkat ahte mánát geain lea sámi duogáš, leat liiggásovddastuvvon mánáidsuodjalusas. Vuodđun dása atnet Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga (SSB) loguid das man ollu mánáin leat mánáidsuodjalusa doaimbajut. Logut čájehit ahte leat eanet mánát sámi guovlluin geat ožžot veahki mánáidsuodjalusas go muđui riikkas. Dasto čujuhit sii ahte eará riikkain gos lea álgoálbmot, nugo Kanadas ja USA:s, leat sullasaš logut. Sii čujuhit vejolaš čilgehusaide dasa dutkamiin mat čájehit ahte sámi álbmogis lea eanet veahkaválddálašvuohta ja heajut dearvvašvuohta ja eallinláhki go muđui álbmogis. Sii čujuhit earret eará ahte sámiid dáruiduhttin ja assimileren veadjá leat sivvan dasa (NOU 2023: 7, s. 139–140). Mánáidsuodjaluslávdegoddi dadjá maiddá ahte gávdno unnán dutkan sámi mánáid vásáhusaid birra biebmoruovttuin (NOU 2023: 7, s. 140).

Referánsajoavku

Prošeavtta álggus ásahuvvui referánsajoavku mas lea leamaš stuora mearkkašupmi prošeaktii. Referánsajoavkkus leat leamaš miellahtut Norgga biebmoruovttuidsearvvis ja Norgga biebmoruovttuidsearvi Finnmárkku ossodagas, Sámedikkis, mángga mánáidsuodjaluslávvalusas sámi guovlluin (Karášjoga, Guovdageainnu ja Unjárgga/ Deanu), ja NASÁG Nationála sámi gealboguovddáža bargit. Referánsajoavkkus lea leamaš aktiivvaš rolla prošeavttas ja dat lea čadat gulahallan prošeaktajodiheddiin. Joavku lea juohkán njunušgelbbolašvuođa ja vásáhusaid dálá máhtus fáttá birra, cealkámušaid, fierpmádatoktavuođaid ja maiddá máhtu ja vásáhusaid main lea stuora mearkkašupmi.

NASÁG lea leamaš hui dehálaš ja máhtolaš ovttasbargoguoibmi ja diehtogáldu. Sii leat veahkehan ipmirdit sámi árbevieruid, kultuvrralaš norpmaid ja gulahallama, ja sii leat leamaš dehálaš háleštanguoibmin fágalaš čuolbmačilgehusaid ja árvvoštallamiid oktavuođas. NASÁG lea leamaš

mielde goappašiid bargobájiin mat mis leat leamaš, vuosttaš bargobádjai serve ja nuppi bargobájis dolle sáhkavuoru oasseváldiide. NASÁG lea maid doallan sáhkavuoru Norgga biebmoruovttuidsearvi jahkasaš biebmoruovttuidkonferánsas, mii lea boadusin dán ovttasbarggus.

Sámedikkis ja Norgga biebmoruovttuidsearvvis lea ovttasbargošiehtadus, mii lea vuodđun dán prošeaktii. Lassin dasa ahte lea searvan referánsajovkui, de lea Sámediggi mángga láhka dorjon prošeavtta. Sii leat vuostáiváldán min Sámedikkis Karášjogas gos mii leat ságaškuššan politihka dán suorggis. Sii leat juogadan dehálaš fágalaš dieđuid sámi álbmoga sosiála barggu ja mánáidsuodjalusbarggu birra. Ovttasbarggu boadusin leat maid mángga oktasaš jearahallama ja čállosa, main Norgga biebmoruovttuidsearvi ja Sámediggi ovttas čuvgejit dárbbu registreret lea go mánás gii lea mánáidsuodjalusas, sámi duogáš, vai sáhtta áimmahuššat máná sierra vuoigatvuođaid. Sámediggi bovdi min iežaset mánáidsuodjaluskonferánsii, gos Norgga biebmoruovttuidsearvi maid doalai sáhkavuoru.

Bargobájit

Bargobádji Romssas

Sámedikki mánáidsuodjaluskonferánsa oktavuođas 2022 čavčča čadahii prošeakta bargobáji ovttas suohkanlaš mánáidsuodjaluslávvalusa bargiiguin (Karášjoga, Guovdageainnu, Unjárgga/Deanu ja Romssa), Sámedikki bargiiguin, Norgga biebmoruovttuidservviin, Bufdir:in ja NASÁG:in. Šattai ávkkálaš ságastallan mánáidsuodjalusfágalaš árvvoštallamiid birra, dan birra mii mánái lea buoremus, ja maid galgá eanemusat deattuhit go árvvoštallá máná buoremusa. Leago fuolahisvuohta go ii fála giela ja kultuvrra? Gii lea sápmelaš, ja gii galgá defineret dan? Buohkaide šattai čielggasin ahte dát digaštallamat ja ságaškuššamat ledje dehálaččat ja ávkkálaččat. Šattai maid čielggasin ahte dál eai gávdno arenat ja deaivvadanbáikkit gos sáhtášii ságastallat dáid fáttáid birra.

Digaštaladettiin čuožžilii gažaldat mo galgá deattuhit mearkkašumi ja váikkuhusaid das go sirdá máná eret sámi dilis dáža dillái, máná dárbbu ektui oažžut veahki ja suodjalusa. Dasa bohte mángga geahččanguovllu, earret eará ahte lea dehálaš máhtit juoidá sámiid dáruiduhttinhistorjjá birra, maiddá dálá biebmoruovttubarggus. Dáruiduhttima váikkuhusat leat stuorrát. Ollu surggiin oaivvildit mánggas ahte dat ain lea jodus. Ovdamearkka dihte go sámi mánát sirdašuvvet eret sámi kultuvrras, gielas ja birrasis. Ovdamearka mii váldojuvvui ovdan lei go boazosámi bearraša máná ii sáhte orrut ruovttus ja sirdojuvvo dakkár bearrašii mii ii bargga

boazodoaluin. Dalle mánná massá vejolašvuoda šaddat bajás ja oahppat doaimmahit boazodoalu. Dát adnojuvvo hui duodalažžan ja das leat stuora váikkuhusat ollu buolvvaide ovddasguvlui.

Dasto ságaškuššojuvvui ahte buohkat eai soaitte mitalit ahte sis lea sámi duogáš jus dan birra ii jerrojuvvo. Mo galgá mánáidsuodjalus dalle bargat? Ja geas lea ovddasvástádus? Mii oahpaimet ahte siskkáldasat sámi birrasis leat maid digaštallamat ja iešguđetlágan oaivilat juste dan birra gii lea sápmelaš. Dáruiduhttin lea maid dán oktavuhtii váikkuhan: Ollu sápmelaččat, erenoamážit lullisápmelaččat, eai vealttakeahttá adnojuvvo sápmelažžan dahje áddejuvvo sápmelažžan. Eaige sii álo ane iežaset sápmelažžan.

Bargobáji maŋjel lei joavkkus ovttamielalašvuoha das ahte fáttát mat gusket sámi mánáide biebmoruovttuin, leat dehálaččat ja áigejuvvo dilat. Ja ahte lea erenoamáš ávkálaš bargat ovttas fágasurggiid, oaiviliid ja bálvalusaid rastá, ovddidit máhtu, miellaguottuid ja rutiinnaid mat čatnasit bargui sámi mánáiguin biebmoruovttuin.

Bargobádji Kárášjogas

Čakčamánu 2023 lágideimmet odđa bargobáji, dán háve Kárášjogas, masa oassálaste mánáidsuodjalusbálvalusat Romssas, Gaska-Finnmárkkus ja Guovdageainnus. Dán bargobájis geahčaimet ovddasguvlui ja smiehtaimet konkrehta doaibmabijuid: Maid dárbbasit mánáidsuodjalus ja biebmoruovttut vai galget bures bargat dán suorggis ja vai biebmoruovttut nagodit fuolahit sámi mánáid vuoigatvuođaid. Oasseváldit bukte vásáhusaid, smiehtamušaid ja jearaldagaid, ja mii barggaimet dan ektui makkár dárbbut sis leat biebmoruovttubarggu geavatlaš čadaheamis. Ovddiduvvojedje konkrehta doaibmabidjoevttohusat mat lea njuolga oaivvilduvvon mánáidsuodjalusbálvalusa bargiide, muhto maiddái doaibmabijut biebmováhnemiidda ja mánáide.

- Mii humaimet sávaldaga birra oážžut eanet teorehtalaš máhtu kultursensitiivva mánáidsuodjalusbarggu birra oppalaččat, muhto maiddái erenoamážit sámi diliid birra suohkanlaš mánáidsuodjalusbálvalusain miehtá riikka.
- Čájehuvvojedje ovdamearkkat gos váilevaš rutiinnat ja reaiddut jearrat čearddalašvuoda ja kultuvrralaš duogáša birra, dagahedje ahte daid birra ii álohii ságastallojuvvon mánáiguin ja váhnemiiguin. Evttohuvvui rutiidnan ahte álohii galggašii ráhkadit fierpmádatkárta dahje bearašmuora buot mánáiguin ja váhnemiiguin,

vai dan lánkai lea vejolaš fuomášit leatgo mánás álgoálbmotvuoigatvuođat maid galgá vuhtiiváldit. Mii oahpaimet ahte NASÁG lea ráhkadeame digitála bearaškárta maid mánáidsuodjalus sáhtta geavahišgoahtit (NASÁG, 2023).

- Dasto evttohuvvojedje diehtojuhkinávdnasat maid bokte sáhtášii oahppat mo sáhtta meroštallat dahje áddet lea go mánná sápmelaš. Evttohuvvui ráhkadit gihppaga mii čilge dán mánggabealatvuoda ja čájeha iešguđet geahčanguovlluid.
- Bodii sávaldat ásahtit fágafierpmádaga mii mánná mánáidsuodjalusbálvalusaid rastá, man guovddázis leat sámi mánát mánáidsuodjalusas, ja mii deaivvada jeavddalaččat.
- Bodii ovdan sávaldat ahte stáhta galggašii doarjut mátkkiid sámi guovlluide, gos mánát ja biebmováhnemat sáhttet ovttas vásihit sámi kultuvrra.
- Árvaluvvui ahte stáhta doarju organiserejuvvon geasse- ja dálveleairraid sámi guovlluin, mánáide geat ássat biebmoruovttuin miehtá riikka.
- Čuožžilii sávaldat ásahtit rutiinnaid ja ortnegiid gos biebmománáide sáhtášii fállat giellaoahpahusa. Ságastallojuvvi giellavuoigatvuođaid birra ja ahte galgá go daid áimmahuššat vaikko mánná ii soaitte ruovttus hupman sámegiela. Evttohuvvo ahte ráhkaduvvojit digitála giellakursat maid mánát ja biebmováhnemat sáhttet váldit ovttas. Bodii ovdan ahte dárbbasuvvojit konkrehta resurssat ja báikkit maiguin sáhtta váldit oktavuoda go galgá doalahit ja viidáseappot ovddidit máná sámegiela. Ságaškuššojuvvui ahte giela áimmahuššan lea maiddái fuolaheapmi, ja ahte giella dávjá lea čoavdda kultuvrii ja bearašoktavuođaide. Ovddiduvvui maiddái ahte lea dárbu deaivvadit váhnemiiguin sámegillii, sihke njálmmálaččat ja čálalaččat.
- Sávvuojuvvui maiddái ahte giela ja kultuvrra áimmahuššan ferte leat mielde buot málliin mat gusket bearráigeahčogalledemiide.
- Árvaluvvojedje praktihkalaš kursat biebmováhnemiidda, gos ovdamearkka dihte ráhkadit sámi biepmuid, deaivvadit dahje fitnet sámi servviin, sámi kultureallimis ja sullasaččain. Kursaid guovddázis leat biebmoruovttut mat váldet oasi konkrehta kultuvrras.

- Árvaluvvui ahte mánáid olámuttos galget leat kultuvrralaš resursaolbmot, nu go ovdamearkka dihte doarjaolbmot dahje birasterapevttat geain lea sámi duogáš.
- Biebmoruovttuid rekrutteren sámi birrasis lea maid hui dehálaš. Mo sáhtá dán logu loktet? Árvaluvvui buoret buhtadus ja eanet diehtujuohkin sámi birrasii dan birra man dehálaš dát lea.
- Evttohuuvvui ahte sámi biebmoruovttut galget sáhttit merket juoga sadjái ahte sii leat sápmelaččat, nu ahte gávdno nationála «báŋku» mas leat ruovttut mat sáhttet váldit vuostá daid sámi mánáid geat fertejit fárret.

Goappašiid bargobájiid gávdnosat leat dehálaš vuoddun min ávžžuhusaide mat čilgejuvvojit boahte kapihttalas.

Ságastallamat ja deaivvadeamit

Mánáidsuodjalusa bargit

Lassin bargobájiide leat dollojuvvon máŋga ságastallama mánáidsuodjalusbargiiguin. Dat leat dáhpáhuvvon telefonna bokte dahje digitálalaččat. Mii leat maid leamaš mielde fágalaš joavkoságastallamiin gos leat fysalaččat deaivvadan Kárášjoga mánáidsuodjalusbálvalusa ja Porsáŋggu mánáidsuodjalusbálvalusa bargiiguin.

Mánáidsuodjalusbargit leat buktán mávssolaš máhtu, vásáhusaid, smiehtamušaid ja cealkamušaid. Earret eará leat mii ollu ságastallan dan birra maid kultursensitiivva mánáidsuodjalusbargu mearkkaša geavatláš barggus sámi mánáiguin ja bearrašiiguin biebmoruovttufuolahusas. Leat boahtán ovdamearkkat sámi oainnus mánáide ja mánnávuhtii, váhnenvuhtii, gulahallamii, árvvuide ja identitehtii.

Lea čielgan ahte máŋgga mánáidsuodjalusbargis sámi guovlluin lea buorre sámi kulturipmárdus ja -gelbbolašvuolta, muhto dat lea eanaš jávohis máhttu dahje máhttu mii lea čohkkejuvvon eallinvásáhusaid ja/dahje gullevašvuoda bokte sámi kultuvrii. Dát máhttu ii vealttakeahtta oahpahuvvo viidáseappot, iige dan birra ságaškušojuvvo čielgasit bálvalusas. Nu leage dávjá soaitáhat boahtá go dát máhttu ávkin geavaheddjiide vai ii.

Vuolábealde lea ovdamearka mii juogaduvvui.

Muhtin mánáidsuodjalusbargi muitala ahte gulahallan mánáiguin lea áibbas earálágan dáža

kultuvrras go sámi kultuvrras, gos hállá eanet jorbadiit ja luohtta mánáid iežaset návccaide áddet ja árvoštallat diliid. Son čilge ahte jus Norgga kultuvrras háliida bidjat ráji ja dadjat mánáid ahte ii sáhte čiekčat spáppa siste, de dadjá dan njuolga: «li leat lohpi spáppa čiekčat siste, heaitte dakkavide.» Sámi vuohki dadjat seammá sáhtta leat olu eahpečielgaseabbo: Váldit máná askái ja muitalit dan birra go ieš lei máná ja čievččai spáppa siste nu ahte láse vel cuovkanii. De ii daja šat eambo, ja luohtta ahte máná ipmirda muitalusa sisdoalu ja nu heaitá čiekčamis spáppa siste.

Mii leat ságaškuššan ahte gulahallama erohusain lea stuora mearkkašupmi, ja dat sáhtta buvttihit stuora hástalusaid almmolaš vuogádagas go bálvalusain ii leat máhttu ja gelbbolašvuolta dan birra. Referánsajoavku lea buktán máŋga ovdamearkka gos riektelegádus dahje mánáidsuodjalus ii ádde sámi váhnemiid, daningo sii hállet eanet jorbadiit ja geavahit ollu symbolalaš muitalusaid ja ovdamearkkaid. Dávjá eai mana njuolga áššái, nugo Norgga almmolaš vuogádat vuordá ahte eatnašat dahket.

Lea maiddá dehálaš smiehttat ahte gulahallama erohusat sáhttet váikkuhit ahte sámi mánát dáža biebmoruovttuin eai soaitte ipmirduvvot go muitalit dáhpáhusaid dahje vásáhusaid birra, ja ahte dat sáhtta dagahit ahte masset «sámi vuogi» gulahallat ja deaivvadit.

Ságastallamat NIM:in

Norgga olmmošvuogatvuoltaásahus (NIM) lea buktán perspektiivvaid ja árvalusaid ollu juridihkalaš gažaldagaid hárrái mat leat boahtán ovdan dán barggus. Earret eará leat mii ságaškuššan persovdnasuodjalusa, čearddalašvuoda registrerema ja sámi mánáid erenoamáš vuogatvuodaid birra go leat álgoálbmot.

Ságastallamat SÁNAG:in

Mii leat deaivvadan Sámi našuvnnalaš gealbobálvalusain – psyhkalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilledikšu (SÁNAG) – ja ságastallan sin vásáhusaid, máhtu ja perspektiivvaid birra das mo almmolaš veahkkeapparáhta buori ja kultursensitiivva vuogi mielde sáhtta váldit vuostá geavaheddjiid geain lea sámi duogáš. Mii ávžžuhit buohkaid geat mánáidsuodjalussuorggis barget sámi mánáiguin, maiddá oahpásmuvvat SÁNAG bargui ja fáldahkii.

Oslo sámi viesu

Mis lea leamaš čoahkkin Oslo sámi viesuin. Dáppe oaččuimet dieđuid dan birra mo lea leat sápmelaš Oslos ja makkár vásáhusat Sámi viesus leat earret eará giellaoahpahusain. Oslo sámi viesus leat ollu doaimmat, mat sáhttet leat illun mánáide geat orrot Oslos ja dan birra.

Bufetat, biebmoruovttuid oahpaheami njunušgelbbolašvuodabiras

Prošeaktaáigodaga loahpageahčen lei mis čoahkkin Mánáid-, nuoraid- ja bearašetáhtain (Bufetat), mii lea biebmoruovttuid oahpaheami njunušgelbbolašvuodabiras. Doppe beasaimet gullat mo sii barget SOLID (Biebmoruovttuid oahppoprográmma) modulain, mii lea oáivvilduvvon biebmováhnemiidda geat váldet vuostá sámi mánáid. Sii dahket buori barggu dainna, ja lei ávkkálaš lonohallat vásáhusaid ja smiehtamušaid fáttá birra.

Mánát, váhnemat ja biebmováhnemat

Čielga áigumuš

Prošeavttas lei čielga áigumuš háhkat odđa dieđuid biebmoruovttuid sámi mánáid ja nuoraid persovnnalaš vásáhusaid birra. Sávaldat lei maiddái ságastallat biebmoruovttuid mánáid váhnemiiguin, ja biebmováhnemiiguin. Čájehuvvui ahte dán áigumuša ii nagodan prošeakta ollašuttit. Dat lea raportta headjuvuoha, dannego juste dán joavkku vásáhusat ja perspektiivvat sáhttet leat erenoamáš dehálaččat go galgá ipmirdit mii sáhtta hehttet ja ovddidit sámi mánáid vuoigatvuodaid áimmahuššama biebmoruovttuin dál. Prošeakta ii lihkestuvvan oažžut áigái ovttage áigeovdilis informántta, ja dan sáhtta dattetge iešalddis atnit mávssolaš gávnusain, go dat sáhtta geažuhit makkár hástalusat leat fáttá birra oažžut dieđuid dál.

Danne mii rávvet ahte biddjojuvvojit sierra resurssat viidáset fokuserejuvvon bargui čohkket biebmoruovttuvuogádaga sámi bearrašiid ja biebmováhnemiid vásáhusaid, perspektiivvaid ja rávvagiid. Dás ovdanbuktojuvvo prošeavtta rekrutterenvuohki, dainna ulbmilin ahte addit vuodu viidáset bargui.

Informánttaid očcodeapmi

Prošeaktaáigodagas leat mii huksen oktavuodaid sihke sámi birra ja suohkanlaš mánáidsuodjalusbálvalusas. Mii leat maid ožžon fierpmádaga mas leat bargit iešgudetge eará almmolaš ásašusain go mánáidsuodjalusas. Mii leat jeavddalaččat movttiidahtán fierpmádaga juohkit dieđuid prošeavtta birra ja addit vejolašvuoda

vejolaš kandidáhtaide sin viiddiduvvon fierpmádagas váldit čanakeahtes oktavuoda. Mii leat maiddái ádden ahte sii leat dahkan dan.

Mii ráhkkaneimmet ságaškušadettiin referánsajoavkkus mo mii sáhtášeimmet ságastallamiid dahkat oadjebassan ja kultursensitiivan, ja ráhkadeimmet plána dasa. Ovdamearkka dihte ráhkkaneimmet dasa ahte informánttat galge beassat hupmat soapmásiin gii sin mielas orui oadjebas, ja ahte ságastallan galggai leat dan gillii maid ieža háliidedje. Mii leat ságaškuššan persovdnasuodjalusa mánggain ásašusain, earret eará NIM:in, sihkkarastit dan ságastallamiin ja raporttas.

Prošeaktaáigodaga álggus deaddileimmet dieđu prošeavtta birra Norgga biebmoruovttuidsearvvi miellahttbládis «Fosterhjemskontakt». Lassin dasa ahte bláđdi sáddejuvvo buot Norgga biebmoruovttuidsearvvi miellahtuide, de leat mii sádden dan ollu mánáidsuodjalusbálvalusaide miehtá riikka. Maŋnelis prošeavttas ráhkadeimmet diehtjuohkinplakáhta, man sáddiimet mángga suohkana mánáidsuodjalusbálvalussii, BUP:i, universitehtaide, iežamet oktavuodaolbmuide iešgudetlágan sámi oktavuodain, ja maid sii sáhtte addit viidáseappot iežaset fierpmádahkii. Diehtjuohkinplakáhtta sáddejuvvoi sihke báberhámis poastta mielde ja digitálalaččat e-poasttain. Dasa lassin mii leat almmuhan dieđuid sosiála mediain ja Norgga biebmoruovttuidsearvvi diehtoreivves. Prošeakta lea maiddái namuhuvvon mángga artihkkalis mas mitaluvvo ovttasbarggu birra gaskal Norgga biebmoruovttuidsearvvi ja Sámedikki.

Mii vásihit ahte fágasuorgi lea bures váldán vuostá prošeavtta ja ahte sámi biras, gos mis leat leamaš oktavuodat, lea juohkán dieđuid prošeavtta birra. Midjiide lea duodaštuvvon ahte dát lea dehálaš suorgi man ferte geahčadit lagabuidda. Minguin leat váldán oktavuoda mángga fágaolbmo geain lea leamaš beroštupmi ja geat háliidedje eanet dideuid. Mis lea leamaš oktavuoha sihke universitehta studeanttaiguin ja bargiiguin, ja eará fágaolbmuiguin geat barget sullasaš prošeavttaiguin.

Vaikko mii lea lahkonaš dása iešgudet ládje, de eat leat lihkestuvvan oažžut oktavuoda ovttainge mánáin, váhnemiin dahje biebmováhnemiin gii livččii háliidan ságastallat minguin dán fáttá birra. Moattis geaiguin mii leat háliidan ságastallat, leat dovddahan ahte eai háliit ságastallat, go ii orron leame áigeovdilis sidjiide.

Áigumušaid smiehttamušat

Prošeavtta gávdnosiid vuodul leat mii smiehttan eanet sivaid manne nu geavai. Eat dieđe vástádusa, muhto háliidat juogadit muhtun smiehttamušaid.

Mađi eanet máhtu ja ipmárdusa mii leat ožžon dán suorggis, dađi eanet mii ipmirdit dáruiduhttima váikkuhusaid buot servodatsurggiide. Lea lunddolaš jearrat sáhtta go dáruiduhttin iešalddis leat okta sivain manne mánát/nuorat geain lea sámi duogáš, eai ane sámi áššiid dehálažžan iežaset eallimii.

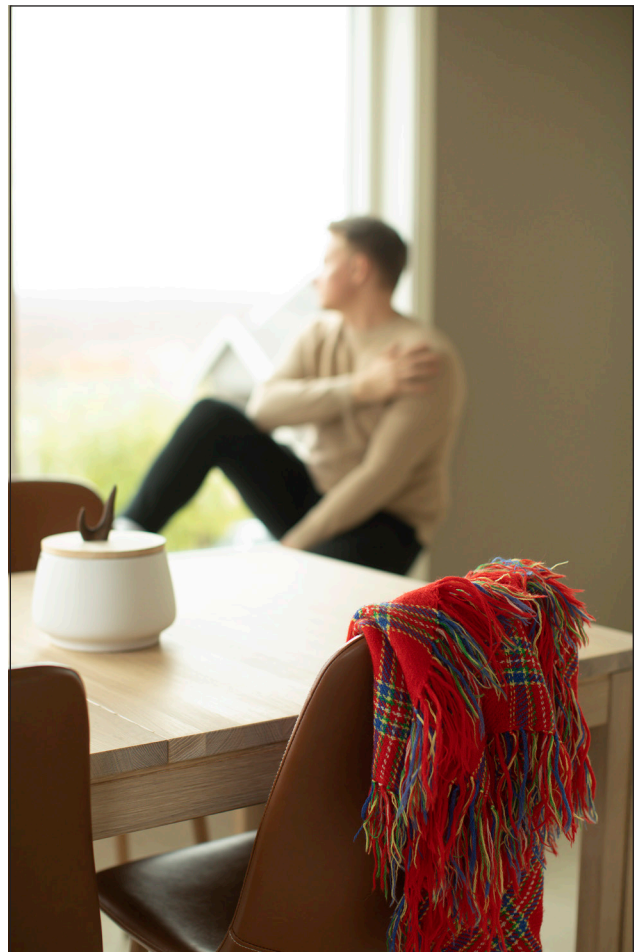
Mii oaidnit stuora hástalussan go mánáidsuodjalusbálvalusas ii leat logahallan mii čájeha mánáid geain lea dát vuoigatvuohta. Dat sáhtta váikkuhan dán oassái prošeavttas. Sáhtta maiddái jurddašit ahte mánáidsuodjalusas lea stuorát šielbmá go galget váldit oktavuoda mánáiguin ja bovdet sin searvat, go ieža eai leat ovdal hupman mánáiguin dán fáttá birra.

Mii diehtit ahte luohttamuš almmolaš vuogádahkii dávjá lea vuollin sámi birrasiin. Ádjána hukset luohttamuša. Dán prošeavtta gáržžes áigeramma siskkobealde ii dáidde leat leamaš nu ollu áigi go dárbbášivččii go galgá dákkár stuora luohttamuša hukset.

Mii leat maiddái smiehttan gulahallama birra ja man lossat sáhtta leat ságastallat hui váttes dahje hástaleaddji vásáhusaid birra, nugo ovdamearkka dihte massit fuolahusovddasvástádusa mánás. Go du eai leat historjjálaččat guldalan dahje atnán árvvus, de ii leat álki juogadit iežat oaiviliid ja vásáhusaid dákkár lossa fáttá birra. Sáhtta orrut sihke imaš ja ártet, ja soaitá vel suhtadeaddjin, go muhtun fáhkkestaga galgá beroštit dán vuoigatvuodas mii buolvvaid čada lea vajálduvvan ja badjelgehččojuvvon.

Lea álo dehálaš smiehttat maid livččii sáhttan dahkat eará láhkai. Bearrašiid livččii soaitán joksat, jos dát prošeakta livččii leamaš oassi stuorát dutkanprošeavttas, mii livččii bistán guhkit áiggi. Dalle livččii leamaš áigeguovdil geavahit álgoálbmotmetodologijja barggus čalmmustahttit váhnemiid ja mánáid vásáhusaid. Sáhtta maiddái jurddašit ahte dutki persovnnalaš čatnaseapmi sámi birrasii soaitá lean váikkuhan ovdamearkka dihte informánttaid luohttamuššii.

Mii oaidnit lihkadusa ja beroštumi dán fáttás, ja dat illudahtta min. Mii doaivut ahte stuorát dihtomielašvuohta dagaha ahte guoskevas olbmuid jienat maid bohtet ovdan dađistaga. Dát gáibida guovdilastima ja viidáset dutkama.

7. Prošeavtta gávdnosat ja ávžžuhusat

«Politics of distraction»

Álggos čielggadit doahpaga «politics of distraction» (sollenstrategiijat) maid leat fuomášan prošeaktaáigodagas. Álgoálbmot- ja minoritehtabarggus lea dát dehálaš doaba. Eiseválddit sáhttet johtilit gidde fuomášumi symbolalaš daguide mat čatnasit álgoálbmogiidda, ja dieinna lágiin sirdit fokusa eret duohta politihkalaš daguin. Sollenstrategiija konkrehta ovdamearka mii čatnasa sámi áššiide, sáhtta leat ovdamearka dihte NASÁG ásaheapmi dahje Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta. NASÁG lea hui buorre doaibmabidju, jus sii ožžot válddi, iešmearrideami ja duohta váikkuhanválddi bálvalusapparáhta badjel. Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta lea golleruvke, jus dat geavahuvvo reaidun rievdadit servodaga.

Mii ávžžuhit Bufdir ja Mánáid- ja bearašdepartemeantta leat gozuid alde, gudneáŋgirat ja duostilat: Gehččet guhkkelebbui go symbolalaš doaibmabijuide ja giddejehket fuomášumi duohta mearrádusaide ja doaibmaplánaide mat sáhttet nannet geavatalaš barggu áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuodaid biebmuovttuin.

52

Gii galgá mearridit lea go máná sápmelaš?

Li gávdno makkárge logahallan das man ollu mánát geain lea sámi duogáš, orrot biebmuovttuin dál. Čilgehussan dasa lea ahte Norgga eiseválddit eai registrere olbmuid čearddalaš gullevašvuoda, dannego dát adnojuvvo hearckes persovdnasuodjalusdiehtun. Lea iešvuosttaldeaddjin go šaddá váttisin sihkkarastit ahte sámi mánáid vuoigatvuodat giela ja kultuvrra áimmahuššamii válđojuvvojit vuhtii go sii fárrejit biebmuovttuide. Nugo dál orru leamen, de lea dušše soaittáhagas diehtá go mánáid suodjalus ja riektelágádus ahte lea go mánás, gii galgá fárret biebmuovttui, sámi duogáš vai ii.

Dát lea leamaš fáddá masa mii leat máhccan mánggi prošeaktaáigodagas, ja min mielas lea dehálaš čuvgehit ja problematiseret dan. Gii definere lea go máná, gii galgá sirdojuvvot biebmuovttui, sápmelaš? Geas lea ovddasvástádus dan čielggadit?

Dán barggus leat mii ožžon ovdamearkkaid dasa ahte ollugat eai háliit mitalit ahte leat sápmelaččat go deaivvadit almmolaš eiseválddiiguin, dahje ahte sii eai soaite atnit iežaset sámi duogáza relevántan dahje obanassiige duohtan. Ovdamearka dihte leat gullan váhnema birra gean sámi máná fuolahusa mánáid suodjalus válddi badjelasaš, ja gii oaivvildii ahte son ieš ii lean eisege sápmelaš (vaikko muđui bearaš lei) ja danin dat iige lean dehálaš máná ektui.

Ollugiin sáhtta sámi gullevašvuoha nappo leat sávahahtti dahje sávakeahtes oaidnemeahtun. Go geahččat historjjá, de diehtit ahte muhtun geográfalaš guovlluide čuzii dáruiduhttin garrasit. Norggas dát guoská erenoamážit lulli- ja julevsámi guovlluide ja gielaide. Dát lea mielddisbuktán ahte leat massán sámi identitehta. Danne lea maiddá stuora vejolašvuoha ahte ollugat eai oba dieđe ge ahte bohtet sámi bearrašis. Mii leat maid oahppan ahte sámi birrasis leat iešgudetlágán oainnut ja ipmárdus das gii lea sápmelaš ja gii ii leat.

Mii dohkkehit ahte dát lea stuora ja gáibideaddji digaštallan. Mii oaivvildit ahte lea dehálaš čuvgehit ja giedahallat ášši. Dakkár dilis gos mánná ii šat sáhte orrut váhnemiiddisguin ovttas ja ferte fárret biebmoruktui ja almmolašvuohta ferte váldit máná fuolahusa badjelasas, de lea erenoamáš dehálaš ahte máná vuoigatvuodat gillii ja kultuvrii dovddahuvvojit ja áimmahuššojuvvojit, beroškeahtta das man dehálažžan dahje mearkkašmeahttumin máná ruoktu árvvoštallá daid. Dakkár oktavuodain lea mánáidsuodjalusa ovddasvástádus almmolaš fuolaheaddjinn sihkkarastit ahte mánáin geain lea dát vuoigatvuohta, áimmahuššojuvvo vuoigatvuohta. Min árvvoštallan lea nappo go almmolašvuohta váldá badjelasas máná geas lea sámi duogáš, de ferte fálojuvvot vejolašvuohta doaimmahit ja oahppat kultuvrra ja giela, beroškeahtta das man muddui dat doaimmahuvvui dahje áimmahuššojuvvui ruovttus.

Go geahččá Norgga sápmelaččaid assimilieren- ja dáruiduhttinhistorijá, de mii oaivvildit ahte gáibiduvvo liige ángiruššan sihkkarastit ahte Norgga eiseválddiid assimilieren ii joatkašuvva. Miellagiddevaš čuolbman lea dán prošeavtta fáddá mo sáhttit diehtit gii lea sápmelaš ja gii ii leat. Lea buori muddui ovttamielalašvuohta ahte lea dárbbaslaš čielggadit mo dán galgá fallehit, vai mánáidsuodjalus boahhteáiggis álkibut sáhtta diehtit bargá go sámi mánáin vai ii.

Mii diehtit ahte Sámediggi gieskat lea bivdán NIM geahčadit lagabui persovdnasuodjaluslága ja guđiid gažaldagaid eiseválddit sáhttet jearrat sámi identitehta birra. Mii sávvat dasa bures boahitima.

Bufdir berre oažžut ovddasvástádusa ráhkadit giela/oskkoldaga/ kultuvrra kártenreaidduid maid vuodul mánáidsuodjalus sáhtta oažžut dieđuid makkár mánáin leat álgoálbmotvuoigatvuodat. Reaiddu ferte heivehit vuogádagaide maid mánáidsuodjalus geavaha beaivválaš barggustis.

Systemáhtalaš mánáidsuodjalusbarggu reaidut

Prošeavtta bokte lea čielggasmuvvan ahte váilot vuogádagat, bagadusat, njuolggadusat ja rutiinnat mo vuogádatlaččat fuolahit sámi mánáid vuoigatvuodaid biebmoruovttuin. Vuoigatvuodat leat čadnojuvvon čielga láhkamearrádusaide. Lea eahpečielggas manne váilu bagadus

vuoigatvuodaid geavatlaš čadaheamis. Nugo dilli lea dál, de orru leamen sahtedohko ja olbmuid duohken áimmahuššojuvvojit go sámi mánáid vuoigatvuodat biebmoruovttuin.

Prošeavtta bokte leat oahpásmuvvan Kultuvrralaš doarjjaoplánii man psykologaspesialista Judith Van der Weele ovddidii 2019:s (Van der Weele, 2019). Dáinna reaidduin sáhttet mánáidsuodjalusbargit veahkehit mánáid, geat bajásšaddet olggobealde bearraša, oažžut oadjebas mánggakultuvrralaš identitehta. Mii ávžžuhit reaiddu sajustit mánáidsuodjalusa fágavuogádahkii nationála dásis ja árvvoštallat lea go dárbu ráhkadit veršuvnna mii lea oaivvilduvvon sámi mánáide, ja mii fáttmasta álgoálbmotperspektiivva.

Mii ávžžuhit Bufdir sajustit sámi mánáid vuoigatvuodaid systemáhtalaš barggu reaidduid mánáidsuodjalusa áššemeannudanvuogádahkii, vai ii šat leat soaittáhagas áimmahuššojuvvojit go mánáid vuoigatvuodat vai eai.

Mánáidsuodjalus- ja dearvvašvuodalávdegotti árvvoštallamat ja mearráduusat

Go Mánáidsuodjalus- ja dearvvašvuodalávdegoddi mearrida sirdit máná fuolahusa, de mearrida maiddá man dávjá ja man viiddis ovttastallan galgá leat. Odđa mánáidsuodjalusláhka lea čielggas das ahte mánáidsuodjalus maiddá ferte árvvoštallat ja vuhtiiváldit máná vuoigatvuodaid gillii, oskkoldahkii ja kultuvrii.

Mii ávžžuhit Mánáidsuodjalus- ja dearvvašvuodalávdegotti ásahit rutiinnaid ahte álohii árvvoštallat mo máná vejolaš vuoigatvuodaid gillii, oskkoldahkii ja kultuvrii galgá vuhtiiváldit geavatlaččat.

Dárbbášuvvo eanet dutkan ja fágagirjjálašvuolta

Lea unnán dutkan ja fágagirjjálašvuolta daid mánáid birra geat orrot biebmoruovttuin. Nugo leat vásihan ja problematiseren, de dát sáhtta leat hástaleaddji suorgi dutkat. Mii ávžžuhit ankke vuoruhit čadáhut dutkamiid mat leat čadnon sámi mánáide biebmoruovttuin, dannego dárbbášuvvo eanet máhttu.

Dárbbášuvvo maiddá odđaáigásaš ja ođasmahttojuvvo fágagirjjálašvuolta mii lea čadnon sámi kultuvrra bajásšaddamii, bajásgeassimii ja váhnenvuhtii. Dát boahtá lassin fágagirjjálašvuhtii mánáidsuodjalusfágalaš barggu birra sámi mánáiguin ja bearrašiiguin. Dákkár kulturspesifihkka máhttu sáhtta leat mielde dahkamin sámi bearašeallima ja kultuvrra stereotiipán, ja dan ferte diedusge váldit vuhtii. Mii oaiivildit dattetge ahte máhtolašvuolta mii lea mánggabealat ja odđaáigásaš konteavsttas, sáhtta leat dehálaš fágasuorgái. Jávo ja mielbargiid 2003 dutkan sámi mánáid bajásgeassima birra (Jávo ja earát, 2003) lea miellagiddevaš, ja min mielas lea ávkkálaš go lea dákkár oppalaš kultuvrralaš máhttu sámi mánáid bajásgeassima ja bearašeallima birra go sámi máná sirdojuvvo sámi bearrašis biebmoruktui.

Mii ávžžuhit Buftir ja Mánáid- ja bearašdepartemeantta vuoruhit fágagirjjálašvuolta ja dutkamiid mat ovddidit ja addet čieknális máhtu sámi mánáid birra biebmoruovttuin.

Ovttasbargu ja luohttámuš ferte mannat goappašiid guvlui

Mánáidsuodjalus

Dán barggus lea doaba luohttámuš boahtán ovdan mángii. Mánáidsuodjalus ferte bargat dan ovdii ahte buoridit sámi álbmoga luohttámuša suorgái vai sáhtta oazžut áigái buori mánáidsuodjalusfágalaš barggu mii sihkkarastá mánáid vuoigatvuodaid biebmoruovttuin.

Mii áigut das čujuhit ahte luohttámuš maiddá lea seamma dehálaš nuppi guvlui. Mánáidsuodjalus ja eará almmolaš eiseválddit fertejit árvvoštallat lea go sis alddiineaset luohttámuš sámi álbmogii. Luhttet go ahte sámi kultuvrra oaidnu mánáide ja mánnávuhtii lea seamma buorre go majoritehtanorgalaš oaidnu? Luhttet go ahte váhnemat háliidit mánáidasaset buoremusa ja dahket dan maid sii jurddašit lea buoremussan sidjiide, dušše eará norpmaid ja árvvuid vuodul go majoritehtakultuvrra? Luhttet go ahte sámi giela ja kultuvrra ovddideapmi ja áimmahuššan lea buoremus mánáid?

Mánáidsuodjalusfága lea normatiiva. Leat eanas majoritehtanorgalaš ja oarjemáilmmi árvvut ja norpmat mat leat vuoddu dasa mo oidnet bearašeallima, váhnenvuoda ja mánnávuoda. Mii oaiivildit ahte lea dehálaš ahte mánáidsuodjalusas lea dihtomielašvuolta das vai mánáidsuodjalusfágalaš norpmat ja perspektiivvat eai automáhtalaččat definerejuvvo «duohtavuolta» go bargá sámi mánáiguin geat leat biebmoruovttuin.

Oassi dán barggus sáhtta leat loktet mánáidsuodjalussuorggi kultursensitiivva gelbbolašvuoda. Dan birra ságastallojuvvo eanet gelbbolašvuodaloktema oasis. Else Málfrid Boine (1998) lea čilgen dán bures. Son čilge ahte Norgga kultuvra lea vealahan sámi kultuvrra, ja ahte sámit leat ferten oahppat hálddašit guokte kultuvrralaš koda vai goappašat suorggit dohkkehít sin. Son maiddá čilge go almmolaš veahkkeapparátta ásuohuvui, de lei dat vuodduvuovvon stuoraservodaga (Norgga) jurdagiidda das masa álbmot dárbbášii veahki, ja mo veahki galgai addot. Dieinna lágiin šattai almmolaš veahkkeapparátta okta vel oassin dáruiduhttimis ja vuogádahkan mii deattuhii amasin dahkat sámi kultuvrra ja eallinvuogi. Son čilge dasto ahte vaikko vel sosiálabargis soaitá leat sámi duogáš nugo klieanttas, de ferte son liikká bargat sámi mánáid dakkár vuogádagas mii lea vuodduvuovvon eará kultuvrralaš norpmaide ja árvvuide go sámi norpmaide (Boine, 1998, s.

63–65). Merete Saus (1998) čállá dan birra maid son gohčoda kontekstuála mánáidsuodjalusbargun, mii mearkkaša oaidnit máná ja bearraša iežas eallindili čuovggas, ja áddet máná ja bearraša dan kultuvrralaš ja servodatlaš oktavuoda vuodul mas sii leat oassin (Saus, 1998, s. 126).

Eará dehálaš reaidu luohttámuša huksemii lea giella. Almmolaš bargiide sáhtta leat ávkkálaš leat dihtomielalaš sámegiela ektui ja makkár giela geavahit go deaivvadit sámi bearrašiiguin. Muhtun bearrašat eai soaitte háliidit deattuhit sámi gullevašvuoda go deaivvadit almmolaš bálvalusaiguin, ja ahte danne sii háliidit dárustit eaige sámastit go deaivvadit mánáidsuodjalusbálvalusain. Dán ferte ipmirdit dáruiduhttima ja dan kollektiiva trauma oktavuodas maid dat lea dagahan (Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta, 2023a).

Almmolaš hálddašeapmi ja mánáidsuodjalusbálvalus háliida njuolga ja čielga gulahallanvuogi. Lea dehálaš smiehttat makkár váikkusat sáhttet leat go deaivvada sámi gulahallanvuogiin mii dávjá lea jorbbaseabbo ja eahtenjuolgadeabbo. Sii geat milloseappot válljejit njuolgamálet gulahallama, sáhttet álkít boastut ipmirdit jorbamálet gulahallama. Vuodalaš vástádusaid sáhtta ovdamearkka dihte dulko kognitiiva váttisvuhtan dahje gielisin. Lea álohii dehálaš doalahit mánaga hypotesa das manne olmmoš oazžu daid vástádusaid maid oazžu (Van der Weele & Fiecko, 2020, s. 129).

Mii ávžžuhit ahte Bufdir ráhkada bajitdási doaibmaplána das mo mánáidsuodjalus sáhtta nannet guovttebealat luohttámuša gaskal sámi álbmoga ja mánáidsuodjalusa.

Gelbbolašvuodaloktema ángiruššan

Norgga almmolaš eiseváldiin lea erenoamáš ovddasvástádus sihkarastit ahte sámi álbmoga assimileren ii joatkašuva. Dan lea erenoamáš dehálaš atnit muittus go almmolaš eiseváldi galgá váldit badjelasaš sámi máná fuolahusa. Sámi máná fuolahussirdin sáhtta boktit historjjálaš traumaid ja veahkaválddalašvuodaid, ja dat addá liige dimenšuvnna dakkár váldedoaimmaheapmái mii juo lea hui gáibideaddji. Danne lea gelbbolašvuodta hui dehálaš. Mii oaiivvildit ahte lea stuora dárbu gelbbolašvuodaloktemii mii joksá viidát, ja lea maddái deaivil ja ulbmillaš. Lea dehálaš sihkarastit ahte dakkár gelbbolašvuodalokten joksá suohkaniid miehtá riikka, iige fal dušše nu gohčoduvvon sámi guovlluid.

Oppalaččat servodagas

Proseaktaáigodagas leat mii vásihan ahte dárbbasivččii loktet gelbbolašvuoda servodagas oppalaččat sámi historjjá, sámi diliid ja sámi kultuvrra birra. Go eambo čalmmustahtta sámi historjjá ja kultuvrra, ovdamearkka dihte mánáidgárddiin ja skuvllain, politihkas, almmolaš eiseváldiin, mediain, guoimmuhansuorggis ja nu ain, de dat sáhtta váikkuhit ahte álbmogis oppalaččat lassána gelbbolašvuodta. Go oppalaččat lea bargan eanet fuomášumiin ja gelbbolašvuodain sámi dilálašvuodaid birra servodatdásis, de dat sáhtta nannet máhtu ja beroštumi sámi vuoigatvuodaid ja dilálašvuodaid birra, maddái dán gáržžes suorggis, mas lea sáhka biebmoruovttuid sámi mánáid vuoigatvuodaid áimmahuššamis.

Erenoamážit mánáidsuodjalussuorggis

Mii ávžžuhit geatnegahtton gelbbolašvuodaloktema mánáidsuodjalusbálvalusas, namalassii gelbbolašvuodaloktema mánáidsuodjalusbarggus sámi mánáiguin ja bearrašiiguin. Dát árvoštallojuvvo erenoamáš dehálažžan go eiseválddit main lea ollu fápmu, berrejit leat dihtomielalaččat mo áimmahuššat dan erenoamáš riektesuodjalusa mii lea sámi bearrašiin go leat álgoálbmot. Dán gelbbolašvuodaloktema sáhtta čadahit fágabeivviid, konferánsaid ja kurssaid bokte, ja addit mánáidsuodjalusbargiide vuoigatvuoda váldit joatkkaoahpu dán suorggis. Dakkár gelbbolašvuodalokten berre fátmastit mánaga relevánta suorggi, nugo duohta máhtu sámi historjjás, sámi áššiin ja kultuvrras, ja máhtu oppalaččat kultursensitiivva mánáidsuodjalusbarggu birra.

Mii deattuhit ahte lea dehálaš leat dihtomielalaš iežas guottuid ja árvvuid ektui, ja dan fámu ektui mii lea iežas duogášis ja kultuvrras go deaivvada minoritehtaiguin mánáidsuodjalusbarggus. Danne berre gelbbolašvuodaloktemii maiddá gullat máhttu fápmoteoriijaid birra, mii lea erenoamáš dehálaš go váldá vuhtii sámi historjjá. Dan sáhtta dahkat ovdamearkka dihte intersešuvnnalaš geahččanguovllus.

Lea dehálaš bargat dainna ulbmiliin ahte mánáidsuodjalusbargiid lassi máhtu ja gelbbolašvuoda dán suorggis, sáhtta nuppástuhttit doaimmaide beaivválaš barggus.

Oassin dán gelbbolašvuodaloktenbarggus mánáidsuodjalusas oppalaččat, ávžžuuvvo erenoamážit čalmmustahttit barggu sámi mánáiguin geaid fuolahusa mánáidsuodjalus lea váldán badjelasas, ja geat dál bajásšaddet biebmoruovttus. Biebmoruovttufuolahus lea erenoamáš dehálaš suorgi, dannego sámi máná fuolahussirdin sáhtta dagahit sámi kollektiiva trauma. Dakkár dilis sáhtta mánáidsuodjalus joatkit sámi álbmoga historjjálaš assimilerema, jus gelbbolašvuodta ja máhttu ii leat sajis.

Biebmoruovttut

Mii ávžžuhit ahte biebmoruovttuid vuoddoahpahusas (SOLID) erenoamážit deattuhuvvo illu ja resurssat mat leat guovttekultuvrralaš bajásšaddamis ja bajásgeassimis. Mii ávžžuhit ahte oahpahusas deattuhuvvojit guottut, máhttu ja gálggat mat leat čadnon guovttekultuvrralaš bearašeallimii, ja erenoamážit sámi mánáid sierra vuoigatvuodát, beroškeahhtá das diehtágo ahte galgá vuostáiváldit sámi máná vai ii. Maiddá dán oktavuodas lea máhttu sámi ja Norgga historjjá birra dehálaš oassi maid ferte oahppat vai sáhtta áimmahuššat sámi máná biebmoruovttus. Mii maid ávžžuhit ahte buot biebmováhnemat oahpu gaccadettiin ožžot vuodlaš oahpahusa sámi kultuvrra guoskevaš gulahallamis ja bearašeallimis, ja mo dat oaidná mánáid, mánnávuoda ja váhnenvuoda.

Mii ávžžuhit ásahtit joatkkaoahpahusa biebmováhnemiidda mii lea bákkolaš biebmobearrašiidda mat váldet vuostá mánáid geain lea sámi duogáš, beroškeahhtá makkár duogáš sis alldiineaset lea. Mii jurddašit ahte maiddá sámi biebmoruovttuide sáhtta leat ávkkálaš oážžut dihtomielalašvuoda máná rivttiid ja dárbbuid birra mat čatnasit giela ja kultuvrra áimmahuššamii, ja jurddašit ahte maiddá sii berrejit čadahit dakkár joatkkaoahpahusa, vaikko ollu soaitá leat oahpis sidjiide. Joatkkaoahpahusas mii ávžžuhit dárkileappot geahčadit dan máhtu mii gávdno mánáid bajásgeassima birra sámi perspektiivvas, ja

sámi čearddalaš identitehta ja dan ovdáneami birra (Jávo ja earát, 2003).

Alit oahppu

Mii ávžžuhit ahte máhttu mánáidsuodjalusbarggu/ sosiála barggu birra sámi mánáiguin ja bearašiiguin lea bákkolaš ja oassin buot mánáidsuodjalus- ja sosionomaoahpuin, beroškeahhtá gos riikkas oahppobáiki lea. Dan oktavuodas deattuhit man dehálaš lea maiddá lasihit máhtu kultursensitiivva mánáidsuodjalusbarggu birra oppalaččat, go dakkár máhttu livččii ávkin buot mánáide mánáidsuodjalusas.

Lassin eanet fokusii vuoddoahpuin, de ávžžuhit ahte ásahuvvojit vejolašvuodát čieknudit mánáidsuodjalusbargui sámi mánáiguin ja bearašiiguin, joatkkaoahpuid bokte masterdásis. Mii ávžžuhit ahte álggahuvvo sierra joatkkaoahppu maid sáhtta ovttahttit ollesáiggebargguin ja mii galgá addit njunušgelbbolašvuoda sámi mánáid vuoigatvuodaid birra biebmoruovttuin.

Mii ávžžuhit Mánáid- ja bearašdepartemeantta ja Mánáid- ja bearašdirektoráhta ásahtit gelbbolašvuodaloktendoaimbajuid sámi vuoigatvuodaid birra teoriijas ja geavadis mánáidsuodjalusbálvalusaide ja biebmoruovttuide universitehta- ja allaskuvladásis. Doaimbajuid berre stáhta ruhtadit.

Sámi mánáide buoremussan - bargat harmoniserejeaddji perspektiivva várás

Min barggus leat šaddan dihtomielalaččabun ahte fágasuorggis leat iešguđetlágan oainnut das mii lea buoremus mánnái. Mánngas oaiivildit ahte máná vuoigatvuodta oadjebasvuhtii ja suddjemii lea deháleabbo go máná vuoigatvuodta gillii ja kultuvrii, ja earát fas oaiivildit go váldá máná eret sámi gielas ja kultuvrras fuolahussirdima oktavuodas, de dat lea almmolaš fuolahisvuodta ja olmmošvuoigatvuodaid rihkkun.

Mii jearrat gažaldaga; sáhtta go dán guokte perspektiivva jurddašit ovttas, ja mo dan sáhtášii geavatláččat čoavdit?

Mánáid ja nuoraid psykalaš dearvvašvuoda ja mánáidsuodjalusa regionála máhttguovddáš - Davvi (RKBU Davvi) almmuhii 2018:s raportta, mii ávžžuha mánáidsuodjalusa álggahit ovttasbarggu Sámedikkiin dainna ulbmilin ahte

juksat harmoniserejeaddji perspektiivva, mas sámi mánáid buoremussan lea sihke áimmahuššat mánáid álgoálbmotvuoigatvuodaidda ja mánáid vuoigatvuoda oážžut buriid ja beaktilis bálvalusaid mánáidsuodjalusas (Saus ja earát, 2018, s. 138).

Mii doarjut dán ávžžuhusa ja oaivvildit ahte maiddá eanet máhttobirrasiid berre bovdet dán bargui, earret eará NASÁG ja NIM. Mii ávžžuhit mánáidsuodjalusa váldit oktavuoda Bufdir ja Bufetat fágaolbmuiguin, ja maiddá suokkanlaš vuosttašlinjábálvalusain. Bargat ovttas oččodit harmoniserejeaddji perspektiivva lea proseassa mii gáibida ahte bargojoavku deaivvada jeavddalaččat ja guhkit áiggi badjel. Bargojoavku berre ovdagihtii šiehtadit maid konkrehtalaččat háliida olahit, ja makkár surggiin sii oaivvildit ahte harmoniseren lea vejolaš.

Dan seammás go dákkár bargojoavku bargá, de ávžžuhit mii ahte lámččojuvvo sadji eanet doaimmaide mat sáhttet čatnat oktii iešgudetlágan vuolggasajiid ja perspektiivvaid mat leat čadnon sámii mánáid vuoigatvuodaide. Mánáidsuodjaluskonferánsa man Sámediggi lágidii skábmamánus 2022 Romssas, deattuhii man dehálaš lea bidjat oktii iešgudetlágan perspektiivvaid mánáidsuodjalusbarggus sámii mánáiguin. Mii ávžžuhit ahte dákkár konferánsa lágiduvvo jahkásaččat, ja sáhtta árvvoštallat galgá go Bufdir váldit ovddasvástádusa dasa.

Mii ávžžuhit Bufdir ásahit bargojoavku harmoniserejeaddji perspektiivva várás mii ovttastahtta sámii mánáid álgoálbmotvuoigatvuodaidda sin vuoigatvuodaiguin oadjebasvuhtii ja suddjemii.

Biebmováhnemiid ja váhnemiid ovttasbargu

Viidáseappot rávvat ahte bargojuvvo dihtomielalaččat ovddidit luohttámuša váhnemiid ja biebmováhnemiid gaskkas, doppe gos dilálašvuodat dasa leat heivvolaččat. Norgga biebmoruovttuidsearvvis lea prošeakta mii čalmmustahtta dán. Prošeavtta namma lea «Kulturell brobygging for barn og unge i fosterhjem» (Kultuvrralaš šaldehuksen mánáide ja nuoraide biebmoruovttuin). Mii árvvoštallat ahte mánás, gii oážžu vejolašvuoda bajássaddat váhnemiiguin ja biebmováhnemiiguin, geat sáhttet ovttasbargat ja luohttit guhtet guimmiidasaset, lea stuorát vejolašvuohta lihkestuvvat go dakkár mánás gii vásiha riidduid ja vuostálasvuodaidda dán oktavuodas. Sámii mánáide geat orrot biebmoruovttuin, sáhtášii buorre ovttasbargu váhnemiid ja biebmováhnemiid gaskka leat mielde nanneme máná vejolašvuoda oahppat giela ja kultuvrra. Mii ávžžuhit maiddá geahčadit lagabui dieđuid ja vugiid maid leat ovddidan eará báikkiin máilmmis gos álgoálbmogat orrot, nu go earret eará prošeavtta «Inclusive foster care» Kanadas (Oliver, 2020).

Mii ávžžuhit Bufdir ovddidit ja implementeret vugiid ja reaidduid ovttasbargui sámii mánáid, geat orrot biebmoruovttuin, váhnemiid ja biebmováhnemiid gaskka.

Sámi biebmoruovttuid rekrutteren – ovddasvástáduš natióála dásis

Orru leamen nu ahte leat iešguđetlágan sivat dasa go lea váttis rekrutteret sámi biebmoruovttuid. Mii diehtit ahte luohttamuš almmolaš vuogádačkii oppalaččat ja mánáidsuodjalussii erenoamážit, lea oalle vuollin sámi birrasiin. Mii ávžžuhit geahčadit biebmoruovttuid rekrutterema vugiid ja rutiinnaid. Sáhtta go daid oppalaččat dahkat eambo kultursensitiivan ja heivehit erenoamážit sámi dilálašvuodaide? Das sáhtta ovdamearkka dihte geahččat makkár vuordamušat ja árvvut leat dehálaččat, eahpenjuolga ja njuolga, ja mo gulahallá rekrutterenproseassas. Mii oaivvildit ahte oassin dán barggus sáhtta mánáidsuodjalussii leat ávkkálaš dohkkehit iežas rolla historjjálaš perspektiivvas, ja ahte sii leat dihtomielalaččat dasa mo dat sáhtta váikkuhit sámi álbmogii ain odne. Dasa lassin sáhtta leat jierpmálaš geahčadit biebmoruovttuid buhtadusortnegiid ja árvvoštallat sáhtášii go daid nannen váikkuhit positiivalaččat sámi biebmoruovttuid rekrutteremii.

Sámi mánáid sierra vuoigatvuodaide dihte mii ávžžuhit Buđdir váldit natióála ovddasvástádusa biebmoruovttuid rekrutteremis sámi birrasiin, nu ahte dát ii leat dušše ovttaskas suohkana duohken.

58

Dárbbasuvvo bajilgovva sámi biebmoruovttuin

Dán barggus leat oahppan ahte ii oktage rievtti mielde dieđe gallis otnás biebmoruovttuin livčče defineren iežaset sámi biebmoruovttuin. Dás váilu min oaivila mielde bajilgovva. Nugo mii oaidnit, de livččii ovdamunni jus livččii natióála bajilgovva, nu ahte sáhtášii ordnet sámi mánáide sámi biebmoruovttu, go dat gávdno. Dán sáhtášii ovdamearkka dihte čoavdit nu ahte biebmoruovttu ieš vástidivččii gažaldagaide main sáhtášedje válljet háliidit go defineret iežaset sámi ruovttuin dahje dovdet go iežaset erenoamáš gelbbolažžan dán suorggis man geažil háliidivčče váldit vuostá sámi máná.

Mánáidsuodjalus lea dál dihtomielalaš daidda ovdamuniide mat sáhttet leat mánáid go gávdná biebmoruovttu mánáid bearrašis ja fierpmádagas. Mánáide, geain lea unnitlogugielalaš ja -kultuvrralaš duogáš, sáhtta dát leat erenoamáš dehálaš, go sáhtta leat stuorat vejolašvuotta ahte dakkár bearraš vuhtii váldá mánáid giela ja kultuvrra go mánáid šaddá fárret. Dát sáhtta maid guoskat sámi mánáide. Dán oktavuodas áigut mii deattuhit ahte

mánáidsuodjalus ii galgga atnit diehttelassan ahte sámi mánáid vuoigatvuodat giellaoahpahussii ja kultuvrii váldojuvvojit vuhtii go biddjojuvvojit sámi biebmoruovttu. Biebmoruovttus eai soaitte hupmat sámegeiela, eaige sii soaitte dovdat dán vuoigatvuoda ja dan mearkkašumi, dahje sii soitet boahit eará sámi birrasis gos leat eará árbevierut ja gielat go dan birrasis gos mánáid lea eret. Mánáidsuodjalus ferte dan dihte leat dihtomielalaš sámi álbmoga mánggabealatvuoda hárrái, ja sii fertejit sihkkarastit mánáid erenoamáš sámi vuoigatvuodaide maid dalle go sirdojuvvo sámi bearrašii.

Mii ávžžuhit Buđdir ráhkadit natióála bajilgovva dain biebmoruovttuin mat iežaset mielas leat erenoamáš heivvolaččat váldit vuostá sámi máná.

Fierpmádat ja deaivvadanbáikkid

Mánáidsuodjalusa bargit

Mánáidsuodjalus lea fágasuorgi mii sihke veahkeha ja bágge geavahedjjiid. Mánáidsuodjalusbargu mánáiguin biebmoruovttuin lea erenoamáš váttis ja gáibida viiddis gelbbolašvuoda ja hárbáneami mánáidsuodjalusbargiin. Dán prošeavttas leat deaivvadan mánáidsuodjalusbirrasiguin mat leat árvvus atnán ja oaidnán man mávssolaš lea deaivvadit bálvalusaid rastá ja lonohallat máhtu ja vásáhusaid, ja juogadit ođđa jurdagiid gaskaneaset biebmoruovttu barggu oktavuodas sámi mánáiguin. Mii leat oaidnán ahte lea stuora beroštupmi ja dárbu dán lágan deaivvadanbáikkiide.

Mánáidsuodjalus bargit leat ámmátjoavku mii bargá garra deattu vuolde áiggi ja resurssaid dáfus. Čorget saji, ja prioriteret dákkár bargguid sáhtta leat hástaleaddjin. Dan mii leat oaidnán ja vásihan dán prošeavttas. Danne mii ávžžuhit ahte ovddasvástádus dákkár deaivadanbáikkiid organiseremis ja ruhtadeamis biddjojuvvo suohkanlaš mánáidsuodjalusbálvalusaid olggobeallái.

Aiddo dan geažil go biebmoruovttobargu fágalaččat lea erenoamáš váttes bargu, de min mielas lea erenoamáš dehálaš ahte ásahuvvojit fágalaš fierpmádagat mat deaivvadit jeavddalaččat, ja gos sámi áššit biebmoruovttubarggus leat guovddázis.

Mii ávžžuhit Bufdir lágidity jahkásaš čoagganemiid mánáidsuodjalusbálvalusa bargiide miehtá riikka, dainna áigumušain ahte lonohallat vásáhusaid ja hukset gelbbolašvuoda barggu birra sámi mánáiguin biebmoruovttuin.

Mánát geain lea sámi duogáš biebmoruovttuin

Mánáide gávdnojit buorit báikkálaš deaivvadeamit ja čoagganeamit main lea fokus sámi kultuvrii. Earret eará lea Norgga Biebmoruovttuidearvvi Finnmárkku ossodat bargan dainna. Mii oaidnit ahte dárbbasuvvo nationála fálaldat mii sáhtta čohkket mánáid, geat orrot biebmoruovttuin miehtá riikka, čoagganemiide ja doaimmaide gos oahpašedje ja vásihivčče iešguđet osiid sámi kultuvrras.

Mii ávžžuhit Bufdir lágidity jahkásaš čoagganemiid sámi mánáide geat ássat biebmoruovttuin miehtá riikka. Čoagganemiin galgá sámi kultuvra ja giella leat guovddázis, ja čoagganeamit galget lágidityvot iešguđet sámi guovlluin. Čoagganeamit sáhttet leat geasseleairrat, dálveluopmoleairrat ja sullasaččat. Čoagganemiid ulbmil lea addit buriid vásáhusaid mat leat čadnon sámi gillii ja kultuvrii.

Sámi mánáid biebmováhnemat

Váilu nationála fálaldat biebmováhnemiidda geat dárbbasit veahki máná sámi giela ja kultuvrra beaivválaš áimmahuššamii. Mii oaivvildit ahte biebmoruovttuide lea stuora ávkin deaivvadit earáiguin geain leat sámi mánát iežaset luhtte, seammás go sii ohppet eanet máná giela ja kultuvrra birra.

Mii ávžžuhit Bufdir lágidity ja ruhtadit sámi mánáid biebmováhnemiidda jahkásaš, nationála čoagganemiid maid ulbmil lea váikkuhit oahppamii, fierpmádathuksemii ja máhtolašvuoda ja vásáhusaid lonohallamii. Čoagganemiin lea fokus sámi kultuvrii ja gillii, ja lágidityvvojit iešguđet sámi guovlluin.

Gáldut

Bunkholdt, V., & Kvaran, I. (2018). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal.

Boine, E. M. (1998). Den kulturelle kontekstens betydning i sosialt arbeid i Sápmi. – H. Eidheim & V. Stordahl (doaimm.), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (63–82). Kárášjohka: Davvi Girji.

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna. (2023). = Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot same, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget. Dokument 19.
<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets-og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets-og-forsoningskommisjonen.pdf>

Gonagasviessu. (1997). = Kongehuset. (1997, 7. oktober). *Sametinget 1997 Åpningstale*.
[Sametinget 1997: Åpningstale - Det norske kongehus \(kongehuset.no\)](https://www.kongehuset.no/sametinget-1997-apingstale-det-norske-kongehus)

Jávo, C., Alapack, R., Heyerdahl, S. & Rønning, J. A. (2003). Parental Values and Ethnic Identity in Indigenous Sami Families: A Qualitative Study. – *Family Process* 42 (1), 151–164.

Jávo, C. (2015). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kemi, R. R. (1998). Om å være profesjonell i lokalsamfunn. – H. Eidheim & V. Stordahl (doaimm.), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (107–125). Kárášjohka: Davvi Girji.

Lovdata. (2023). = Lovdata. (2023, 26. mai). Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven. [Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven - Lovdata](https://www.lovdata.no/lov/2023-06-16-42)

Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta. (2023a). = Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). Samisk kultur, historie og befolkning. NASAK.
<https://www.bufdir.no/nasak/samisk-kultur-historie-ovg-befolkning/>

Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta. (2023b). = Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (2). Same og barneoppdragelse. NASAK.
<https://www.bufdir.no/nasak/samer-og-barneoppdragelse/>

Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta. (2023c). = Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (3). Et språk av handlinger – forskjellen på samisk og norsk kommunikasjon. NASAK.
<https://www.bufdir.no/nasak/aktuelt/forskjellen-samisk-og-norsk-kommunikasjon/>

Mánáidkonvenšuvdna. (1989). = Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta. (2016). ON' konvenšuvdna máná vuogatuodaidd birra.
https://www.regjeringen.no/contentassets/ee6e51e5dd154da186dc86511e970f03/q-0648-samisk_web.pdf

Mánáidsuodjalusláhka. (2023). = Barnevernsloven. (2023). Lov om barnevern (LOV 2023-06-16-42). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97>

Meld. St. 13. (2022–2023). Samisk språk, kultur og samfunnsliv — *Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20222023/id2967904/>

Menon Economics. (2022). *Evaluering av barnevernsreformen, oppstartsmåling i 2022, rett etter at reformen trådte i kraft* (MENON-PUBLIKASJON NR. 169/2022). Menon Economics.
[2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf \(menon.no\)](https://www.menon.no/2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf)

NASÁG. (2023). = NASAK. (2023). NASAK familiekart.
<https://nasakfamiliekart.no/>

Nergård, V. (2011). Fler-foreldre-systemet i samisk barneoppdragelse. – *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 95 (1), 30–42.

Norgga olmmošvuoigatvuohtaásahus. (2022). = Norges institusjon for menneskerettigheter. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*.

NOU 2023: 7. (2023). *Trygg barndom, sikker fremtid— Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet*. [NOU 2023: 7 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Oliver, C. (2020). Inclusive foster care: How foster parents support cultural and relational connections for Indigenous children. – *Child and Family Social Work* 25 (3).

Proba samfunnsanalyse. (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. Rapport 2017 (3). Proba samfunnsanalyse. [barn_med_minoritetsbakgrunn_i_fosterhjem.pdf \(proba.no\)](https://www.proba.no/barn-med-minoritetsbakgrunn-i-fosterhjem.pdf)

Qureshi, N. A. (2009). Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse. – K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa & H. Vike (doaimm.), *Over profesjonelle barrierer – Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge* (206–230). Oslo: Gyldendal akademisk.

Råddehus. (2023). = Regjeringen. (2023). Hva er urfolk? <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/hvem-er-urfolk/id451320/>

Saus, M. (1998). Kontekstuelt barnevern. – H. Eidheim og V. Stordahl (doaimm.), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (126–145). Kárášjohka: Davvi Girji.

Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L. & Thode, S. K. (2018). *Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. (Rapport 2 2018). RKB Nord – UiT.

Sámediggi. (2023). = Sametinget. (2023, 1. juni). *Sametingets valgmanntall 1989-2023*. <https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2023/>

Sámi ofelaččat. (2023). = Samiske veivisere. (2023, 18. desember). *Samene i Norge – 40 000 i 40 år?* <https://samiskeveivisere.no/article/samene-i-norge-40-000-i-40-ar/>

Van der Weele, J. (2019). *Kulturell støtteplan*. <https://static1.squarespace.com/static/5f3a6224e8f50270c65c63f4/t/5f5cf35388ce6e3f575b6280/1599927123971/Kulturell+st%C3%B8tteplan.pdf>

Van der Weele, J. & Fiencko, E. M. (2020). Kulturelle fallgruver i vurderinger av foreldrenes omsorgsevne. – *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* 18 (2), 126–147.

Vuoddoláhka. (1814). = Råddehus.no. (2018). *Vuoddolága paragrafa 108*. Gielda- ja guovlodepartemeanta. <https://www.regjeringen.no/se/Fattat/algoalbmogat-ja-unnitlogut/samepolitihkka/midtpalte/vuolaga-110a-paragrafa/id456379/>

1. Váarome	63
2. Muvhth baakoeh prosjekten ávtehkijstie	64
3. Gæjhtoe	65
4. Iktedimmie	66
5. Konteekste	69
Saemiej reaktavaarjelimmie	69
Saemien árrøjh	71
Heannadimmieh prosjekteboelhken	73
Tjielkestimmie daajehtsisstie: Kultuvresensitijve maahtoe	75
6. Goerehtalleme jìh reebleme daajroste	76
Daajroe mij saemien maanaj bijre foestehiejmesne gáávnesse	76
Referaansedáehkie	77
Barkoetjáanghkoeh	78
Soptsestalleh jìh tjáanghkoeh	79
Maanah, eejhtegh jìh foesteejhtegh	80
7. Prosjekten gaavnoeh jìh juvnehtimmieh	84
«Politics of distraction»	84
Gie edtja defneeredh mejtie maana lea saemie?	84
Dirrege systematihkeles maanavaarjelimmiebarkose	85
Vuarjasjimmieh jìh sjæjsjalimmieh maanavaarjelimmie- jìh healsoemoenehtsisnie	86
Daerpies vielie dotkeminie jìh faagelidteratuvrine	86
Laavenjostoe jìh leajhtadimmie tjuara gáabpegen haaran juhtedh	87
Maahtoelutnjemem lissiehtidh	88
Saemien maanaj buaratjommese - harmoniseereden perspektijven vöoste barkedh	89
Laavenjostoe foesteejhtegi jìh eejhtegi gaskem	90
Dáárrehtimmie saemien foestehiejmijste - dïedte nasjonaale daltesisnie	90
Bijjeguvvie daerpies saemien foestehiejmi bijjeli	91
Viermieh jìh gaavnedimmiesijjeh	91
Referaansh	93

1. Váarome

Ruffien 2022 Norsk Fosterhjemsforening j̄ih Saemiedigkie latjkoen bijre seamadi evtiedimmien bijre foestehiejmehokseste saemien maanide j̄ih noeride laavenjostedh. Dan sj̄iekenisnie Norsk Fosterhjemsforening, d̄aarjohne Maana-, noere- j̄ih fuelhkiedirektoraateste (Bufdir), daam prosjektem tj̄irrehtamme. Aajkoe lea goerkesem reebledh dan bijre mij eevtjie j̄ih mij h̄ōoptie saemien maanah foestehiejmesne sijjen reaktah áadtjoehtj̄áadtjoehtimmien j̄ih evtiedimmien bijre saemien ḡieleste j̄ih kultuvreste. Prosjekte aajkojne átneme statusem reebledh guktie tsiehkie lea daan biejjien soptsestallemi tj̄irrh guejmiejgumie mej bijre lea, daate s̄æjhta jiehtedh saemien maanah foestehiejmesne, eejhtegh, foesteeejhtegh j̄ih barkijh maanavaarjelimmesne.

Siebr̄ie Norsk Fosterhjemsforening ulmine átna eadtjohke reessehtæjjine árrodh juktie kvaliteetem gaajhkine njeiptjine foestehiejmehoksen sisnjelen lutnjedh. Siebr̄ie abpe laantem feerhmie j̄ih lea j̄ijjtjeraarehke utnije- j̄ih iedteladtjeorganisasjovne politihkeles krir̄iej j̄ih jaahkoeseabradahki muhteste. Norsk Fosterhjemsforening lea Anna Carlstr̄ömem leejjeme Atlas Kompetanseste daam prosjektem stuvredh.

Atlas Kompetanse lea j̄ijjtjevyljehke sielte mij barkeminie álkoestimmien h̄ōoptedh maanaj̄ih noeri gaskem. Dej lea bijjemes maahtoe sosijaalefaageles, kultuvresensitijve barkoen sisnjelen maanajgumie j̄ih fuelhkiejgumie unnebeláhkoeaadtojne. Dah gaskem jeatjah viehkieráajvarimmieh deallahtieh tj̄ielten maanavaarjelimmie- j̄ih baataræjjadienesj̄idie.

Carlstr̄ömen lea maanavaarjelimmiefaageles d̄áájrehtimmie. Dihte maanavaarjelimmiesuerkiem j̄ih foestehiejmehoksem veele damta j̄ih vijries maahtoem átna siejhme emaanavaarjelimmiefaagelesbarkoen sisnjelen etnihkeles unnebeláhkoejgumie. Prosjekten ávtehe lea generaaletj̄aeliej̄inie Norsk Fosterhjemsforeningesne laavenjosteme, Tone Granaas, gie vihkele d̄áarjoehtæjjine orreme prosjektesne.

2. Muvhth baakoeh prosjekten ávtehkijstie

Prosjekten ávtelen mov lij siejhme daajroe don saemien bijre. Ij leah mov naan saemien maadtoe. Prosjekteboelhken tjirrh leam vihties tsiehkiam átneme guktie mov persovneles jih faageles dáájrrehtimmie maehtieh heaptojne jih faamojne árrodh prosjektesne. Doh vihkielommes dirregh mejtie leam meatan átneme barkoen tjirrh leah mov kultuvresensitivje maahtoe, jih dam joekoen áajvoeh dáarjoem jih maahtoem mejtie leam referaansedáehkesne átneme.

Prosjekteboelhken leam áejviebarkoesijjiem Oslosne átneme. Lissine leam guessine orreme Karasjohkesne, Porsangerisnie jih Romsesne. Manne daajroem reebleme daaroedehtemen bijre jih Saetniesvoete- jih liktemekommissjovnen barkoen bijre. Manne saemien gieline, lidteratuvrine, musihkine, kultuvrine jih vætnojne áahpenamme. Barkoen tjirrh leam gellie almetjh vihkeles daajrojne jih nuhteligs lahtesigujmie jih ussjedadtemigujmie gaavnedamme mejtie dah leah mannine juakeme hijven soptsestallemi tjirrh. Manne daajroem reebleme siejhme saemien gyhtjelassi bijre jih joekoen saemien maanavaarjelimmiebarkoen bijre. Manne leam noerekultuvrine jih saemien gâetine Oslosne áahpenamme, digkiedimmieh jih teemah saemien gyhtjelassi bijre goltelamme, jih konsertine, háaloeminie jih gærjabæjhkoehtimmie orreme. Gaajhke daan mænngan, manne giengelábpoe goerkesem jih seahkarimmiem don gellielaaketje jih vijries riektesguvvien ávteste reebleme mij saemien árroji luvnie gáávnese daan biejjien.

Váajnoes sjidteme prosjekte lea aalkovinie sjidteme misse akt sagke stuerebe. Mov háhkoe lea reektehtse edtja iedtjem gáaskodh daam suerkiem guhkiebasse evtiedidh, jih viehkine árrodh guktie jienebh itjmiesvoetem jih vihkelesvoetem guarkoeh reaktide gorredidh dejtie maanide saemien maadtojne mah foestehiejesne árroeh. Manne aaj gegkestem prosjekte maahta onne nossemespielebæhtine árrodh dennie stuerebe barkosne likteminie jih orresistie tseegkeminie leajhtadimmeste byögkeles viehkieabparaaten jih saemien árroji gaskem. Gellie nossemespielebæhtah mah tjuerieh biejesovvedh tjiijen ávtese. Gaajhkesch mijjeh diedtem utnebe daate dorjesávva.

Jijijnh gæjhtoeh leajhtadimmien ávteste.

Anna Carlström
Atlas Kompetanse

Oslo, goevte, 2024

3. Gæjhtoe

Sijhtem mov vaajmoste gijhtedh gaajhkesh dovnesh mah Leah prosjektesne viehkiehtamme. Dej daajroe jih iedtje Leah joekoen vihkele orreme, jih fiereguhte dijjeeste Leah joekoen vihkele orreme barkose. Mijjiej minngebe geajnoekroessesne gaavnesjibie.

Jijnjh gæjhtoeh prosjekten referaansedåahkan joekoen hijven laavenjostoen åvteste. Dej maahtoe jih dâarjoe Leah joekoen stoerre aarvoem åtneme. Gæjhtoe Norsk Fosterhjemsforening jih Norsk Fosterhjemsforening goevtese Finnmarhke, NASAK (Nasjonaale maahtoejarnge), Saemiedigkie, maanavaarjelimmiedienesje Unjårga/Deatnun tjielte, maanavaarjelimmiedienesje Guovdageaidnun tjielte jih maanavaarjelimmiedienesje Karasjohken tjielte.

Jijnjh gæjhtoeh Saemiedægkan mij Leah viehkiehtamme saemien maanaj reaktah maanavaarjelimmiesne biejjieöörnegasse biejedh. Gæjhtoe gaajhken faageles jih politihkeles iedtjen åvteste teeman åvteste, jih abpe dâarjoen åvteste prosjektesne.

Jijnjh gæjhtoeh NASAK:ese mij gaajhkesåarhts vukiejgumie Leah viehkiehtamme prosjektesne, uvtemes nænnoes daajrojne, men aaj tjirrehtimmine barkoetjåanghkojste, nedtebahtseminie, jih ij goh unnemes lahtesigumie reektehtsasse.

Jijnjh gæjhtoeh barkijidie tjielten maanavaarjelimmiedienesjinie gieh eadtjohke orreme prosjektesne joekehtslaakan. Dijjiej fuehpies aarkebiejjesne tjåadtjode jih tjoerede jijnjem krööhkestidh jih jijnjh daerpiesvoeth gorredidh, men dijjiej lidie asteme dijjen dâåjrehtimmijste juekedh jih meatan årrodh nuhteligs barkoetjåanghkojne don guhkiebasse barkoen gaavhtan. Stoerre aavoe dijjen tjielke iedtjem vuejnedh daam suerkiem evtiedidh.

Jijnjh gæjhtoeh Tonese Norsk Fosterhjemsforeningesne gie skraejriem veelti prosjektese. Datne joekoen åajvoeh inspiratovrine jih dâarjoehtæjjine orreme abpe barkoen tjirrh.

Jijnjh gæjhtoeh hijven barkoevoelpide Atlas Kompetansesne gieh viehkiehtamme daajrojne, lahtesigumie jih ussjedadtemigumie abpe prosjekteboelhken tjirrh.

Minngemes, men ij unnemes, jijnjh gæjhtoeh Bufdirese, mij jaahkoem utni prosjektese jih beetnehvierhtieh tjirrehtæmman dâarjoeji.

4. Iktedimmie

Prosjekten ulmie lea orreme daajrojne jih goerkesinie viehkiehtidh dan bijre mij hööptie jih mij eevtjie saemien maanaj reaktah gorresuvvieh gosse foestehiejmesne årroeh.

Reektehtse tjoevkesem beaja daajroevåaroemasse jih daajroevaanose mah daennie suerkesne fååtesieh daan biejjien. Barkoen tjirrh tjielkelaakan vååjnesasse båtame faatoes daajroen jih saht man daajroen gaavhtan, jih vihties dirregi gaavhtan maanavaarjelæmman jih foestehiejmese, heerredieh maanah saemien maadtojne mah foestehiejmesne årroeh, sijden reaktah åadtjoeh. Daejnie våaroeminie mijjeh mielebe akte stoerre vaahra ihke maanah saemien maadtojne gieh foestehiejmesne årroeminie daan biejjien, miedtelimmiem sijden aalkoeåålmegereaktijste dååjroeh.

Dagke daate daajroevaanoe faagesuerkesne jih byögkeles åejvieladtji luvnie såemiesmearan lea konsekvensen daaroedehtiemistie. Mijjen vuarjasjimmien mietie dellie saht guktie daerpies stuerebe barkoem darjodh guktie siejhme seabradahke, jih joekoen maanavaarjelimmiedienesjisnie jih foestehiejmehoksesne, vielie daajroem åådtje, juktie maehdedh gorredimmiem daejstie reaktijste hoksedh. Mijjen vuarjasjimmien mietie byöroe aaj tijeem jih vierhtieh læjkodh juktie tjielke vuekieh jih dirregh daan bealan foestehiejmebarkoste evtiedidh. Dellie maehetebe vielie öörneldihkie jih vaenebe saht-laakan gorredæmman reaktijste geatskanidh dejtie maanide saemien maadtojne gieh foestehiejmesne årroeh.

Daan våaromen mietie reektehtse gellie tjielke juvnehtimmieh ráajvarimmide åehpiedahta.

Juvnehtimmieh

1. Bufdir jih Maana- jih fuelhkiedepartemeente (MFD) tjuerieh vâarkehke ârrodh, syjhtedassh jih heartoeh utnedh. Dah tjuerieh guhkiebasse vuejnedh goh râajvarimmieh mah leah ajve symbolve, jih tsâatskelesvoetem stuvredh riektes sjæjsjalimmiej jih dahkoesoejkesji vööste mah maehetieh praktikheles barkoem reaktagorredimmie dâarjoehtidh saemien maanide foestehiejesne.
2. Bufdir tjuara diedtem âadtjodh ihke goerehtallemedirreggh evtiesuvvieh gielese/ religijovnese/ kultuvrese mah viehkine sjidtieh ihke maanavaarjelimmie maahta daajroem âadtjodh mah maaanah mah reaktah utnieh dan âvteste aalkoeââlmegasse govlehtuvvieh. Tjuara dirregem dej systeemi sijse sjiehtesjidh mejtie maanavaarjelimmie sov biejjieladtje barkosne nuhtjie.
3. Bufdir tjuara dirreggh sjiehtesjidh systematihkeles barkose saemien maanaj sjiere reaktajgumie abpe maanavaarjelimmieaamhtesen tjïrrh, maanavaarjelimmien aamhtesereeremesysteemesne.
4. Maanavaarjelimmie- jih healsoemoenehtse byöroe rutijnh sjiehtesjidh juktie systematihkeles vuarjasjidh mejtie maanan leah reaktah mah leah viedteldihkie gielese/religijovnese/kultuvrese, jih eventuelle vihtiestidh guktie edtja dejtie reaktide gorredidh, sjæjsjalimmesne hoksesertemen bijre.
5. Bufdir jih MFD byöroeh dotkemem dâarjoehtidh mij evtete jih giengelâbpoe daajroem saemien maanaj bijre foestehiejesne vada.
6. Bufdir jih MFD byöroeh bijjemes dahkoesoejkesjem darjodh guktie maanavaarjelimmie edtja leajhtadimmie sinsetnan lissiehtidh saemien ââlmegen jih maanavaarjelimmien gaskem.
7. MFD jih Bufdir byöroeh maahtoelutnjemerâajvarimmieh tseegkedh saemien reaktaj bijre teorijesne jih praksisesne maanavaarjelimmedienesjidie, foestehiejmide jih universiteete- jih jilleskuvledaltesisnie. Staate byöroe râajvarimmide finansieeredh.
8. Bufdir byöroe barkoedâehkiem tseegkedh harmoniseereden perspektijven âvteste mij saemien maanaj aalkoeââlmegereaktah ektete dej reaktine jearsoesvoetese jih vaarjelæmman.
9. Diedte foestehiejmh saemien byjresijstie reebledh byöroe nasjonaale daltesisnie ârrodh, Bufdiren luvnie.
10. Bufdir byöroe nasjoanale bijjieguvviem foestehiejmi bijjeli evtetidh mah jïjtjemse utnieh goh hijven sjiehteles saemien maanam dâastoehidh.
11. Bufdir byöroe vukieh jih dirreggh laavenjostose evtiedidh jih sjiehtesjidh gaskem eejhtegh jih saemien foestehiejmeeejhtegh.
12. Bufdir byöroe fierhtenjaapetje gaavnedimmide sjiehteladtedh barkijidie maanavaarjelimmedienesjinie bijre jarkan laantesne, dejnie ulmine dââjrehtimmieh juekedh jih daajroem bigkedh barkoen bijre saemien maanajgumie foesteshiejesne.
13. Bufdir byöroe fierhtenjaapetje, nasjonaale gaavnedimmide sjiehteladtedh saemien maanide mah foestehiejesne ârroeh, dejnie aajkojne positijve dââjresh jih dââjrehtimmieh vedtedh saemien gieline jih kultuvrine.
14. Bufdir byöroe fierhtenjaapetje, nasjonaale gaavnedimmide sjiehteladtedh saemien maanaj foesteejhtegidie, dejnie aajkojne lieremem vedtedh, viermieh bigkedh jih daajroem jih dââjrehtimmieh juekedh.

5. Konteekste

Saemiej reaktavaarjelimmie

Juktie maehdedh saemien maanaj reaktavaarjelimmie guarkedh, mah leah foestehiejesne, sijhtebe bijjemes guvviem sjyöhtehke nasjonaale jñh gaskenasjonaale laakijste äehpiedehtedh.

Saemieh leah aalkoeäälmegge. Gosse gånka rñhpestimmesne gåalmede Saemiedigkesne håaloeji 1997, dellie doh doh äehpies baakoeh jeehti «Nöörjen staate lea tseegkesovveme göökte åålmegi dajvesne – daaroeh jñh saemieh (Gånkagåetie, 1997). Ij leah naan gaskenasjonaale jååhkesjamme ektie definisjovne daajehtsistie aalkoeäälmegge. Men siejhme væhta lea daate lea åålmegge mij lea dajvesne orreme åvtelen staaten raasth vihtiestamme sjïdtin. Aalkoeåålmegh leah daamtaj unnebelåhkoe dennie laantesne gusnie årroeminie. Aalkoeåålmegh aaj daamtajommes kultuvrem utnieh mij eatnemevierhtieh våaroeminie åtna, jñh daamtaj gïelem jñh kultuvrem utnieh mah dejstie jïjtjereeriie årroeijistie joekehtedtieh. Daej damtsvæhtaj mietie ij leah naan juerie saemieh Nöörjesne statusem aalkoeåålmeginie utnieh (Reerenasse, 2003).

Laakh Nöörjesne

Nöörjesne lea saemiej reaktah Maadthlaaken § 108 vihtiestamme:

«Staaen åejvieladtj dïedtem utnieh sjïhteladtedh ihke saemien åålmegge, goh aalkoeåålmegge, maahta sov gïelem, sov kultuvrem jñh sov seabradahkejieledem gorredidh jñh evtiedidh» (Maadthlaake, 1814, § 108).

Baakoeh paragraafesne jorkesi suehpeden 2023 baakoyste «saemien åålmegedåehkie» baakojde «saemien åålmegge, goh aalkoeåålmegge» (Lovdata, 2023).

Juridihken mietie saemien maanah leah sjïere tsiehesne Nöörjesne. Dej leah reaktah dan åvteste aalkoeåålmegasse govlehtuevieh, men aaj dan åvteste leah maanah. Nöörje ILO-konvensjovnem 169 aalkoeåålmegi jñh krirrieåålmegi bijre jïjtjeraarehke staatine ratifiseeri 1990. Jaepien don mænngan maanakonvensjovnem laaki sijse sjïehtesji.

Maanakonvensjovnen artihkele 30 vihteste aalkoeåålmegemaanah eah edtjeh reaktam kultuvrese, gïelese jñh religijovnese nyöjhkesovvedh.

Artihkele 30 Maanakonvensjovnesne

Staatine gusnie etnihkeles, religijööse jallh gïeleldh unnebelåhkoe jallh almetjñh mah dagkeres unnebelåhkose jallh aalkoeåålmegasse govlehtuevieh, akte maana mij dagkeres unnebelåhkose jallh aalkoeåålmegasse govlehtuava, ij edtjeh reaktese nyöjhkesovvedh, jeatjah lihtsegigujmie sov dåehkeste, sov kultuvrine jïeledh, sov religijovnem utnedh jñh nuhtjedh jallh jïjtse gïelem nuhtjedh. (Maanakonvensjovne, 1989, art. 30)

Maanakonvensjovnen artihkele 3 vihteste edtja iktesth maanan bööremassem krööhkestidh gaajhkine dahkojne maanaj bijre.

Artihkele 3 maanakonvensjovnesne

1. Gaajhkine dahkojne mah leah maanaj bijre, mejtie dah byögkeles jallh privaate tryjjesvoeteorganisasjovnijste, rïektijste, reereles åejvieladtjijste jallh laakevedtjije orgaanijste dorjesuvvieh, edtja maanan buaratjomesem joekoenlaakan krööhkestidh.

2. Guejmieh dïedtem vaeltieh hoksedh maana dam vaarjelimmie jñh hoksem åådtje mij lea daerpies maanan tråjjen gaavhtan, viehkine krööhkestidh maanan eejhtegi, åeliealmetji jallh jeatjah aktegsalmetji reaktah jñh åeliedimmieh, mah dam juridihkeles dïedtem maanan åvteste utnieh, jñh edtjeh gaajkhk sjïehteles, laaken mietie jñh reereles råajvarimmieh vaeltedh daan åssjelasse.

3. Guejmieh edtjeh hoksedh doh institusjovnh jñh dïenesjh mah dïedtem utnieh maanan hoksen jallh vaarjelimmie åvteste, doh standardh fulkieh mejtie maehteles åejvieladtj leah vihtiestamme, joekoen gosse jearsoesvoetem, healsoem, barkiji lånkoem jñh kvalifikasjovnh jñh aaj maehteles vaaksjomem krööhkeste. (Barnekonvensjonen, 1989, art. 3) (Maanakonvensjovne, 1989, art. 3)

Maanakonvensjovnen artihkele 20 vihteste edtja etnisiteetem, gïelem, religijovnem jñh kultuvrem krööhkestidh gosse maanah hïejmen ålkolen biejesuvvieh.

Artihkele 20 maanakonvensjovnesne

1. Maana gie annjebodts jallh ihkuve lea báarhte vaaltasovveme sov fuelhkiebyjresistie, jallh jijtse iedtjen mietie ij maehetieh jáerhkedh árrोध dagkeres byjresisnie, edtjeh reaktam sjiere vaarjelæmman utnedh jih viehkiem áadtjodh staateste.

2. Nasjonaale laaki mietie guejmieh edtjeh alternatiive hoksem dagkeres maanan ávteste.

3. Dagkeres hokse maahta v.g. árrोध foestehiejmese biejesovvedh, Kafala islaamen laaken mietie, adopsjovne jallh, jis daerpies, institusjovnesse biejesovvedh mij sjeahta maanese hoksem vedtedh. Gosse vuekieh vuarjesjeminie, edtja sjehteleslaakan sjaavnjoem kontinuiteeten bijre maanan bijjiedimmesne krööhkestidh jih maanaj etnihkeles, religijööse, kulturelle jih gieledh maadose. (Maanakonvensjovne, 1989, art. 20)

Tsiengelen 1.b. 2023 orre maanavaarjelimmie faamoem áadtjoeji. Laaken § 1-8 tjíelkestahta maanavaarjelmien diedtem maanan etnihkeles, kulturelle, gieledh jih religijööse maadtoem gorredidh.

Maanavaarjelimmie edtja sov barkosne maanan etnihkeles, kulturelle, gieledh jih religijööse maadtoem krööhkestidh gaajhkine bieline aamhtesistie. Edtja saemien maanaj sjiere reaktah gorredidh. (Maanavaarjelimmielaake, 2023, § 1-8)

Menon Economicsen analyse saemien maanaj reaktajearsoesvoeteste maanavaarjelimmesne

Menon Economics voestes vuarjasjimmiem maanavaarjelimmierreformeste deelli tsiengelen 2023. Kapihtele 18 reektehtsisnie lea maanaj jih eejhtegi reaktajearsoesvoeten bijre maanavaarjelimmesne. Dah tjaelieh reaktajearsoesvoete lea daajehtse maam lea geerve defineeredh, men mij jarngesne átna árrोध edtjeh vaarjelimmiem áadtjodh daaresjimmiem jih persovneles lastoej vööste áejvieladtijiste (Menon Economics, 2022, s. 261). Kapihtelisnie dah gaskem jeatjah vuartasjeh guktie saemien maanaj sjiere reaktah gielen jih kultuvren bijre, gorresuvvieh maanavaarjelimmiebarkosne. Dah sijen gaavnoeh daan teeman bijre naemhtie iktedieh:

«Gaskem 7 jih 27 prosent maanavaarjelmien ávtehkijstie, saht man stoerre tjíelte, jiehtieh dej leah rutijnh guktie edtja saemien maanaj gieledh jih kulturelle reaktah gorredidh. Jeenjemes maanavaarjelimmieávttekh dejnie stoerre tjíeltine mah jiehtieh dej leah dagkerh rutijnh (27 prosent). Vielie goh bielie maanavaarjelimmieávttehkijstie smaave jih gaskestoerre tjíeltine jiehtieh vuestelen dej eah leah dagkerh rutijnh (51 jih 61 prosent), jih ellen jeenjemes dejstie lea gaskestoerre tjíelth. Ovrehte akte njealjehtse maanavaarjelimmieávttehkijstie

dáájroeh rutijnh, mah edtjeh saemien maanaj jih noeri reaktah (gielen jih kultuvren sisnjeli) maanavaarjelimmesne gorredidh eah leah sjyöhtehe, saht man stoerre tjíelte lea. Maanavaarjelimmieávttekh smaave tjíeltine ánnetji vielie bievnieh dah eah daejrieh mejtie dagkerh rutijnh utnieh (13 prosent).» (Menon Economics, 2022, s. 256)

Dah leah aaj maanavaarjelimmieávttehkidie eevre ryöktesth gihtjeme mejtie buektiehtieh saemien maanaj sjiere reaktah gorredidh gosse maanah hiejmen álkolen biejesuvvieh. Jalhts stoerre láhkoe maanavaarjelimmieávttehkijstie vaestiedin sijjeh eah rutijnh utnieh saemien maanaj sjiere reaktah gorredidh siejhmelaakan, akte stuerebe láhkoe vaestede dah buektiehtieh dej reaktah gorredidh hoksesertiemisnie.

«Mahte akte gáalmehkse, saah man stoerre tjielte lea, jeaha maanavaarjelimmiedienesje buektehte daejtie reaktide gorredidh. Jienebeláhkoe stoerre tjiektine sjehtieh dah buektiehtieh maanaj sjiere reaktah gorredidh (38 prosenth). Læjhkan jienebeláhkoe maanavaarjelimmieávtehkijstie smaave jih gaskestoerre tjiektine mah jiehtieh sijjeh eah daejrieh mejtie maanavaarjelimmiedienesje maahta maanan sjiere saemien reaktah gorredidh (46 jih 59 prosenth). Maanavaarjelimmieávtehki gaskem stoerre tjiektine lea 36 prosenth mah vaestiedieh sijjeh eah daejrieh.» (Menon Economics, 2022, s. 257)

Menon Economics kapihtelem orreje aktine digkiedimmine gaavnostje. Desnie gaskem jeatjah daam tjaelieh:

«Mijjen gaavnoej mietie váájnoe goh tjiektine stööremes potensijaalem utnieh rutijnh bueriedidh mah edtjeh hoksedh saemien maanah sijjen reaktah saemien kultuvrese jih gielese áadtjoeh» (Menon Economics, 2022, s. 262).

Saemien árrøjh

Histovrijes iktedimmie

Saemieh jih daaroeh leah guhkies baeliem ektesne Nöörjesne átneme. Ij naan byögkeles registere saemiej bijjeli gáávnesh. Dannasinie ij daejrieh man gellie saemieh mah Nöörjesne árröeminie (St. Biev. 13 (2022-2023)). Ruffien 2023 23.488 almetjh leah Saemiedigkien veeljemeláhkosne tjaalasovveme (Saemiedigkie, 2023). Jeenjesh amma aerviedieh 40 - 60 000 saemieh Nöörjesne árröeh (Saemien tsieglh, 2023). Saemieh abpe laantesne árröeminie, men aerpievuekien mietie saemieh leah Finnmarhken luvhtie noerhtene orreme Engerdaelien gáajkoe áarjelluvlene jih Trollheimen gáajkoe áarjeljillene. Saemieh aaj Sveerjesne, Soemesne jih Russlaantesne árröeminie. Saemiej aerpievuekien árrömedajve gohtjesávva Saemie/Saemien eatneme. Jaepien 1989 nöörjen Saemiedigkie tseegkesovvi. Saemiedigkie lea nasjonaale, representatijve almetjeveeljeme krirrie saemide Nöörjesne, jih stuvresávva parlamentarihkeles prinsihpi mietie. Saemiedigkie barkeminie saemiej politihkeles sijjiem Nöörjesne nænnoestidh jih ihke saemiej reaktah gorresuvvieh. Saemiej lea jijtse saevege mij byögkeles jááhkesjimmiem Nöörjesne áadtjoej jaepien 2003.

Aerpievuekien mietie luhkieakte saemien gielh. Nöörjesne govhte dejstie soptsese (jallh soptsestamme); áarjelsaemien, bidumsaemien, upmejesaemien, julevsaaemien, skoltesaemien jih noerhtesaemien (Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne, 2023, s. 142). Nöörjesne

golme dejstie saemien gielijste leah byögkeles gielh: áarjelsaemien, julevsaaemien jih noerhtesaemien. Noerhtesaemien lea stööremes saemien giele Nöörjesne jih abpe veartenisnie. Nöörjesne mijjen leah saemien gielereeremedajvh. Dejnien dajvine nöörjen jih saemien gielh mirrestellieh byögkeles ektiedimmine. Daan biejjien daah tjiektine Romsan jih Finnmarhken fylhkine (Karasjohka, Guovdageaidnu, Unjárga, Porsanger, Deatnu, Gáivuotna, Loabák jih Dieiddanuorri), Nordlaanten fylhkesne (Aarborte jih Hábmmer) jih Trööndelagen fylhkesne (Snáase, Raarvihke jih Rosse). Medtie gaskoeh 1800-láhkoe raajan nöörjen áejvieladtji vuajnoe saemide lij áajvahkommes positijve (Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne, 2023, s. 17). Medtie gaskoeh 1800-láhkoe raajeste dihte vihkielommes váarome akten nasjovnese lij ektie gielem jih kultuvrem utnedh. Daagkerh vuajnoeh aaj jijtjemse evtiedin Nöörjesne jih Europesne. Illedahke daestie sjidti áejvieladtjh aktem daaroedehtemopolitihkem evtiedin. Gelliengieleldh árröeh aajhtojne vuajnalgi evtiedimmiem vööste aktede ektie nasjonaale identiteeteste. Daate systematihkeles daaroedehtemeráajvarimmieh luhpiedi, mij aaj saemien gielh feerhmi. Illedahke daestie lea dihte mij gohtjesávva «gieleteehpeme» (Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne, 2023, s. 386-387).

Jaepiej 1860-1883 Stoerredigkie beetnegh dáarjoeji edtja saemien maanah Rossesne biejedh nöörjen foesteejhtegi luvnie, dejnie ulmine ellies kulturelle jih gieledh daaroedehtemen bijre. Dovne skuvle jih gærhkoe aaj eadtjohke aktöörine átnasovvin daaroedehtiemisnie. Dellie eelki dejnie mij gohtjesávva «fysiske antropologije», gusnie gaskem jeatjah saemiej áejjienskuvhrieh jih daektieh möölin, jih vienhtin daan vuekien mietien meehtin maam akt saemiej mentaale jijtsevoeti bijre jiehtedh. 1900-láhkoe aalkoelisnie daaroedehtemem lissiehti, joekoen Finnmarhkesne, gusnie vienhti daaroedehteme lij áeniehkommes báateme. Akte lihtse daaroedehtiemisnie lij internaateskuvlh gusnie nöörjen, saemien jih kveenen maanah pleentien. Sijhtin ellies giehtjedimmiem áadtjodh dovne skuvlegaatoen jih daaroedehtemeprosessen bijre. Jaepien 1940 mahte 50 internaath Finnmarhkesne utni. Internaateskuvlh lij vihkeles bielie skuvlestruktuveste Finnmarhkesne eevre távsenejaepiemálsomen raajan (Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne, 2023, s. 17-19).

Saemien áálmege lea joekehtslaakan gymhpeme jih vuastalimmiem daaroedehtemopolitihken vööste vuesiehtamme. 1900-láhkoe vuastalimmie vielie öörneldihkie sjidti. Ovrehie 1960 daaroedehtemopolitihke lij byjjeslaakan heajhtasovveme, men riektesisnie jáerhkieji eevre gaskoeh 1980-láhkoe raajan. Jaepien 1987 Nöörje

saemielaakem áadtjoeji jñh 1989 Saemiedigkie tseegkesovvi. 2000-låhkoen aalkoelisnie lij daaroedehtemepolitihkem nånhehtamme, men dihte lea itjmies konsekvensh seabradahkesne áádtjeme mejtie daam daalehkh vuejnebe (Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne, 2023, s. 20-23).

Konsekvensh daaroedehtiemistie maanavaarjelimmesne

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne buerkeste dah Leah persovneles soptsesh áádtjeme guktie maanavaarjelimmien ráajvarimmiej gaavhtan saemien maanah ammes sjídtin jñjtsh kultuvrese jñh gíelese. Seamma tñjjen tjaelieh serteme foestehiejmese voengesne sjugniehtovvi sáemies aejkien, jñh dihte meehti viehkiehtidh guktie maana gíelem jñh kultuvrem tñáádtjoehti (Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne, 2023, s. 376). Maanavaarjelimmie ij Leah ryóktesh jñh vihtieslaakan átnasovveme saemien maanah daaroedehtedh, men Leah áajvahkommes maanide nóörjen foestehiejmide jñh institusjovnide biejeje gusnie nóörjen soptsestieh. Daate Leah viehkiehtamme saemien maanah ov-váajnoes darjodh, jñh dan gaavhtan maanavaarjelimmie daaroedehtije orreme (Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne, 2023, s. 23).

Daaroedehteme saemijste Leah itjmies jñh guhkiebasse konsekvensh átneme gelline suerkine. Saemien áarrojh Leah jñjnem gíeleste jñh kulturelle identiteeteste teehpeme, men aaj jñjnem dajvijste jñh vierhtijste. Daaroedehteme aaj stoerre psykologeles konsekvensh átneme. Vihkele jñh sjyóhtehke daajehtsen bijre «kollektivje traavma» daejredh daennie ektiedimmesne. Kollektivje traavma Leah traavma mij Leah stuerebe goh dihte individuelle dáájrehtimmie, men konsekvensem buerkeste gosse stuerebe dáehkie traavmam dáájroe. Dagkeres traavma seabradahken identiteetem, aarvoeh jñh ektie mojhatesh baajnehte. NASAK tjaala gaskenasjonaale dotkeme vuesehte koloniseereme aalkoeáálmegistie maahta kollektivje traavmah vedtedh mah váajnoes sjídtieh gelline boelvine mænngan (Maana-, noere- jñh fuelhkiedirektoaraate, 2023).

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne tjaala dan bijre maam gáhtjoeh «daaroedehtemejaepieh». Dah dam buerkiestieh goh ektie baakoetjerte dejtie psykologeles skaarakonsekvenside mah Leah víedteldihkie histovrijes traavmajgumie daaroedehtiemistie. Maahta skaamoem jñh díedtelgimmiem, mejtie eejhtegh jñh aahkah aajjah dáájrín, eerpedh jñh dan ávteste dejtie meatan guedtedh goh saejrieh dam daalah. Saejrieh maehtieh váájnesasse báetedh goh sisnjelds vigkieh, faatoes leajhtadimmie áejvieladtjide,

domtese faamohtsvoeteste, jñh gaajh stoerre díedtedomtese gíelem, kultuvrem jñh identiteetem gorredidh (Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne, 2023, s. 369).

Kommissjovne tjaala lissiehtamme daajroe Leah daerpies guktie histovrijes jñh kollektivje traavmah annje maehtieh healsoem, jieledetsiehkieh jñh identiteetem baajnehtidh saemien áarroji luvnie (Saetniesvoete- jñh daaroedehtemekommissjovne, 2023, s. 381).

Tñjelke kultuvredaajroe - «Saemie, men ij seamma»

Saemien seabradahke Leah gellielaaketje. Maahta saemien áarrodh gellielaakan. Daate Leah tñjelkestimmie NASAK:en baakoetjerten duekesne «Saemie, men ij seamma». Akte voerkesvoete gellievoeten bijre mij saemien áarroji luvnie gáávnese Leah joekoen vihkele meatan utnedh. Mijjeh stoerre aarvoem vuejnebe daajroe saemien aerpievuekiej jñh kulturelle vuekiej bijre læssene. Jñjnje daehtie daajroste Leah jienebelåhkoen áarroji luvnie gaarvanamme, goh konsekvense daaroedehtiemistie.

Sijhtebe daesnie sáemies kulturelle vuekieh vedtedh guktie Leah dejtie aerpievuekien mietie buerkiestamme, mej bijre maahta sjyóhtehke áarrodh daejredh daennie ektiedimmesne. Seamma tñjjen tñjertestibie man vihkele Leah ij dam guarkedh goh «saetniesvoeth» mah Leah faamosne gaajhkesidie saemien maadtjne.

Almetjejaahkoe

Jupmelesvoete sijjiem Saepmesne áadtjoeji ovrehte 1700-låhkoen. Aerpievuekien mietie saemieh Leah almetjejaahkoem átneme mij Leah lihke víedteldihkie eatnamasse. Voejkenh jñh jumelsh eatnemem jñh jieledem baajnehtieh, dah maehtieh stíeresne áarrodh vaerine, skáajjine, jaevrine jallh jeatjah lehkesne eatnamisnie. Saemien aerpievuekesne eatnamasse vuertesje goh jñjtse subjekte gusnie aaj jñjnñh jeatjah sjugniedimmieh tjaakanieh. Almetje edtja eatnamasse ussjedidh jñh iktesth luhpien bijre birredh ávtelen eatnemem nuhtjie, jñh iktesth gjíhtedh mænngan eatnemem (Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne, 2023, s. 499). Joejkedh lij náejtien musihkehammoe báeries jaahkosne. Gievrie aaj joekoen vihkele saemien almetjejaahkosne. Díhte átnasávva náejtien rituaaline jñh dírreginie vuajnelge edtja voejkenigumie gaskesadtedh.

Gaskesadteme jih soptsestimievuekieh

Guktie mijjeh gaskesadtebe lea baajnehtamme mijjen kultuvreste. Gaskesadteme maahta verbaale árrodh (mijjeh soptsestibie), ij-verbaale árrodh (kráahpegie) jih maehtebe dahkoej tjírrh gaskesadtedh (maam darjobe). Tjuara abpe gaskesadtemem guarkedh dennie ektiedimmesne dihte sjugniehtávva. Saemien kultuvresne daamtaj metafovrh átnasuvvieh gosse edtja maam joem buerkiestidh (Kemi, 1998, s. 116-119). Sjaevehtsvoete jih ov-ryöktesth, sirkulære gaskesadteme aaj vihkeles sijjiem saemien kultuvresne utnieh (Maana-, noere- jih fuelhkiedirektoraate, 2023). Gellie saemieh eah saemesth, men eeremasth nöörjen soptsestieh.

Saemien fuelhkijejelede

Aerpievuekien saemien maanabijjedimmie sjugniehtávva aktene systeemesne mij gohtjesávva «gellie-eejhtegesysteeme». Jeatjah baakoejgumie stoerrefuelhkie lea joekoen vihkele saemien fuelhkijejeliedisnie. Dovne biologieles maadtoeladtjeh jih maadtoeladtjeh sosijaale relasjovni gaavhtan leah vihkele. Siejhme jienebh geerve almetjeh goh eejhtegh mah maanan lihke tjáadtjoe, jih mah leah vihkele hoksen jih bijjedimmien muhteste. Daate aaj gohtjesávva «gellie-eejhtegeprinsihpe» (Nergård, 2011, s. 30).

Saemien maanabijjedimmie

Ektiedimmie maanaj jih eejhtegi gaskem ij leah jearohke kultuvreste, dihte vihkeles instinkte dovne kreeki jih almetji luvnie. Gieriesvoete jih hokse gaajhkine kultuvrine gáávnesieh. Guktie ektiedimmie jih hokse dorjesuvvieh jih váájnoeh maehtieh læjhkan joekehts árrodh ovmessie kultuvrine (Jávo, 2015, s. 87-88). Båarasåbpoe lidteratuvresne saemien maanabijjedimmie buerkeste goh maanaj jijtjeraarehkevoetem jih frijjevoetem váaroeminie utnedh, aareh aaltaristie. Maanah áadtjoejin jijnjem moenedh gosse lij beapmoen jih nahkeren bijre. Dah jeenjemasth jijtjeh stuvrin gáessie edtjin byöpmedidh jallh áeredh. Lij aaj siejhme eejhtegh jih maanah ektesne áeriejin (Jávo, 2015, s. 75-76). NASAK tjjelkestimmien mietie maahta saemien maanabijjedimmie vuejnedh goh «learning by doing», liereme darjomen tjírrh.

«Saemien maanah bæjjese fulkesuvvieh lihke relasjovnesne sov hoksealmetjigumie. Dah frijjevoetem, bihkedimmie jih madtjeldhemem áadtjoej jijtjeh pryövedh jih haarjanidh. Hoksealmetjeh guhkien giehtelieh maanajgumie ektine gosse maanah edtjeh orre maehtesvoeth haarjanidh. Geerve almetjeh maanam ov-ryöktesth dáarjoehtieh, bihkedieh jih hammoedieh viehkine vissjelesvoetem maanese vuesiehtidh, jih

maanine soptsestellieh gosse ij juhtieh guktie lea ussjedamme. Gosse ij gáaredh goh ussjedamme dellie daate vuajnelge goh dáájrehtimmie orre learose, jih soptsesh maanam bihkede dan bijre mij maahta væjsehke árrodh darjodh mubpien aejkien» (Maana-, noere- jih fuelhkiedirektoraate, 2023 (2))

NASAK aaj buerkeste guktie soptsesh jih vaajesh átnasuvvieh daajroem guhkiebasse jáerhkedh, raasth biejedh jih soptsestidh guktie vaajtele maana edtja dáemiedidh. Vuesiehtimmien gaavhtan «Staaloe» lea mytiske gaagkoe mij joekehts ráálline jæjhtha saemien almetjeaahkosne, jih mij daamtaj átnasávva goh dírrge bijjedimmesne maanijste (Maana-, noere- jih fuelhkiedirektoraate, 2023, (3)).

Heannadimmieh prosjekteboelhken

Prosjekteboelhken gellie heannadimmieh orreme saemien byjresisnie, maanavaarjelimmiesuerkesne jih siejhme seabradahkesne, mah vihkele dáájrehtimmine orreme prosjektese.

NASAK

Seamma tijejn goh daan prosjekten bijre ohtsi jih dam tseegki, NASAK (Nasjonaale Saemien Maahtoejarng) tseegkesovvi, goh guhkiebasse evtiedimmie RESAK:este (Regijonaale Saemien Maahtoejarng). NASAK lea Maana-, noere- jih fuelhkieetaaten regijovnen noerhte nuelesne, jih mandaatine átna vielie seammavyörtegs dienesjefaalenassem saemien ároejidie hoksedh. Dah edtjeh viehkine árrodh fuelhkievaarjelæmman, tjielten maanavaarjelæmman, staateles maanavaarjelæmman jih aehpiejarngide, saemien tsiehkij bijre abpe Nöörjesne. NASAK lea vihkeles laavenjostoeguejmine orreme prosjektene, jih sæjhtha vihkeles gieline saemien gyhtjelasside árrodh maanavaarjelimmiesuerkesne ávtese.

Nöörjen almetjereaktainstitusjovnen (NIM) reektehtse vuajnoej bijre saemide bööti mietsken 2022

NIM lea goerehtimmie tjírrehtamme vuajnoej bijre saemide jih nasjonaale unnebeláhkoidje (juvdelassjh, kveenah/nöörjensoemeladtjeh, skáajjesoemeladtjeh, rovmerh jih romani/taadterh). Goerehtimmie vuesehte gaskem jeatjah jienebeláhkien árrojh vaenie jallh ij naan daajroem saemiej bijre utnieh, jih jeenjesh leah laavsemem jih aassjoesoptsestimie saemiej vööste jallh saemiej bijre vihtesjamme (Nöörjen institusjovne almetjereaktaj ávteste, 2022).

Saemiedigkien eadtjohkevoete maanavaarjelimmiesuerkesne

Saemiedigkie lea eadtjohke orreme maanavaarjelimmiesuerkesne daan boelhken. Dah leah gaskem jeatjah lahtesigujmie barkeme orre maanavaarjelimmielaaken bijre, eadtjohkelaakan meatan orreme prosjekten referaansedâehkesne jñh golken 2022 dah maanavaarjelimmiekonferansese bööredi gusnie maanavaarjelimmie jñh saemien gyhtjelassh lin jarngesne.

Orre maanavaarjelimmielaake

Tsiengelen 2023 orre maanavaarjelimmielaake faamoem áadtjoeji. Vihkele neebnedh dihte orre § 1-8 joekoen tjíelkelaakan tjíerteste edtja saemien maanaj reaktah gorredidh. Juridihken mietie reaktah eah leah mij akt orre. Dihte orre lea dah öörnegem mietie jñh tjíelkelaakan váájnesasse báetieh dennie orre maanavaarjelimmielaakesne. Laake lea dírrage mij átnasávva dennie biejjieladtje barkosne barkijjístie maanavaarjelimmiesne, jñh maahta aerviedidh daate tjíelkevoete laaketeekestesne dan gaavhtan maahta joekehtsem praktikheles barkose darjodh daennie suerkesne ávtese.

§ 1-8. Maanaj kulturelle, gíeeldh jñh religijööse maadtoe

Maanavaarjelimmie edtja sov barkosne maanan etnihkeles, kulturelle, gíeeldh jñh religijööse maadtoem krööhkestidh gaajhkine boelhkine aamhtesístie. Edtja saemien maanaj sjíere reaktah gorredidh. (Maanavaarjelimmielaake, 2023, § 1-8)

Maanavaarjelimmiemoenehtse NOU, njoktjen 2023

Njoktjen 2023 *Maanavaarjelimmiemoenehtse sov reektehtsem NOU 2023: 7 böökti, Trygg barndom, sikker fremtid – Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet. (Jearsoe maanabaelie, jearsoe báetije aejkie - Giehtjedimmie reaktajearsoesvoeteste maanide jñh eejhtegidie maanavaarjelimmiesne)*. Moenehtse mandaatine átneme ráajvarimmieh vuarjasjidh mah edtjeh reaktajearsoesvoetem gaajhkine bielíne maanavaarjelimmien barkoste nænnoestidh.

Reektehtsen kapihtele 9 lea sijsevaanterdæjjaj, nasjonaale unnebeláhkoej jñh aalkoeáálmegi bijje maanavaarjelimmiesne. Boelhke 9.3 lea saemien maanaj bijre maanavaarjelimmiesne. Moenehtse gaskem jeatjah tjaala joekoen vaenie dotkeme saemien árröj bijre gáávnese maanavaarjelimmiesne. Dah aaj akten daajroeiktedæmman refereeríeh stillemen mietie Healsoe- jñh hoksedepartemeenteste jaepeste 2021, mij vuesehte saemien árröj leah vaenebh madtjele

dejnie byögkeles healsoe- jñh hoksefaalenassine viertiestamme jienebeláhkoe árröjigujmie. Dah tjaelíeh fáantoe daase maahta gíeeldh jñh kulturelle haestemi gaavhtan árrödh (NOU 2023; 7, s. 140).

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovnen reektehtse ruffien 2023

Saetniesvoete- jñh liktemekommissjovne sov reektehtsem Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner» (Saetniesvoete jñh likteme – váarome akten náhkehtæmman daaroedehtemepolitihkine jñh ov-reaktíne saemiej, kveenaj/nöörjensoemeladtji jñh skáajjesoemeladtji vööste) deelli ruffien 1.b. 2023. Reektehtse lea vijries jñh joekoen hijven daajroem vadta saemiej histovríen jñh daaletje tsíehkíen bijre Nöörjesne. Kommisjovne tjaala maanavaarjelimmie íj leah voerkeslaakan átnasovveme maanide daaroedehtedh, men maanavaarjelimmie lea daaroedehtiemíne viehkíetamme viehkíne etnihkeles jñh kulturelle ektíedimmiem ov-váajnoes darjodh. Daate joekoen váájnesasse báata kapihtelísne 12.6 maanavaarjelimmien bijre: Saemien maanah ov-váajnoes darjodh lea jienebeláhkoe normatíve geatskanimmien tjírrh dorjesovveme gusnie maanah mah leah tjoereme sijjen eejhtegíjstie juhtedh, eah leah saemien gíelem jallh kultuvrem áádtjeme foestehíejmesne jallh ínstítusjovnesne. Kommisjovne buerkeste dah leah haestemh áádtjeme goerehtallemísne guktie maanavaarjelimmie lea saemien maanah gíetedamme, raaktan dan ávteste maanah lea ov-váajnoes dorjesovveme, jñh íj leah naan sáarhts registreereme orreme etnihkeles ektíedimmeste aamhtesereeremisnie. Reektehtsen kapihtelíne 17 don aamhtesen bijre mij gohtjesávva «Divtasvuodna-aamhtese» míjjíeh hijven daajroem áádtjoe guktie daaroedehtemepolitihke lea ítmies konsekvensh boelvíde áádtjeme eevre daan raajan. Kommisjovne tjíerteste daaroedehtemepolitihke lea aaj negatíve konsekvensh átneme jienebeláhkoe árröejídie, dan ávteste árröj leah vaenie daajroem, negatíve vuajnoeh jñh stereotípiske vuajnoem aalkoeáálmegíjstie jñh unnebeláhkoejste Nöörjesne áádtjeme. Kommisjovnen míelen mietie akte líkteme seabradahke gíeeldh, kulturelle jñh ídentíteeteligke seammavyörtegsvoetem vuesehte gaskem jienebeláhkoe árröj, saemieh, kveenah jñh skáajjesoemeladtjeh. Dah jienebh ráajvarimmieh raeríestíeh juktie dam buektíehtídh. Míjjen míelen mietie lea víhkele maanavaarjelimmien barkíj jñh foeste-eejhtegh mah saemien maanah dáastoehíeh abpe reektehtsem luhkíeh.

Seabradahkedigkiedimmie

Gellie politihkeles vihkeles heannadimmieh orreme mah leah seabradahkedigkiedimmie saemien gyhtjelassi bijre baajnehtamme prosjekteboelhken. Gaskem jeatjah «Fovsen-aamhtese» stoerre iedtjem sjugniedi joekoen noere saemiej gaskem, men aaj siejhme jienebelâhkoen ârroji gaskem. Saemien noerh demonstrasjovnh utnin Stoerredigkesne jih Stoerredigkien âlkolen goevten 2023, dejnie aajkojne fokusasse biejedh daelie 500 biejjieh leah vaaseme mænngan Jillemesreakta sjæjsjali biegekfaamoetseegkeldahkh Fovsesne aalkoeââlmegereaktaj jih almetjereaktaj vöoste strijrieh, bieleden naan jarkelimmieh lin aamhtesisnie dorjesovveme. Demonstrasjovnh stoerre tsâatskelesvoetem âadtjoeji medijinie abpe laantesne, jih teemam saemien gyhtjelassi jih aalkoeââlmegereaktaj bijre nasjonaale biejjieöörnegasse biejin.

Tjïelkestimmie daajehtsistie: Kultuvresensitivje maahtoe

Akte baakoetjïerte mij meatan orreme abpe prosjekten tjïrrh lea kultuvresensitiviteete jih/jallh kultuvresensitivje maahtoe. Daennie ektiedimmesne kultuvresensitiviteetem guarkoe goh voerkesvoete kulturelle joekiehtsh jih hedtieh gââvnesieh, jih dah maehdieh baajnehtidh guktie mijjieh ussedibie jih darjobe (Jávo, 2015, s. 26-28). Kultuvresensitiviteete lea akte ij-dööpmitje vuajnoe gusnie joekiehtsh jáâhkesje jih lea ræhpas joekiehtsidie, seamma tïjjen goh hedtiej mietie vuartesje. Pryövoe kultuvrh jih almetjh guarkedh dej jïtsh aarvoej, maadtoej jih perspektjivi mietie, jih ij dej aarvoej, maadtoej jih hedtiej mietie mejtie jïtje âtna. Dellie jïtse tjâadtjomesijien bijjelen ussedadta jih lea voerkes guktie dihte maahta ektiedahkoekonteksth baajnehtidh (Bunkholdt & Kvaran, 2018; Qureshi 2009). Dan mietie maahta kultuvresensitivje maahtoem aelhkieslaakan guarkedh goh maehdedh radtjoeslaakan aktivyöki almetjigujmie ovnessie kultuvrijste barkedh, jih dejtie seahkarimmiem vuesiehtidh.

6. Goerehtalleme jñh reebleme daajroste

Projekte lea daajroem goerehtallemen tjirrh reebleme dehtie daaletje daajroste saemien maanaj bijre foestehiejmehne, lahtesi tjirrh prosjekten referaansedåehkeste, göökte barkoetjåanghkoej tjirrh jñh soptsestallemi jñh tjåanghkoej tjirrh sjyöhtehke instaansigujmie.

Daajroem mij saemien maanaj bijre foestehiejmehne gååvnese

Goerehtalleme dehtie daajroevåaroemistie mij gååvnese lea viehkine bievnesh reebledh dan dotkemen bijre mij daelie gååvnese. Prosjektesne tjoelkehke sjidteme daan biejjien vaenie dotkeme tsiehkies gååvnese bijre mah leah gorredimmien bijre reaktijste gielese jñh kultuvrese saemien maanide foestehiejmehne. Såemies daajroem jñh dotkeme gååvnese siejhme maanavaarjelimmiebarkoen bijre saemien maanajgujmie jñh fuelhkiesgujmie, men ij leah jijnje. Daate daajroem mij lea foestehiejmehbarkoen jñh etnihkeles- jñh kulturelle unnebelåhkoej bijre Nöörjesne sæjhta stoerre aarvoem daennie barkosne utnedh, men mijjen vuarsjimmien mietie lea lissine daerpies veelebe daajrojne jñh maahtojne dan saemien bijre. Daate dan åvteste saemih goh aalkoeåålmegh sjere reaktah utnieh, men aaj dannasinie Nöörjen lea historvrije gusnie doh saemien årrojñh leah ov-reaktam jñh daaroedehtemem dååjreme, man gaavhtan jijnje saemien kultuvreste jñh historvijistie lea ov-ååjnoes sjidteme Nöörjesne daan biejjien. Jeenjesh leah saemien gielem jñh kultuvrem dasseme daennie prosessesne, jñh leajhtadimmie byögkeles åejvieladtjide, aaj maanavaarjelæmman lea siejhme

onne. Saemih goh åålmegh historvrijes traavmam guedtieh, jñh maanavaarjelimmie jñh foestehiejmeh byöroeh daajroem dan bijre utnedh jñh dam krööhkestidh, sijjen maanavaarjelimmiefaageles barkosne jñh hoksesne, jñh guhkiesbasse barkosne foestehiejmehne.

Dotkeme aalkoeåålmegi jñh foestehiejmehbarkoen bijre jeatjah lehkeste veartenisnie gååvnese, naakede misse iedtijje vuarsjijdh jñh mestie maahta lieredh, jalhts tsiehkies jñh historvrije leah jeatjahlaakan goh daesnie. Canadesne dah leah gaskem jeatjah vuekiem evtiedamme maam gåhtjoeh «Inclusive foster care» gusnie foestefuelhkies tjuara maanan kultuvren bijre lieredh, viehkine gaskesem maanan riektes fuelhkies jñh viermine utnedh (Oliver, 2020).

Jaepien 2017 PROBA seabradahkeanalyse reektehtsem bæjhkoehiti maanaj bijre unnebelåhkoemaadtojne mah foestehiejmehne årroeh. Boelhkesne 6.2 dah vuajnoem foestehiejmehoksese åehpiedehtieh, gaskem jeatjah saemien perspektijveste. Dah boelhken galhkuvisnie tjaelieh ij nuekieslaakan daerpiesvoetem kontinuiteetese krööhkestidh dennie kulturelle ektiedimmehne foestemaanide, jñh foestemaanah byöroeh viehkies åadtjodh sov fuelhkies-/etnihkeles dæhkies historvijem integreeredh goh bielie jijtsistie (PROBA Seabradahkeanalyse, 2017, s. 43-44).

Jaepien 2018 RKBU Noerhte (Regijonaale daajroejarnge maanaj jih noeri psykiske healsose jih maanavaarjelæmman – Noerhte) salkehtimmiem bæjnhkoehiti maanavaarjelimmien bijre saemien årroejidie, sijsevaanterdæjjide jih nasjonaale unnebelâhkoidje Nöörjesne. Daennie reektehtsisnie gaskem jeatjah saemien maanaj sjïere reaktah maanavaarjelimmieinstitutjovnesne lihkebe vuartasjeh. Desnie jienebh tjïelke råajvarimmieh raeriestieh mah edtjeh suerkiem nænnoestehedh, jih desnie sâemies mierieh mah âvtese geasalguvvieh gusnie hedtieh daerpiesvoetigujmie vuejnebe, mejtie mijjeh daennie prosjektesne foestehïejmesuerkesne vuejnebe (Saus et al, 2018).

Daan biejjien lea maam akt dorjeme naakenigujmie dej raeriestimmijste jaepeste 2018, gaskem jeatjah raeriestin maanavaarjelimmielaakem vuartasjidh daennie suerkesne (naakede mij lea dorjesovveme daelie), jih RESAK:em nænnoestidh (mij daelie NASAK sjïdteme) (Saus et al, 2018). Annje lea sjyöhtehke jeatjah raeriestimmieh tjoevkedidh, dan âvteste daan biejjien eah leah annje daejgumjie nïerhkeme. Daennie reektehtsisnie sijhtebe tjoevkesem biejedh naakenidie daejstie mierijste vihth, dan âvteste dah vuarjasjimmien mietie aaj maehtieh sjyöhtehke årrodh saemien maanide foestehïejmesne, guktie mijjeh dam vuejnebe.

NOU:sne 2023:7 maanavaarjelimmiemoenehtse tjaala sâemies indikasjovnh gââvnesieh maanah saemien maadtojne leah jienebelâhkosne maanavaarjelimmesne. Dah daah taalh vâaroeminie utnieh SSB:en taalijste lâhkoen bijre maanijste mah råajvarimmieh maanavaarjelimmeste utnieh. Taalh vuesiehtieh jienebh maanah saemien dajvine mah råajvarimmieh maanavaarjelimmeste âadtjoeh, goh jeatjah bieline laanteste. Dah aaj tjiertestieh jeatjah laanth aalkoeââlmeginie, goh Canada jih USA, plearoeht taalh utnieh. Dah tjiertestieh sâemies tijelkestimmieh goh dotkeme, mij vuesehte vielie vædtsoehvoete jih nåake healsoe jih jieledehtsiehkieh saemien årroji luvnie, goh jeatjah årroji luvnie. Dah gaskem jeatjah daaroedehtiemasse jih assimileeremasse saemijste vuesiehtieh goh fâantoe man âvteste dagke lea numhtie (NOU 2023:7, s. 139-140). Maanavaarjelimmiemoenehtse aaj vihteste vaenie dotkeme gââvnese saemien maanaj dââjresi jih dââjrehtimmiej bijre, mah foestehïejmesne årroeh (NOU 2023:7, s. 140).

Referaansedâehkie

Referaansedâehkie aareh tseegkesovvi mij lea joekoen vihkele orreme prosjektese. Referaansedâehkesne lihtsegh orreme siebrijste Norsk Fosterhjemforening jih Norsk Fosterhjemforening Finnmark, Saemiedigkeste,

jienebh maanavaarjelimmiedïenesijstie saemien dajvine (Karasjohka, Guovdageaidnu jih Unjárga/Deatnu), jih barkijh NASAK:esne. Referaansedâehkie eadtjohke ráállam prosjektesne âtneme, iktemierien dialogen tjïrrh prosjekten âvtekinie. Dah leah bijjemes maahtoem jih dââjrehtimmieh buakteme dan gaavnoes daajroen sisnjelen teeman bijre, lahtesh jih viermiebaahtsemem vadteme, jih daajroeh jih dââjrehtimmieh vadteme mah joekoen vihkele orreme.

NASAK lea joekoen vihkele jih daajroeræjhkoes laavenjostoeguejmine jih bievnese gaaltijinie orreme. Dah leah daajroem buakteme saemien aerpievuekiej, kulturelle njoelkedassi jih gaskesadtemen bijre, jih vihkeles digkiedimmieguejmine orreme faageles dâeriesmoeri jih vuarjasjimmiej bijre barkoen tjïrrh. NASAK lea gâabpegi barkoetjâanghkojne viehkiehtamme mejtie libie âtneme, dennie voestes tjâanghkosne lin stïeresne jih dennie mubpene hâalomem utnin dejtie mah lin meatan tjâanghkosne. NASAK aaj Norsk Fosterhjemforeningen fierhten jaapetje foestehïejmekonferansesne hâåleme, goh illedahke daehtie laavenjostoste.

Saemiedigkie jih Norsk Fosterhjemforening laavenjostoelatjkoem utnieh, mij lea vâarome daan prosjektese. Lissine dâarjose referaansedâehkesne, Saemiedigkie lea prosjektesne viehkiehtamme gellielaakan. Dah leah mijjem Saemiedigkesne Karasjohkesne dâastoehdamme gusnie libie politihkem daennie suerkesne digkiedamme. Dah leah faageles daajroem sosijaale barkoen jih maanavaarjelimmiebarkoen bijre saemien årrojigujmie juakeme. Laavenjostoe aaj illedahkem vadteme goh jienebh ektie gihtjehtimmieh jih tjaalegh, gusnie Norsk Fosterhjemforening jih Saemiedigkie ektesne daerpiesvoetem buektieh ihke daerpies registreeredh mejtie akte maana maanavaarjelimmesne saemien maadtoeste bâata, juktie maehtedh maanan sjïere reaktah gorredidh. Mijjeh Saemiedigkien maanavaarjelimmiekonferansese bööresovvimh, gusnie Norsk Fosterhjemforening aaj hâalomem höölti.

Barkoetjåanghkoeh

Barkoetjåanghkoeh Romsesne

Saemiedigkien maanavaarjelimmiekonferansen sjiekenisnie tjaktjen 2022, prosjekte barkoetjåanghkoem barkijigujmie tjielten vaarjelimmiedienesijstie tjiirrehti (Karasjohka, Guovdageaidnu, Unjárga/Deatnu jih Romsa) barkijigujmie Saemiedigkeste, Norsk Fosterhjemsforeningeste, Bufdireste jih NASAK:ste. Joekoen nuhteligs soptsestalleh sjiidti maanavaarjelimmiefaageles vuarjasjimmiej bijre, goh mij lea maanan buaratjommese, jih maam tjuara jeenjemes krööhkestidh gosse vuarjesjeminie mij bööremes maanese. Mah hoksevaanoe gosse ij baahsemem gielese jih kultuvrese vedtieh? Gie saemien, jih gie edtja dam defineeredh? Tjielke sjiidti gaajhkesidie daah digkiedimmieh lin vihkele jih nuhteligs. Men aaj tjiölkehke sjiidti daan biejjien ij leah naan sijjeh jih areenah gusnie maahta daej teemaj bijre ektesne soptsestidh.

Gyhtjelassh mah bæjjese böötin digkiedimmie lij guktie leavloem beaja vihkelesvoetese jih konsekvenside gosse maanam saemien byjresen sistie vaalta jih don nöörjen sijse, viertiestamme maanan daerpiesvoetine viehkiem jih vaarjelimmie äadtjodh. Daesnie jienebh perspektijvh vääjnesasse böötin, dej gaskem lea vihkele maam akt histovrijen bijre daaroedehtemen bijre saemijste daejredh, aaj daanbeajjetje foestehiejmebarkosne. Konsekvensh daaroedehtiemistie leah stoerre. Gelline suerkine jienebh vienhtieh dihte annje sjugniehtávva. Vuesiehtimmien gaavhtan maanah saemien maadtojne olkese vaaltasávva saemien kultuvrese, gieleste jih byjresistie. Akte vuesiehtimmie mij ävtese lokngesovvi lij gosse maana bääsoefuelhkeste ij maehtieh gäetesne ärrödh, jih fualhkan biejesávva mij ij bovtsigujmie giehtelh. Dellie maana nuepiem dassa bääsojne byjjenidh jih lieredh bovtsigujmie giehtelidh. Daate vääjnoe goh joekoen itmies, jih naakede mij stoerre konsekvensh ätna gelline boelvine tjiijen ävtese.

Aaj digkiedin dagke eah gaajhkesht soptsestieh sijjeh leah saemien maadtoste jis eah naakenh dan bijre gihtj. Guktie maanavaarjelimmie edtja dellie barkedh? Jih gusnie diiedte dellie? Mijjeh lierimh saemien byjresen sisnjelen aaj digkiedimmieh jih joekehts mielh gäävnesieh raaktan gie saemien. Daaroedehteme aaj ráállam ätneme daesnie: Jienebh saemieh, joekoen äarjelsaemieh, eah riektesisnie saemine vuajnelgh jallh almetj eah guarkoeh dah leah saemieh. Vaallah eah dah iktesth jiijtjemse saemine vuajnelgh.

Barkoetjåanghkoeh mænngan dáehkie lij siemes teemah saemien maanaj bijre foestehiejmese, leah

vihkele jih sjiyöhtehke. Jih ihke joekoen nuhteligs faagesuerkiej, mieli jih dienesji dáaresth barkedh, juktie daajroem, vuajnoeh jih rutijnh evtiedidh mah leah barkose viiedteldihkie saemien maanajgujmie foestehiejmese.

Barkoetjåanghkoeh Karasjohkesne

Skiereden 2023 mijjeh orre barkoetjåanghkoem tjiirrehtimh, daan aejkien Karasjohkesne, barkijigujmie maanavaarjelimmiedienesijstie Romsesne, Gaske-Finnmarkkeste jih Guovdageaidnuste. Daennie barkoetjåanghkosne mijjen barkoe lij ävtese vuejnedh jih tjielke ráajvarimmieh ussedidh: Maam maanavaarjelimmie jih foestehiejmeh daarpesjeh juktie hijvenlaakan daan suerkien sisnjelen barkedh, jih buektiehtidh maanaj reaktah gorredidh foestehiejmese, mah saemien maadtoste. Dah mah lin meatan barkoetjåanghkosne dáájrehtimmieh, ussedadtemh jih gyhtjelassh bööktin, jih mijjeh dej daerpiesvoetigujmie barkimh meitie sjiijen praktikheles barkosne foestehiejmebarkoste utnieh. Tjielke raeriestimmieh ráajvarimmiej bijre bööti mah lin ryöktesth barkiji vööste mah maanavaarjelimmiedienesjinie, men aaj ráajvarimmieh mah stuvresovvin foeste-eejhtegi jih maanaj vööste.

- Mijjeh sjaavnjoen bijre soptsestimh lissiehtamme teoretihkeles daajroem äadtjodh siejhme kultuvresensitivje maanavaarjelimmiebarkoen bijre, men aaj saemien tsiehkij bijre joekoenlaakan tjielten maanavaarjelimmiedienesjinie abpe laantesne.
- Vuesiehtimmieh praksiseste böötin gusnie rutijnevaanoen jih dirregevaanoen gaavhtan idtji etnihkeles jih kulturelle maadtoen bijre gihtj, jih dan gaavhtan idtji daate iktesth teemine sjiidh maanajgujmie jih eejhtegigujmie. Raeriestimmie rutijnen bijre bööti, edtja iktesth viermiekaarht jallh fuelhkiemoerem gaajhki maanajgujmie jih eejhtegigujmie darjodh, guktie naemhtie gääradi vueptiestidh meitie maanan lea aalkoeäälmegereaktah mah edtjeh gorresovvedh. Mijjeh lierimh NASAK barkeminie digitaale fuelhkiekaarhtem evtiedidh maam maanavaarjelimmie maahta ätnose vaaltesth (NASAK, 2023).

- Aaj raeriestimmie bööti bievnese materijellen bijre gusnie meehti lieredh guktie mahta defineerdh jallh guarkedh mejtie maana lea saemien. Raeriestimmie bööti tjaalegem darjodh mij kompleksiteetem dan bijre tjjelkeste, jñh mij daajroem dej joekehts perspektijvi bijre vadta.
- Sjaavnjoeh böötin faageviermien tjñrrh maanavaarjelimmiedienesji dääresth, gusnie saemien maanah maanavaarjelimmesne lin jarngesne, jñh jaabnan gaavnedimmiejgumie.
- Sjaavnjoe bööti staateles dääarjoen bijre feelemidie saemien dajvide, gusnie maanah jñh foesteejhtegh maehtieh dam saemien kultuvrem ektesne dääjredh.
- Raeriestimmie bööti staateles dääarjoen bijre organiseereme giesieleejride jñh daelvieleejride saemien dajvine, dejtie maanide mah foestehiejmine abpe laantesne årroeh.
- Sjaavnjoe bööti rutijni jñh öörnegi bijre juktie maehdedh foestemaanide gieleeierhtimmiem faalehtidh. Tjäängkosne reaktam gielese digkiedin, jñh byöroe daam reaktam gorredidh jalhts maana dagke ij leah saemiestamme gäätesne. Raeriestimmie bööti evtiedimmien bijre digitaale gielekuvssijste mejtie maanah jñh foesteejhtegh maehtieh ektesne vaeltedh. Daerpiesvoete bööti tjjelke vierhtiej jñh sijjiej bijre mejgumie almetjñh maehtieh gaskesadtedh dejnie aajkojne maanan saemien gielem tjäädtjoehtidh jñh guhkiebasse evtiedidh. Aaj digkiedin gielem gorredidh lea hokse, jñh gellien aejkien giele lea tjaangemeokse kultuvrese jñh fuelhkierelasjovnide. Aaj daerpiesvoetem böökhti eejhtegidie gaavnedidh saemiengielesne, dovne njaalmeldh jñh tjaaleldh.
- Sjaavnjoe aaj bööti gorredimmien bijre gieleste jñh kultuvreste tjuaara gaajhki maalli sijse mah vaaksjoemisnie åtnasuvvieh.
- Raeriestimmie bööti praktihkeles kuvssij bijre foeste-eejhtegidie, gusnie vuesiehtimmien gaavhtan saemien beapmoem jurjehte, saemien siebrieh, saemien kultuvrejieledem jñh plearoe gaavnede jallh vääksje. Kuvssje edtja jarngesne utnedh foestehiejme lea meatan dennie vihties kultuvresne.
- Aaj raeriesti kulturelle vierhtiealmetjñh edtjiej maanide gäävnesidh, goh vuesiehtimmien gaavhtan dääarjoelmetjñh jallh byjreseterapeevth saemien maadtojne.
- Däärrhtimmie foestehiejmeste saemien byjresinie aaj lutnjesovvi goh joekoen vihkele. Guktie mahta jñenebh foestehiejmñh saemien byjresinie åadtjodh? Raeriestimmie

bööti buerebe kompensasjonven bijre jñh lissiehtamme bievnesh vihkelesvoeten bijre foestehiejmijste saemien byjresen sisnjelen.

- Raeriestimmie bööti saemien foestehiejmñh edtjiej maehdedh kroessem biejedh akten sæjjan sijjiej leah saemien, guktie nasjonaale «baanghke» mahta gäävnesidh hiejmigumie mah maehtieh saemien maanah däästoehdidh mah tjuerieh sov hiejmeste juhtedh.

Gaavnnoeh gääbpagihtie barkoetjäängkoste vihkeles vääromem mijjen juvnehtimmide vedtin, mejtie minngebe kapihtelisnie åehpiedehtebe.

Soptsestalleh jñh tjäängkoe

Barkijñh maanavaarjelimmesne

Lissine barkoetjäängkoe aaj jñenebh soptsestalleh åtneme maanavaarjelimmiebarkijgumie. Daah soptsestalleh leah tellefovnen baaktoe jallh digitaalelaakan dorjesovveme. Mijjem aaj faageles däähkiesoptsestallemidie däästoehdamme, gusnie mijjiej fysiske tjäängkoe barkijgumie Karasjohken maanavaarjelimmiedienesjinsnie jñh Porsanger maanavaarjelimmiedienesjinsnie åtneme. Maanavaarjelimmiebarkijñh leah joekoen nuhtelig daajroem, dääjrehtimmieh, ussedadtemh jñh lahtesh buakteme. Gaskem jeatjah libie jñjñjem soptsestamme mij kultuvresensitivje maanavaarjelimmiebarkoe sæjhta jiehtedh praktihkeles barkosne saemien maanajgumie jñh fuelhkiejgumie foestehiejmehoksesne. Vuesiehtimmieh bääteme mah leah saemien vuajnoen bijre maanide jñh maanabaalan, eejhtegevoetese, jñh gaskesadtemen, aarvoej jñh identiteeten bijre.

Tjyölkehke sjñdteme jñenebh dejstie barkijjstie maanavaarjelimmesne saemien dajvine hijven saemien kultuvregoerkesem jñh – maahtoem utnieh, men daate lea åajvahkommes sjævehts daajroe jallh daajroe mejtie lea vejtiestamme dääjrehtimmien tjñrrh jieliedisnie, jñh/jallh ektiedimmien tjñrrh saemien kultuvrese. Daate daajroe ij dagke mubbide jåerhkieh, jñh vaallah tjjelkelaakan digkiedamme sjñdth dienesjinie. Dan åvteste sahtlaakan sjædta mejtie daajroe aevhkine sjædta utnijidie jallh ij.

Vuelielisnie akte vuesiehtimmie mij juakasovvi.

Akte maanavaarjelimiebarkije soptseste gaskesadteme maanajgumie lea naa jeatjahlaakan saemien kultuvresne goh nōörjen kultuvresne. Saemien kultuvresne vielie sirkulære sjædta, jih vielie maanan jijtsh maehtelesvoetese leajhtede tsiehkies guarkedh jih vuarjasjidh. Diihte tjjelkeste, jis nōörjen kultuvresne sæjhta raastem biejedh jih maanese jiehtedh dihte ij maehetie tjengkerem gâetesne tjiektjedh, dellie dam riekte jeahta. «Dov ij leah luhpie/aellieh tjengkerem gâetesne tjiektjedh, orrejeh dejnie dallatjinie.» Saemien vuekie dam seamma jiehtedh maahta sagke vielie ov-ryōktesth årrodh: Dellie maanam vaalta eskien nille jih soptsesem akten aejkien bijre soptseste gosse jijtje lij maana jih tjengkerem tjiektji guktie klaase mårhkani. Dellie ij vielie jiehtie, jih leajhtede maana sisvegem soptsesistie guarkoe, jih dan gaavhtan orreje tjengkerem gâetesne tjiektjedh.

Mijjeh digkiedamme joekehtsh gaskesadtemisnie leah joekoen vihkele, jih maahta aerviedidh daate maahta stoeerre haestemh byōgkeles systeemine sjugniedidh, jis ij leah daajroe jih maahtoe dan bijre dienesjinie. Referaansedâehkie lea jienebi vuesiehtimmiejgumie bâateme gusnie reaktasuerkie jallh maanavaarjelimiedienesje ij saemien eejhtegh guarkoeh, dan âvteste dah vielie sirkulære soptsestie viekine gellie symbovlen soptsesijstie jih vuesiehtimmijste. Daamtaj ij riekte aamhtesen bijre soptsesteh, guktie nōörjen byōgkeles systeeme veanhtede doh jeenjemes almetjh darjoeh.

Aaj vihkele ussjedadtedh joekehtsi bijjeli gaskesadtemisnie maehetie viekiehtidh guktie saemien maanah nōörjen foestehiejmesne leah vaahresne foestehiejme ij guarkoeh gosse heannadimmiej jallh dâåjrehtimmiej bijre soptsestie, jih guhkiesasse daestie aaj leah vaahresne dam «saemien gaskesadtemevuekiem» dassedh.

Soptsestallehm NIM:ine

NIM lea perspektijvh jih lahtesh buakte me mah leah viedteldihkie jieniebidie juridihkeles gyhtjelasside mah leah vâåjnesasse bâateme barkosne. Gaskem jeatjah libie gaskem jeatjah digkiedamme persovnevaarjelimmiem, registreeremem etnisiteeteste jih saemien maanaj sjiere reaktah dan âvteste dah leah aalkoeâålmege.

Soptsestalleme SANKS:ine (Saemien nasjonaale maahtodienesje - psykiske healsoevaarjelimie jih geeruveoete)

SANKS lea mijjine soptsestalleme sijen dâåjrehtimmiej, daajroej jih perspektijvi bijre guktie byōgkeles viekieabparaate hijvenlaakan jih kultuvresensitijvelaakan maehetie utnijidie saemien

maadtojne gaavnedidh. Juvnehtie gaajhkes mah maanavaarjelimiesuerkesne saemien maanajgumie berkieh, aaj daajroem reebliet SANKS:en barkoen jih faalenassi bijre.

Saemien gâetie Oslosne

Mijjeh tjâanghkoem âtneme Saemien gâetine Oslosne. Daesnie daajroem tjöonghkimh guktie saemie maehetie dâåjredh saemie Oslosne årrodh, jih dâåjrehtimmiej bijre Saemien gâetie sov barkoste âtna gaskem jeatjah gieleoöhpehtimmie. Dah leah gelliesâarhts darjomh gâetesne, mah maehetie aavojne årrodh maanide mah Oslosne jih byjreskisnie årroeminie.

Bufetat, bijjemes maahtoebyjrese liehtæmman foestehiejmese

Prosjekteboelhken galhkuvisnie mijjeh tjâanghkoem Maana-, noere- jih fuelhkieetaatine (Bufetat) utnimh, bijjemes maahtoebyjrese liehtæmman foestehiejmesne. Desnie daajroem âadtjoejimh guktie dah moduline barkeminie SOLID:ese (Lierehtimmieprogramme foestehiejmide), mij lea foeste-eejhtegidie mah saemien maanah dâastoehetie. Dah hijven barkoem daejnie darjoeh, jih lij nuhteligs dâåjrehtimmieh jih ussjedadtemh tematihken bijre lâtnoehdidh.

Maanah, eejhtegh jih foesteejhtegh

Tjjelke syjhtedasse

Prosjekte tjjelke syjhtedassine utni orre daajroem persovneles dâåjrehtimmiej bijre reebledh maanijste jih noerijste saemien maadtojne, gieh foestehiejmesne årroeh daan biejjien. Lij aaj eejhtegigumie soptsestalledh mah maanah utnin foestehiejmesne, jih foeste-eejhtegigumie. Vâåjni daate syjhtedassine sjidti maam prosjekte idtji buekteht tjirrehtidh. Daate lea viesjiesvoete reektehtsisnie, dan âvteste dâåjrehtimmieh jih perspektijvh raaktan daehetie dâehkeste maehetie joekoen vihkele årrodh juktie maehetiedh guarkedh mij maahta gorredimmie saemien maanaj reaktijste hōōptedh/eevtjedh foestehiejmine daan biejjien. Dan âvteste prosjekte idtji buekteht posisjovnese bâetedh naakeni luvnie daejstie sjyōhtehke bievniejistie, maahta læjhkan dam vuejnedh goh gaavnoe stoeerre aarvoste, dan âvteste dihte maahta indikasjovnem vedtedh man stoeerre haestemh gâåvnese daajroem teeman bijre reebledh daan biejjien.

Dannasinie mijjeh juvnehtibie jijtsh vierhtieh lykesuvvieh dan vihties barkose dâåjrehtimmieh, perspektijvh jih juvnehtimmieh reebledh saemien fuelhkijste jih foeste-eejhtegijstie foestehiejmesysteemesne. Daesnie prosjekten barkoevuekiem âehpiedahta dâårehtimmien bijre, dejnie aajkojne vâaromem vedtedh dan guhkiebasse barkose.

Dâårehtimmie bievniejijstie

Prosjekteboelhken tjirrh libie viermiem govlehtallijstie tseegkeme, dovne saemien byresinie jih tjielten maanavaarjelimmiedienesjinie. Mijjeh aaj viermiem âådtjeme iedtjije barkijijstie ovmesse jeatjah byögkeles instansijste goh maanavaarjelimmiedienesjh. Mijjeh jaabnan jih vissjleslaakan barkeme viermiem madtjeldetedh bievnesh prosjekten bijre geerjehtidh, jih sjyöhtehke kandidaatide, dej vijriedamme viermesne, nuepiem vedtedh gaskesem vaeltedh bieleden jijtjemse âeliedidh misse akt. Mijjeh aaj guarkeme dah leah dam dorjeme.

Mijjeh veelelaakan ryöjredimh digkiedimmien tjirrh referaansedâehkesne guktie mijjeh meehtimh soptsestallemidie jearsoe jih kultuvresensitivje darjodh, jih soekjesjem disse darjoejimh. Vuesiehtimmien gaavhtan ryöjredimh bievnijh edtjin âådtjodh naakenigujmie soptsestidh mejtie jijtjh utnin goh jearsoe, jih dah edtjin âådtjodh soptsestidh dennie gielesne maam jijtjh sijhtin soptsestidh. Mijjeh libie persovnevaarjelimmiem digkiedamme jienebi instansigujmie, gaskem jeatjah NIM:ine, juktie dam soptsestalleminie jih reektehtsinie tjirkedh.

Aareh prosjekteboelhken mijjeh bievnesh prosjekten bijre utnimh Norsk Fosterhjemsforeningen lihtsegeplaeresne «Fosterhjemskontakt», Lissine plaerie seedtesávva gaajhkide lihtsegidie Norsk Fosterhjemsforeningesne, libie tjaalegem seedteme gellide maanavaarjelimmiedienesjidie abpe laantesne. Mænngan prosjektesne bievneseplakaatem darjoejimh maam seedtimh gellide tjielten maanavaarjelimmiedienesjidie, BUP:ese, universiteetese, mijjen govlehtallijdie ovmesse saemien ektiedimmine, mah meehtin bievneseplakaatem guhkiebasse geerjehtidh sijen viermine. Plakaate seedtesovvi dovne pæhpierisnie pâastesne jih digitaalelaakan e-pâastesne. Lissine libie bievnesh bieje me sosijaale medijidie jih Norsk Fosterhjemsforeningen saernieprievesne. Prosjekte lea aaj neebnesovveme jieniebinie tjaaleginie gusnie lea laavenjostoem Norsk Fosterhjemsforeningen jih Saemiedigkien gaskem âehpiedahteme.

Mijjeh dâåjrebe faagesuerkie lea prosjektem hijvenlaakan dâåsteme jih dâåjrebe saemien byjrese gusnie mijjeh govlehtallijh âtneme, lea dam juakeme. Mijjeh vihtiestimmiem âådtjeme daate lea vihkele suerkie maam byöroe lînkebe vuartasjidh. Jienebh faagealmetjh mah iedtjem âtneme leah mijjine gaskesadteme jih sijhteme vielie govledh. Mijjeh gaskesem âtneme dovne studeentigujmie jih barkijigujmie universiteetesne, jih jeatjah faagealmetjigujmie mah plearoeh prosjektigujmie berkieh.

Jalhts pryöveme joekehtslaakan geatskanidh, idtjimh lyhkesh gaskesem âådtjodh sâemies maanajgujmie, eejhtegigujmie jallh foeste-eejhtegigujmie mah sijhtin mijjine teeman bijre soptsestidh. Dah gille almetjh mejgujmie sjyöhtehke orreme soptsestidh mijjese, leah jeahteme dah eah sijht soptsestidh, dan âvteste idtji sjyöhtehke domth sijjide.

Ussjedadtemh man bijjelen ussjedidh mænngan

Mijjeh sâemies âssjaldahkh âådtjeme fâantoej bijre daase, dej gaavnoej mietie prosjektteste. Ibie vaestiedassem daejrieh, men sijhtebe juekedh guktie ussjedadtebe.

Dan vielie daajroem jih goerkesem mijjeh daan suerkien bijre âådtjeme, dan stuerebe goerkesem libie konsekvensi âvteste âådtjeme mejtie vâåjnoe daaroedehteme lea gaajhkine seabradahkesuerkine âtneme. Aelhkemes gyhtjelassem gihtjedh mejtie daaroedehteme oktegh maahta akte dejstie fâantojste ârrodh man âvteste maanah/noerh saemien maadtojne saemien gyhtjelassh vuejnijh goh eah sjyöhtehke sijen jieliedasse.

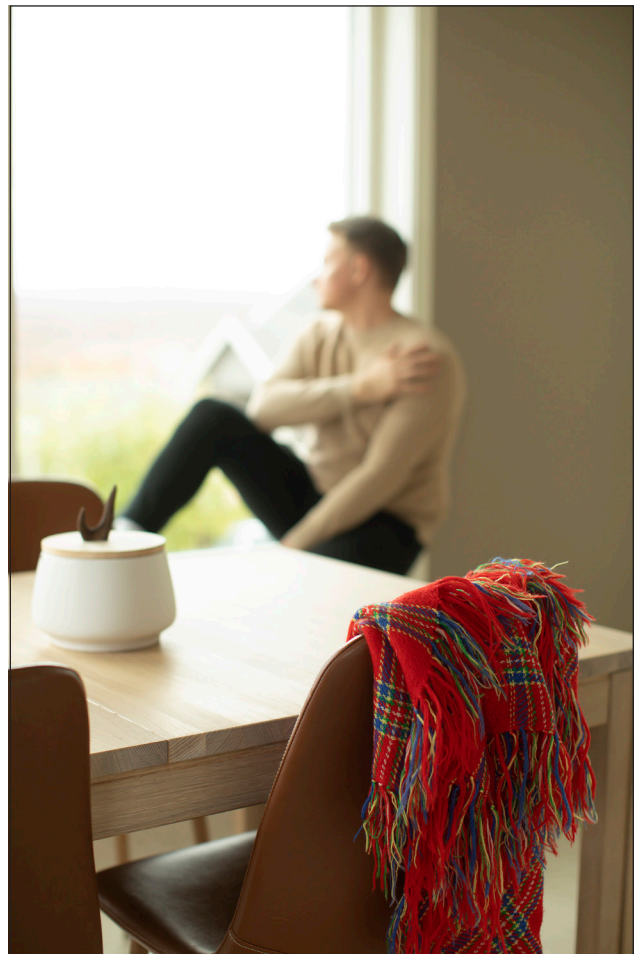
Mijjeh vuejnebe stoerre haesteme maanavaarjelimmiedienesjh eah bijjieguvviem utnieh dej maanaj bijjeli mah dam reaktam utnieh. Sâåjhtoe daate lea daam boelhkem prosjektteste baajnehtamme. Maahta aerviedidh njeiptjie bæjjese maanavaarjelæmman lea stuerebe gosse edtjeh maanajgujmie gaskesadtedh jih gihtjedh mejtie sijhtieh meatan ârrodh, gosse ij leah maanajgujmie teeman bijre soptsestamme aarebi.

Aaj vuajneme leajhtadimmie byögkeles systeemesne daamtaj lea vulehke saemien byjresinie. Finkese leajhtadimmiem bigkedh. Daan prosjekten gaertjieldihkie tijnemerie lea dagke ij nuekie orreme don tijnese mij lea daerpies dagkeres vijries leajhtadimmiebigkemasse.

Mijjeh aaj ussjedadteme gaskesadtemen bijre, jñh man krïevije maahta årrodh joekoen geerve jallh haestije dâájresi bijre soptsestidh, goh hoksem maanan ávteste dassedh. Gosse datne tije doekoe ih leah govlesovveme jallh seahkarimmiem áádtjeme, dellie ij leah badth dan aelhie dov mielh jñh dâájresh juekedh akten dan joekoen leevles teeman bijre goh daate. Maahta dagke dovne rovnege jñh ov-vaane domtedh, dagke aaj provoseereden, gosse naaken faahketji edtja iedtjem utnedh daan reaktan bijre maam ij guhte leah krööhkestamme jñh pryöjjadamme gellie boelvh.

Iktesth vihkele ussjedadtedh maam lij maahteme jeatjahlaakan darjodh. Sáájhtoe prosjekte lea fuelhkieh jakseme jis daate stuerebe dotkemeprosjektine orreme, mij guhkebem vaaseme. Dellie lij syöhtehke orreme aalkoeáálmegemetodologijen barkosne nuhtjedh juktie eejhtegi jñh maanaj gielh áadtjodh. Sáájhtoe aaj dotkijen persovneles ektiedimmietsiehkje saemien byjresasse leah baajnehtamme, vuesiehtimmiem gaavhtan bievniji leajhtadimmiem.

Mijjeh stuerebe iedtjem vuejnebe daan teeman bijre jñh mijjeh geerjene dan ávteste. Mijjeh gegkiestibie lissiehtamme voerkesvoete sæjhta viehkiehtidh guktie gielh, mej bijre lea, aaj maehtieh váájnesasse báatedh tije doekoe. Daate kreava daam teemam jarngese utnedh guhkiebasse jñh vielie dotkemem.

7. Prosjekten gaavnoeh jih juvnehtimmieh

«Politics of distraction»

Aalkoelisnie sijhtebe daajehtsem «politics of distraction» (vyjhpelimmiestrategijh) tjjelkestehdedh mej bijre mijjeh daajroem åådtjeme prosjekteboelhken. Barkosne aalkoeåålmegigujmie jih unnebelåhkoejgumie daate lea vihkeles daajehtse. Åejvieladtjh maehtieh varke tsåatskelesvoetem stuvredh symbovlen dahkojde viedteldihkie aalkoeåålmegidie, jih dan åvteste fokusem tjjelke politihkeles dahkojste sertedh. Tjjelke vuesiehtimmie vyjhpeldimmiestrategijide saemien gyhtjelassi bijre maaha vuesiehtimmien gaavhtan årrodh tseegkeme NASAK:este jallh reektehtse Saetniesvoete- jih liktemekommisjovneste. NASAK lea joekoen hijven råajvarimmie, jih faamoem, autonomijem jih tjjelke baajnehtimmiefaamoem åadtjoeh dienesjeapbaraaten bijjelen. Saetniesvoete- jih liktemekommisjovnen reektehtse lea gulliegruva, jis dihte dirreginie åtnasåvva vihties jarkelimmieh seabradahkesne åadtjodh.

Mijjen haesteme Bufdirese jih MFD:se (maana- jih fuelhkiedepartemeente) lea våårkehke årrodh, syjhtedassh utnedh jih mavvas årrodh: Vuartesjh guhkiebasse goh symbovlen råajvarimmieh, jih stuvrh tsåatskelesvoetem riektes sjæjsjalimmie jih dahkoesoejkesji vöoste mah maehtieh praktihkeles barkoem reaktagorredimmie nænnoestidh saemien maanide foestehiejmesne.

Gie edtja defineeredh mejtie maana lea saemie?

Ij naan bijjieguvvie gååvnesh man gellie maanah saemien maadtojne mah foestehiejmesne årroeminie daan biejjien. Tjjelkestimmie lea nõörjen åejvieladtjh eah almetjeh registreerh sijjen etnihkeles maadtoen mietie, dan åvteste daate vuajnelge goh persovnevaarjelimmiesensitivje bievniesinie årrodh. Paradoxse daejnie lea dellie geerve sjædta tjirkedh saemien maanah sijjen reaktah åadtjoeh mah leah viedteldihkie gorredæmman gielesteh jih kultuvreste gosse foestehiejmesne juhtieh. Guktie daan biejjien vååjnoe dle sahtlaakan mejtie maanavaarjelimmie jih reaktasuerkie riektesisnie daejrieh mejtie maana mij edtja foestehiejmesne juhtedh lea saemien maadtoste jallh ij.

Daate lea tema mij iktesth bååstede båateme abpe prosjekten tjirrh, maam mijjeh tuhtjebe lea vihkele tjoevkedidh jih digkiedidh. Gie raaktan defineerie mejtie maana gie edtja foestehiejmesne juhtedh, lea saemien? Giæn diædte lea dam goerehtidh? Daennie barkosne libie vuesiehtimmieh åådtjeme jeenjesh eah sijhth soptsestidh sijjeh leah saemien gosse byögkeles åejvieladtjigujmie gaskesedtieh, jallh eah dagke vuenieh sov saemien maadtoe goh sjyötehke , jallh riektesisnie saetnies. Mijjeh libie vuesiehtimmie govleme akten saemien maanan eejhtegen bijre, man åvteste maanavaarjelimmie hoksem veelti, gie vienhti maana ij lij saemien gænnah (jalhts doh jeatjebh fuelhkesne lin saemien), jih dan åvteste ij lij vihkele maanese.

Jeenjesi luvnie saemien ektiedimmie amma maahta vaajteles årrodh jallh ov-vaajteles ov-våajnoes. Gosse histovrijasse vuartesje tije doekoe daejrebe daaroedehteme såemies geograafeles dajvh tjarke baajnehti. Nöörjesne joekoen årjel- jih julevsamien dajvh jih gielh. Illedahke sjidteme teehpeme saemien identiteete. Dellie sån seapan jienebh mah eah daejrieh sijjeh saemien fuelhkeste bætieh. Mijjeh aaj liereme saemien byjresen sisnjelen, joekehts vuajnoe jih goerkese gååvnesieh gie saemie jih gie ij Leah.

Mijjeh jááhkesjibie daate lea stoerre jih krævije digkiedimmie. Mijjeh mielebe vihkele tjoevkesem biejedh daan teemese jih maam akt dejnie darjodh. Aktene tsiehkesne gusnie maana ij vielie maehtieh sov eejhtegigujmie årrodh jih edtja foestehiejmese juhtedh, jih byögkelesvoete tjuara hoksem vaeltedh maanan åvteste, dellie lissie vihkele maanaj reaktah gielese jih kultuvrese identifiseeredh jih gorredidh, saht man vihkele jallh ov-vihkele lea daejtie reaktide maanan hiejmesne vuarjasjamme. Daagkeri veajkoej maanavaarjelimmien diecte sjædta goh byögkeles hoksefaalehtæjja, hoksedh maanah mah dam reaktam utnieh, daam reaktam åadtjoeh. Mijjen vuarjasjimmien mietie lea amma gosse byögkelesvoete hoksem maanan åvteste saemien maadtojne vaalta, dellie faalenasse kultuvrine giehtelidh jih kultuvreliehtimmiem jih gielelierehtimmiem åadtjodh ij Leah jearohke destie maam hiejme darjoeji jih gorredi.

Gosse Nöörjen histovrijem assimilereeminie jih daaroedehtieminie saemijste mājhtele, mijjeh mielebe akte lissie barkoe daerpies juktie hoksedh nöörjen åejvieladtjh eah assimileereminie jærhkieh. Daennie prosjektesne daate teema, guktie maahta daejredh gie saemien jih ij saemien, akte iedtjije gyhtjelasse orreme. Åajvahkommessiemesvoete daerpiesvoeten bijre salkehtimmiem darjodh guktie edtja dam darjodh, guktie maanavaarjelimmie bætijen aejkiem aelhkebelaakan maahta daejredh mejtie saemien maanine barkeminie jallh ij.

Mijjeh daejrebe Saemiedigkie aadtjen lea NIM:em birreme persovnevaarjelimmielaakese línkebe vuartasjidh mah Leah viedteldihkie dejtie gyhtjelasside åejvieladtjh maehtieh saemien identiteeten bijre gihtjedh. Mijjeh dam buerie bæteme vaajtelibie.

Bufdir byöroe diedtem åadtjodh goerehtallemedirreggh gielese/religijovnese/kultuvrese evtiesuvvieh man gaavhtan maanavaarjelimmie maahta daajroem åadtjodh mah maanah mah reaktah utnieh dan åvteste dah aalkoeåålmegasse govlehtuevieh. Tjuara dirregem systeemi sijse sjehtesjidh mejtie maanavaarjelimmie sov biejjieladtje barkosne nuhtjie.

Dírrege systematihkeles maanavaarjelimmiebarkose

Prosjekten tjirrh lea joekoen tjoelkehke sjidteme systeemh, bihkedæjjah, njoelkedassh jih rutijnh systematihkeles barkose fáatesieh juktie reaktide gorredidh dejtie maanide mah Leah foestehiejmesne. Reaktide vihtiestamme tjielke laakine. Lea jueriedisnie mannasinie devverde stoerre bihkedæjjavaanoes fáatese don praktikheles sjehtesjæmman reaktijste. Guktie tsiehkie lea daan biejjien våájnoe goh sahtlaakan jih jearohke almetijstie mejtie saemien maanah foestehiejmesne sijen reaktah åadtjoeh.

Prosjekten tjirrh libie daajroem åådtjeme soejesjen bijre Kulturelle dâarjoesoejesje (Kulturelle støtteplan) maam Judith Van der Weelde evtiedi 2019 (Van der Weele, 2019). Daate lea dirrege maam maanavaarjelimmiebarkijh maehtieh nuhtjedh edtjeh viehkiehtidh akte maana mij fuelhkien ålkolen byjjene, jearsoe gellienkulturelle identiteetem åådtje. Mijjeh juvnehtibie dirregem sjehtesjidh maanavaarjelmien nasjonaale faagesysteemese jih varjesje mejtie daerpies aktem lårhkoem darjodh mij eevre sjeerelaakan lea saemien maanaj vööste, jih dan gaavhtan aalkoeåålmegeperspektjvem meatan vaalta.

Mijjeh Bufdirem haestebe dirregh sjehtesjidh systematikeles barkose saemien maanaj reaktajgumie maanavaarjelmien aamhtesereeremesysteemese, guktie ij vielie sahtlaakan sjidh mejtie maanan reaktah gorresuvvieh jallh ij.

Vuarjasjimmieh jih sjæjsjalimmieh maanavaarjelimmie- jih healsoemoenehtsisnie

Gosse Maanavaarjelimmie- jih healsoemoenehtse nænnoestimmie dorje hoksesertemen bijre akten maanan åvteste, dah aaj vihtiestieh man daamtaj jih man jijnje maana edtja sov eejhteginie årrodh. Orre maanavaarjelimmielaake tjelkelaakan tjerteste maanavaarjelimmie aaj tjuara varjasjidh jih krööhkestidh maanaj reaktam gielese, religijovnese jih kultuvrese.

Mijjen haesteme Maanavaarjelimmie- jih healsoemoenehtsasse lea dah rutijnh sjehtesjeh juktie iktesth varjasjidh guktie edtja maanan eventuelle reaktah gielese, religijovnese jih kultuvrese riektesisnie gorredidh.

Daerpies vielie dotkeminie jih faagelidteratuvrine

Vaenie dotkeme jih faagelidteratuvre saemien maanaj bijre foestehiejmesne gååvnesieh. Mijjen dâåjrehtimmien mietie jih guktie mijjeh digkiedamme daate maahta geerve dotkemesuerkie årrodh. Mijjeh juvnehtibie læjhkan dotkemem lissiehtidh saemien maanaj bijre foestehiejmesne,

dan åvteste mijjen varjasjimmien mietie lea daerpies vielie daajrojne.

Aaj daerpies daajbaaletje jih orrestamme faagelidteratuvrine byjjenimmien, bijjiedimmien jih eejhtegevoeten bijre saemien kultuvresne. Daate lissine båata faagelidteratuvre maanavaarjelimmiefaageles barkoen bijre saemien maanajgumie jih fuelhkiejgumie. Dagkeres kultuvrespesifihke daajroe maahta vaahrine sjidtedh saemien fuelhkieh jih kultvrem stereotypiseeredh, jih dam tjuara hævvi mājhtelidh. Mijjeh læjhkan veanhtebe daajroe mij lea jeereldihkie jih daajbaaletje konteeksteste, maahta vihkele årrodh faagesuarkan. Jåvon jih jienebi dotkeme jaepeste 2003, saemien maanabijjiedimmien bijre (Jåvo et al, 2003) lea iedtjije, jih mijjen mielen mietie dagkeres siejhme kulturelle daajrose saemien maanabijjiedimmien jih fuelhkiejielede bijre maahta nuhteligs årrodh såemies daajroem utnedh, gosse saemien maana edtja dehtie saemien fuelhkeste juhtedh jih foestehiejmen sijse.

Mijjen haesteme Bufdirese jih MFD:se lea faagelidteratuvre jih dotkemem dâarjoehtidh mah evtiedieh jih giengelåbpoe daajroem saemien maanaj bijre foestehiejmesne vedtieh.

Laavenjostoe jìh leajhtadimmie tjuara gáabpegen haaran juhtedh

Maanavaarjelimmie

Daennie barkosne daajehtse leajhtadimmie jæjhteme gellien aejkien. Maanavaarjelimmie tjuara barkedh leajhtadimmiem saemien ároji luvnie lissiehtidh juktie maehdedh hijven maanavaarjelimmiefaageles barkoem buektiehtidh mij maanan reaktah foetehiejmesne tjirkie.

Sijhtebe daesnie tjiertestidh leajhtadimmie lea seamma vihkele mubpien haaran. Maanavaarjelimmie jìh jeatjah byögkeles æjvieladtjeh tjuerieh sisnjemasse vuejnedh jìh vuarjasjidh mejtie raaktan saemien ároji leajhtadimmiem utnieh. Leajhtadimmiem átna saemien kultuvre jìh vuajnoe maanide jìh noeride leah seamma hijven goh jienebeláhkoeenöörjen kultuvre jìh vuajnoe maanide jìh noeride? Leajhtadimmiem átna eejhtegh sijhtieh sijjen bööremes maanide darjodh, jìh darjoeh maam sijjeh vientieh lea buaratjommesasse dejtie, dagke ajve ánnetjì jeatjah njoelkedassi jìh aarvoej mietie goh dah mah jienebeláhkoekultuvresne jìjtjereerieh?

Maanavaarjelimmiefaage lea normatijve. Ájavhkommes jienebeláhkoeenöörjen jìh jalletje aarvoeh jìh njoelkedassh mah leah váarome vuajnose fuelhkiejliedasse, eejhtegevoetese jìh maanabaalan. Mijjen mielen mietie lea vihkele maanavaarjelimmie aktem voerkes tsiehkien daase átna, guktie doh maanavaarjelimmiefaageles njoelkedassh jìh perspektijve eah saah guktie definisjovnem áadtjoeh goh «saetniesvoete» barkosne saemien maanajgumie foestehiejmesne.

Akte bielie daennie barkosne maahta ároddh maanavaarjelimmiesuerkien kultuvresensitivje maahtoem lissiehtidh. Dam lihkebe digkede maahtoelutnjemen nuelesne. Else Målfrid Boine (1998) lea dam veelelaakan tjielkestamme. Díhte tjaala saemien kultuvre lea nöörjen kultuvren deadtoven nuelesne orreme, jìh saemieh leah tjoereme göökte kulturelle kodah lieredh juktie maehdedh jááhkesjimmiem gáabpegen leejresne áadtjodh. Díhte aaj tjielkeste gosse díhte byögkeles viehkieabparaate tseegkesovvi, daate lij stoereseabradahken (nöörjen) ássjalommes mietie misse árojh viehkiem daarpesjin, jìh guktie viehkie edtji vadtasovvedh. Naemhtie díhte byögkeles viehkieabparaate akte vihth lihtse daaroedehtiemisnie sjídti, jìh systeemesne mij ammesdehemem saemien kultuvreste jìh jieledvuekeste tjiertesti. Díhte aaj buerkeste jalhts sosijaalebarkijje dagke saemien maadtoem átna goh kljeente átna, díhte tjuara læjhkan dejnìe saemien maanine barkedh akten systemen

sisnjelen mij jeatjah kulturelle njoelkedassh jìh aarvoeh váaroeminie átna goh doh saemien (Boine, 1998, s. 63-65). Merete Saus (1998) dan bijre tjaala maam díhte gohtje kontekstuelle maanavaarjelimmiebarkoe, naakede mij sæjhta jiehtedh dellie maanam jìh fuelhkiem vuajna tjoevkesisnie jìjtse jieledveartenistie, dellie maanam jìh fuelhkiem guarkoe dan kulturelle jìh seabradahkeligke ektiedimmiem mietie mestie dah akte bielie (Saus, 1998, s. 126).

Akte jeatjah vihkeles dírrige gosse edtja leajhtadimmiem bigkedh lea gíele. Maahta nuhteligs ároddh barkijidie byögkelesvoetesne, aktem voerkesvoetem saemien gíelen bijre utnedh jìh mij gíelide mij átnasávva gosse saemien fuelhkiejgumie gaskesadta. Sáájhtoe naan fuelhkieh eah sijhth díhte saemien ektiedimmie edtja leavloem áadtjodh byögkeles díenesjigumie, jìh dan ávteste uvtemes sæjhta daaroestidh jìh ij saemiestidh maanavaarjelimmiedíenesjinie. Tjuara dam guarkedh ektiedimmesne daaroedehtieminiie jìh dejnìe kollektijve traavmine maam díhte lea sjugniedamme (Bufdir, 2023).

Byögkeles reereme jìh maanavaarjelimmiedíenesje pryövoeh ryökteth jìh tjielke gaskesadtemestijlem utnedh. Vihkele dan effekten bijjelen ussjedattedh daate maahta utnedh saemien gaskesadtemestijlen muhteste, mij daamtaj lea vielie sirkulære jìh ov-ryökteth. Dah mah bööremes lyjhkoeh vielie ryökteth gaskesadtemestijlem utnedh maehhtieh aelhkieslaakan aktem sirkulære gaskesadtemevuekiem báajhtoehlaakan guarkedh. Maahta vuesiehtimmiem gaavhtan vijries vaestiedassh guarkedh goh kognitivje tsagkesh jallh slogne. Iktesth vihkele jienebh hypotesesh májhtelidh mannasinie dejtie vaestiedasside áádtje mejtie áádtje (Van der Weele & Fiecko, 2020. s. 129).

Mijjen haesteme Bufdirese lea bijjemes dahkoesoejkesjem darjodh guktie maanavaarjelimmie edtja leajhtadimmiem gaskemsh lissiehtidh saemien áålmegeen jìh maanavaarjelimmien gaskem.

Maahtuelutnjemem lissiehtidh

Nöörjen byögkeles áejvieladtjh sjiere diedtem utnieh hoksedh assimileereme saemien árrøeijjstie ij jáerhkíeh. Daate joekoen vihkele sjædta tjiertestidh gosse byögkelesvoete edtja hoksem saemien maanan ávteste vaeltedh. Hokseserteme saemien maaneste maahta histovrijes traavmah jih daaresjimmieh gáaskodh, naakede mij vihth lissie dimensjovnem beaja akten joe geerve byjjesfaamoebarkose. Dan ávteste maahtoe joekoen vihkele. Mijjen mielen mietie lea stöerre daerpiesvoete maahtuelutnjemasse gaajhkesidie, men aaj vihties jih ulmien vööste. Vihkele sjædta hoksedh dagkeres maahtuelutnjeme gaajhkh tjielth dievvede abpe laantesne. Amma ij ajve dejnie dajvine mah gohtjesuvvieh saemien.

Siejhme seabradahkesne

Prosjekteboelhken tjírrh libie dáárehtamme maahtuelutnjeme lea daerpies siejhme seabradahkesne saemien histovrijen, saemien tsiehkíej jih saemien kultuvren bíjre. Lissiehtamme fokuse saemien histovrijasse jih kultuvrese vuesiehtimmien gaavhtan maanagiertesne jih skuvlesne, politihkesne, byögkeles áejvieladtji luvnie, medijisnie, sjollehtimmiesuerkesne jnv. sæjhta mæhtedh lissiehtamme daajroem vedtedh árrøji luvnie. Barkoe lissiehtamme tsáatskelesvoetine jih maahtojne saemien tsiehkíej bíjre siejhme seabradahkenjieptjesne maahta sán daajroem jih íedtem saemien reaktaj jih tsiehkíej bíjre nænnoestidh, aaj dennie giedtsiesábpoe suerkesne, mij lea saemien maanaj reaktagorredimmien bíjre mah foestehíejmesne árrøeh.

Sjiere maanavaarjelimmiesuerkesne

Mijjeh obligatrovrees maahtuelutnjemem maanavaarjelimmiedíenesjinie juvnehtibie, daate sæjhta jiehtedh maahtuelutnjeme maanavaarjelimmiebarkoen sisnjelen saemien maanajugjmie jih fuelhkíejugjmie. Vuarjasjibie dam goh joekoen vihkele dan ávteste áejvieladtjh dan jijnje faamojne byöroeh joekoen vâárkehke árrødh gorredimmien bíjre dehtie sjiere reaktavaarjelimmeste saemien fuelhkíeh utnieh dan ávteste Leah aalkoeáálmege. Maahta daam maahtuelutnjemem darjodh faagebiejjeje, konferansi jih kuvsi tjírrh, jih maanavaarjelimmiebarkíjdie reaktam vadta jáarhkeööhpehtimmiem suerkesne vaeltedh. Dagkeres maahtuelutnjeme byöroe jienebh sjyöhtehke suerkieh feerhmedh, goh ríektes daajroem saemien histovrijen, saemien tsiehkíej jih kultuvren bíjre, jih daajroem kultuvresensitíjve maanavaarjelimmiebarkoen bíjre. Sijhtebe vihkelesvoetem tjiertestidh jítsh vuajnoej jih aarvoej bíjre, jih faamoen bíjre jítse maadosne jih kultuvresne gosse gaskesem átna unnebeláhkíejugjmie maanavaarjelimmiebarkosne. Maahtuelutnjeme byöroe aaj daajroem faamoeteoríj bíjre meatan utnedh, naakede maam mijjeh vuarjasjibie goh lissie vihkele, gosse dam saemien histovrijem májhtele. Maahta dam vuesiehtimmien gaavhtan darjodh sjiehtesjimmien tjírrh gaskesesonelle perspektíjvesne.

Vihkele sjædta barkedh ihke lissiehtamme daajroem jih maahtoe daennie suerkesne barkíj luvnie maanavaarjelimmesne, maahta dahkojne sjídtedh dennie biejjieladtje barkosne.

Goh líhtse daennie maahtuelutnjíje barkosne siejhme maanavaarjelimmesne, juvnehtibie sjiere fokusem barkose saemien maanajugjmie mej ávteste maanavaarjelimmie lea hoksem vaalteme, jih mah daelie foestehíejmesne byjjenieh. Foestehíejmehokse lea joekoen vihkele suerkie, dan ávteste hokseserteme saemien maaneste maahta dam saemien kollektíjve traavmam gáaskodh. Daagkeri veajkíej maanavaarjelimmie maahta vaahrine sjídtedh dam histovrijes assimileeremem saemien áálmegíjstie jáerhkíedh, jis maahtoe jih daajroem eah Leah stíeresne.

Foestehiejmide

Mijjeh juvnehtibie maadthierehtimmesne foestehiejmeste (SOLID) sjiere fokusem aavose jih vierhtide biejedh, mah guektienkulturelle byjjenimmesne jih bijjiedimmesne gââvnesieh. Mijjeh juvnehtibie lierehtimmie vuajnoeh, daajroem jih maehtelesvoeth guektienkulturelle fuelhkiejieledeh bijre jarngesne âtna, jih sjiere fokusem âtna saemien maanaj sjiere reaktide. Jih edtja seamma lierehtimmie ârrodh mejtie daajra edtja saemien maanam dâastoehdih jallh ij. Aaj daesnie vihkele daajroem âadtjodh saemien/nöörjen histovrijen bijre, jis edtja maehdedh saemien maanam foestehiejmesne gorredidh. Mijjeh aaj juvnehtibie gaajhkh foesteejhtegh lierehtimmesne, lierehtimmie saemien kultuvresne âadtjoech, mij lea gaskesadtemen bijre, fuelhkiejieledeh bijre, vuajnoeh bijre maanide jih noeride jih eejhtegevoeten bijre.

Mijjeh juvnehtibie jaarhkelierehtimmie foesteejhtegidie tseegkesâvva mij obligatovreles sjædta foestefuelhkide mah edtjeh maanam saemien maadtojne dâastoehdih, saht maam maadtojde dah jijtjeh utnieh. Mijjen mielen mietie aaj saemien foestehiejmeh maehdih nâhtoem utnedh voerkes sjidtedh maanaj reaktaj jih daerpiesvoeti bijre mah leah viedteldihkie gorredæmman gielesde jih kultuvreste, jih ussedibie dah aaj byöroeh dagkeres jaarhkelierehtimmie tjirrehtidh jalhts jijnje maahta âehpies ârrodh dejtie. Jjaarhkelierehtimmesne juvnehtibie lihkebe daajrose vuartasjidh mij lea maanabijjiedimmien bijre saemien perspektijvesne, jih saemien etnikheles identiteete jih evtiedimmie daestie (Jávo et al, 2003).

Jollebe ööhpehtimmie

Mijjeh juvnehtibie daajroem maanavaarjelimmiebarkoen/sosijaale barkoen bijre saemien maanajgumie jih fuelhkiejgumie obligatovreles sjædta jih biejesâvva gaajhki maanavaarjelimmie- jih sasionomeööhpehtimmie sijse, saht gusnie laantesne ööhpehtimmiesijjie lea. Daennie ektiedimmesne sijhtebe tjierstedidh man vihkele lea aaj daajroem kultuvresentitijve maanavaarjelimmiebarkoen bijre lissiehtidh, dan âvteste dagkeres maahtoe maahta nâhtose bætedh gaajhkide maanide maanavaarjelimmesne.

Lissine lissiehtamme fokuse maadthööhpehtimmie, mijjeh juvnehtibie nuepieh tseegkesuvvieh maanavaarjelimmiebarkoen saemien maanajgumie jih fuelhkiejgumie giengelâbpoe goerehtidh, jaarhkeööhpehtimmie tjirrh maasteraldatesisnie.

Mijjeh juvnehtibie jijtse jaarhkeööhpehtimmie tseegkesâvva maam gâarede elliestijjenbarkojne

aktanidh, dejnie aajkojne sjieremahtoem reaktaj bijre vedtedh dejtie saemien maanide mah foestehiejmesne ârroeh.

Mijjeh haestebe MFD jih Bufdirem maahtolutnjemerâajvarimmie tseegkedh saemien reaktaj bijre teorijesne jih praksisesne maanavaarjelimmiedienesjidie, foestehiejmide jih universiteete- jih jilleskuvledaltesisnie. Râajvarimmie byöroeh staateles beetnehdâarjoem âadtjodh.

Saemien maanaj buaratjommese - harmoniseereden perspektijven vöoste barkedh

Mijjen barkosne libie voerkes sjidteme ovmesse perspektijvh gââvnesieh mij lea maanan buaratjommese faagesuerkesne. Desnie jeenjesh utnieh maanan reaktaj jaarsoesvoetese jih vaarjelæmman leah vihkielâbpoe goh maanan reaktaj gielesde jih kultuvrese, jeatjebh vienhdie saemien kultuvreste jih gielesde vaaltasovvedh hoksesertemisnie lea byögkeles hoksevaanoeh jih meadtoe almetjereaktaj vöoste.

Mijjeh gyhtjelassem gihtjebe; maahta mäjhtelidh daah göökte perspektijvh ektesne, jih guktie lij maahteme dam riektesisnie buektiehtidh?

RKBU Noerhten reektehtse jaepeste 2018 juvnehte maanavaarjelimmie skraejriem laavenjostose Saemiedigkine vaalta, gusnie ektesne barka juktie harmoniseereden perspektijvese bætedh, gusnie saemien maanaj buaratjommese lea dovne maanaj reaktah goh aalkoeââlmege gorredidh jih maanaj reaktah hijven jih eensie dienesjidie maanavaarjelimmie (Saus et al, 2018, s. 135).

Mijjeh daam juvnehtimmie dâarjoehtibie jih ussedibie aaj jienebh daajroebyjresh byöroeh daan barkoen sijse bööresovvedh, dej gaskem NASAK jih NIM. Mijjeh juvnehtibie maanavaarjelimmie faagealmetjeh buakta Bufdireste jih Bufetateste, jih tjielten voesteslinjedienesjistie. Ektesne barkedh juktie harmoniseereden perspektijvem âadtjodh sæjhta prosesse ârrodh mij kreava barkoedâehkie jaabnan gaavnede jih gellien aejkien. Barkoedâehkie byöroe âvtelhodti seamadidh maam sæjhta buektiehtidh, jih mejnie suerkine gâarede harmonseeremem buektiehtidh.

Seamma tjiin goh dagkeres barkoedáehkie barka, juvnehtibie jieniebidie darjoemidie sjihteladtedh mah maehtieh pruvviem bigkedh joekehts tjáadtjomesijie jiih perspektijvi gaskem mah saemien maanaj reaktaj bijre. Maanavaarjelimmiekonferanse maam Saemiedigkie öörni gálkoe 2022 Romsesne tjiertesti man vihkele lea ovmessie perspektijvh tjáanghkan gurreth maanavaarjelimmiebarkosne saemien maanajugmie. Mijjieh juvnehtibie dagkeres konferanse öörnesávva fierhten jaepien, jiih maahta vuarjasjidh mejtie maahta diedtem biejedh Bufdirese.

Mijjieh Bufdirem haestebe barkoedáehkiem harmoniseeren perspektijvese tseegkedh mij saemien maanaj aalkoeáálmegereaktah ektede dej reaktine jearsoesvoetese jiih vaarjelæmman.

Laavenjostoe foeste-eejhtegi jiih eejhtegi gaskem

Mijjieh aaj juvnehtibie voerkeslaakan barkedh leajhtadimmiem sjugniedidh eejhtegi jiih foeste-eejhtegi gaskem, gusnie tsiehkide gáávnesne dam darjodh. Norsk Fosterhjemsforening prosjektem átna mij dam jarngesne átna. Prosjekten nomme lea «Kulturell brobygging for barn og unge i fosterhjem». Mijjieh vuarjasjibie maana mij nuepiem áádtje eejhtegigujmie jiih foesteeejhtegigujmiee ektine byjjenidh mah maehtieh laavenjostedh jiih leajhtadimmiem sinsætnan vuessiehtidh, stuerebe nuepieh utnieh lyhkesidh, goh maana mij vigkiem jiih vuastalimmieh dáájroee daennie relasjovnesne. Saemien maanide foestehiejesne akte hijven laavenjostoe eejhtegi jiih foeste-eejhtegi gaskem sæjhta maehtedh meatan árrodh maanan bahtsemem gielese jiih kultuvrese baajnehtidh. Daesnie juvnehtibie aaj lihkebe daajrose jiih vuekide vuartasjidh mejtie lea evtiedamme jeatjah lehkesne veartenisnie gusnie aalkoeáálmegh gáávnesieh, gaskem jeatjah prosjekte «Inclusive foster care» Canadesne (Oliver 2020).

Mijjen haesteme Bufdirese lea vuekieh jiih dirregh evtiedidh jiih sjihtesjidh laavenjostose saemien maanaj eejhtegi jiih foestehieje-eejhtegi gaskem.

Dáárrehtimmie saemien foestehiejmijste – diedte nasjonaale daltesisnie

Maahta váájnedh goh joekehts fáantoeh man ávteste gorredimmie saemien foestehiejmijste lea geerve. Daejrebe leajhtadimmie byögkeles siejhme systeemese jiih joekeen maanavaarjelæmman lea naa vuelehke saemien byjresinie. Mijjieh juvnehtibie vuekieh jiih rutijnh giehtjedidh guktie maahta foestehiejmh dáárrehtidh. Maehtieh vielie kultuvresensitivve dorjesovvedh jiih vielie sjihteles saemien tsiehkide? Daesnie maahta vuessiehtimmien gaavhtan vuartasjidh mah veanhtadimmieh jiih aarvoeh mah leah vihkele, ov-ryöktesh jiih ryöktesth, jiih guktie dáárrehtimmieprosesse gaskesadta. Goh lihtse daennie barkosne mijjieh mielebe maanavaarjelæmman maahta maereles árrodh sov ráállam histovrijes perspektijvesne jááhkesjidh, jiih maanavaarjelimmie lea voerkes guktie daate annje maahta saemien árroejidie baajnehtidh daan biejjien. Lissine maahta væjsehke árrodh kompensasjonveöörnegidie foestehiejmide vuartasjidh, jiih vuarjasjidh mejtie lissiehtimmie daehtie öörnegistie maahta dáárrehtimmie saemien foestehiejmijste positijvelaakan baajnehtidh.

Saemien maanaj sjiere reaktaj mietie mijjieh Bufdirem haestebe nasjonaale diedtem vaeltedh dáárrehtimmien ávteste foestehiejmeste saemien byjresinie, guktie daate ij ajve fiereguhten tjielten diedte sjidh.

Bijjeguvvie daerpies saemien foestehiejmi bijjeli

Daennie barkosne libie liereme raaktan ij guhte daejrieh man gellie foestehiejmijste mah daan biejjien gâavneseieh, mah lin sijhteme jïjtjemse defineeredh goh saemien. Mijjen mielen mietie akte bijjeguvvie dan bijjelen fâåtese. Mijjen vuajnoen mietie lij aevhkine orreme aktine nasjonaale bijjeguvvine, guktie gâarede saemien maanah saemien foestehiejmigujmie ektiedidh, gosse gâavnese. Lij maahteme dam loetedh jis foestehiejme jïjtje gyhtjelassese vaestede gusnie maehtieh veeljedh mejtie sijhtieh jïjtjemse defineeredh goh saemien hiejme, jallh mejtie sijhtieh jïjtjemse aerviedidh goh joekoen hijven maahtoem suerkesne utnedh, jïh dan gaavhtan maaje sijhtieh saemien maanam dâastoehetidh.

Daan biejjien maanavaarjelimmie lea voerkes dejtie aevhkide daate maahta maanese utnedh gosse foestehiejmem maanan maadtoeladtji jïh viermien luvnie dâårrehte. Maanide unnebelâhkoegieleldh jïh kulturelle maadtojne daate maahta lissie vihkele vâåjnedh, dan åvteste maahta stuerebe hille årrodh maanan giele jïh kultuvre dagkeres fuelhkesne gorresuvvieh gosse tjuerieh juhtedh. Naemhtie maahta aaj årrodh saemien maanide. Daennie ektiedimmesne sijhtebe tjertestidh maanavaarjelimmie ij tjoerh eevre seekere årrodh maanan giele jïh kultuvre gorresuvvieh gosse saemien foestehiejmese biejesåvva. Dagke ij foestehiejmesne saemesth, dagke ij reaktaj jïh vihkelesvoeten bijre daejrieh, dagke jeatjah saemien byjresistie båata jeatjah aerpievuekiejgumie jïh gieline goh dihte mestie maana båata. Maanavaarjelimmie tjuara dan åvteste voerkes årrodh gellievoeten bijre mij lea saemien åroji luvnie, jïh tjuerieh maanan sjïere saemien reaktah hoksedh aaj gosse maana saemien fuelhkien sijse biejesåvva.

Mijjen haesteme Bufdirese lea nasjonaale bijjeguvviem evtiedidh foestehiejmi bijjeli mah jïjtjemse utnieh goh joekoen hijven sjehteles saemien maanam dâastoehetidh.

Viermieh jïh gaavnedimmiesijjeh

Barkijh maanavaarjelimmesne

Maanavaarjelimmie lea faagesuerkie gusnie dovne viehkiem vadta jïh utniejidie trumhpeste. Maanavaarjelimmiebarkoe maanajgumie foestehiejmesne lea joekoen gellielaaketje jïh gamte maahtoem jïh dâåjrehtimmiem kreava maanavaarjelimmiebarkiji luvnie. Daennie prosjektesne libie maanavaarjelimmiebyjresh gaavnedamme mah leah lyjhkeme jïh aarvoem vuajneme dienesji dâaresth gaavnedidh jïh daajroem, dâåjrehtimmieh jïh orre åssjaldahkh sinsitnine juekedh, mah leah viedteldihkie foestehiejmebarkose saemien maanajgumie. Mijjeh stoerre iedtjem jïh daerpiesvoetem vuajneme dagkerh sårhts gaavnedimmiesijjide.

Maanavaarjelimmiebarkijh leah barkoedåehkie mij stoerre deadtoven nuelesne barka gosse tijjem jïh vierhtieh mājhtele. Maahta stoerre haesteme årrodh sijjiem gaavnedh dagkeres barkose jïh dagkeres sårhts barkoem prioriteeredh. Mijjeh dam vuajneme jïh dâåjrehtamme daennie prosjektesne. Mijjeh juvnehtibie dan åvteste diedte dagkerh gaavnedimmiesijjeh öörnedh jïh finansieeredh tjïelten maanavaarjelimmiedienesji ålkoli biejesuvvieh.

Ojhte dan åvteste foestehiejmebarkoe lea joekoen geerve barkoe faageles, mijjeh utnebe goh lissie vihkele faageles viermieh tseegkesuvvieh gusnie jaabnan gaavnede, jïh gusnie sjïere fokusem åtna saemien gyhtjelasside foestehiejmebarkosne.

Mijjeh Bufdirem haestebe fierhtenjaapetje gaavnedimmide sjehteladtedh barkijidie maanavaarjelimmiedienesjinie bijre jarkan laantesne, dejnie aajkojne dâåjrehtimmieh juekedh jïh daajroem bigkedh barkoen bijre saemien maanajgumie foestehiejmesne.

Maanah saemien maadtojne foestehiejmesne

Hijven voenges skraejrieh gaavnedimmide maanide gáávnesieh mah saemien kultuvrem jarngesne utnieh. Gaskem jeatjah Norsk Fosterhjemsforening goevtese Finnmarhke lea daejnie barkeme. Mijjiej vuejnebe daerpies aktine nasjonaale faalenassine mij maahta maanah tjöönghkedh mah foestehiejmine árröeminie bijre jarkan laantesne, gaavnedimmide jih darjoemidie gusnie lierieh jih ovmessie bielieh saemien kultuvreste dáájrehtieh.

Mijjiej Bufdirem haestebe fierhten jaapetje gaavnedimmide sjiehteladtedh saemien maanide mah foestehiejmine árröeh bijre jarkan laantesne. Gaavnedimmieh edtjeh saemien kultuvrem jih gielem jarngesne utnedh, jih ovmessie saemien dajvine öörnesovvedh. Gaavnedimmieh maehtieh goh giesieleejre, daelvieeejehtallemeleejre jih plearöeh árrödh. Gaavnedimmieh aajkojne utnieh positijve dáájresh saemien gieline jih kultuvrine vedtedh.

Foesteeejhtegh maanide saemien maadtojne

Nasjonaale faalenasse fáátese dejtie foesteejhtegidie mah viehkiem daarpesje biejjieladtje gorredimmesne maanan saemien gieleste jih kultuvreste. Mijjiej mielebe foestehiejmh sijhtieh stoerre náhtoem utnedh jeatjebh gaavnedidh mah saemien maanah sijjen luvnie utnieh, seamma tijejn goh vielie lierieh maanan gielen jih kultuvren bijre.

Mijjiej Bufdirem haestebe fierhtenjaapetje, nasjonaale gaavnedimmieh foesteejhtegidie saemien maanide sjiehteladtedh jih finansiereeredh, dejniie aajkojne liieremem, viermietseegkemem jih látnoehtimmiem daajroste jih dáájrehtimijste vedtedh. Gaavnedimmieh saemien kultuvrem jih gielem jarngesne utnieh, jih öörnesuvvieh ovmessie saemien dajvine.

Referaansh

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023). *Samisk kultur, historie og befolkning*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/samisk-kultur-historie-og-befolkning/>

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (2). *Samer og barneoppdragelse*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/samer-og-barneoppdragelse/>

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2023) (3). *Et språk av handlinger – forskjellen på samisk og norsk kommunikasjon*. NASAK. <https://www.bufdir.no/nasak/aktuelt/forskjellen-samisk-og-norsk-kommunikasjon/>

Barnekonvensjonen. (1989). *Konvensjon om barnets rettigheter* (20-11-1989). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_8#KAPITTEL_8

Barnevernsloven. (2023). *Lov om barnevern* (LOV 2023-06-16-42). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97>

Bunkholdt, V., & Kvaran, I. (2018). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal.

Boine, E. M. (1998). Den kulturelle kontekstens betydning i sosialt arbeid i Sápmi. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (63–82). Kárášjohka: Davvi Girji.

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1814-05-17-bm>

Jávo, C., Alapack, R., Heyerdahl, S. & Rønning, J. A. (2003). Parental Values and Ethnic Identity in Indigenous Sami Families: A Qualitative Study. *Family Process*, vol 42 (1), 151–164.

Jávo, C. (2015). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kemi, R. R. (1998). Om å være profesjonell i lokalsamfunn. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (107–125). Kárášjohka: Davvi Girji.

Kongehuset. (1997, 7. oktober). *Sametinget 1997 Åpningstale*. [Sametinget 1997: Åpningstale - Det norske kongehus \(kongehuset.no\)](https://www.kongehuset.no)

Lovdata. (2023, 26. mai). *Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven*. [Kunngjøring av Stortingets vedtak 15. mai 2023 om endring i Grunnloven - Lovdata](https://lovdata.no/lov/2023-05-26-15)

Meld. St. 13. (2022–2023). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv — Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20222023/id2967904/>

Menon Economics. (2022). *Evaluering av barnevernreformen, oppstartsmåling i 2022, rett etter at reformen trådte i kraft* (MENON-PUBLIKASJON NR. 169/2022). Menon Economics. [2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf \(menon.no\)](https://www.menon.no/2022-169-Evaluering-av-barnevernsreformen.pdf)

NASAK. (2023). *NASAK familiekart*. <https://nasakfamiliekart.no/>

Nergård, V. (2011). Fler-foreldre-systemet i samisk barneoppdragelse. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 95 (1), 30–42.

Norges institusjon for menneskerettigheter. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*.

NOU 2023: 7. (2023). *Trygg barndom, sikker fremtid— Gjennomgang av rettssikkerheten for barn og foreldre i barnevernet*. [NOU 2023: 7 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Oliver, C. (2020). Inclusive foster care: How foster parents support cultural and relational connections for Indigenous children. *Child and Family Social Work*. Vol 25 (3).

Proba samfunnsanalyse. (2017). *Barn med minoritetsbakgrunn i fosterhjem*. Rapport 2017 (3). Proba samfunnsanalyse. [barn_med_minoritetsbakgrunn_i_fosterhjem.pdf \(proba.no\)](#)

Qureshi, N. A. (2009). *Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse*. I K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa & H. Vike (Red.), *Over profesjonelle barrierer – Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge* (206–230). Oslo: Gyldendal akademisk.

Regjeringen. (2023). Hva er urfolk?

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/>

Saus, M. (1998). Kontekstuelt barnevern. I H. Eidheim og V. Stordahl (Red), *Kultur møte og terapi i Sápmi* (126–145). Kárášjohka: Davvi Girji.

Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L. & Thode, S. K. (2018). *Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. Kompetansehevende tiltak, kunnskapsmiljø og samiske barns særlige rettigheter*. (Rapport 2 2018). RKBU Nord – UiT.

Saemiedigkie. (2023, ruffien 1.b.). *Sametingets valgmanntall 1989-2023*.

<https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2023/>

Saemien tsieglh. (2023, goeven 18. b.). *Samene i Norge – 40 000 i 40 år?*

<https://samiskeveivisere.no/article/samene-i-norge-40-000-i-40-ar/>

Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne. (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget. Dokument 19.

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets-og-forsoningskommissjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets-og-forsoningskommissjonen.pdf>

Van der Weele, J. (2019). *Kulturell støtteplan*.

<https://static1.squarespace.com/static/5f3a6224e8f50270c65c63f4/t/5f5cf35388ce6e3f575b6280/1599927123971/Kulturell+st%C3%B8tteplan.pdf>

Van der Weele, J. & Fiencko, E. M. (2020). Kulturelle fallgruver i vurderinger av foreldrenes omsorgsevne. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. 18 (2), 126–147.